ปีที่ 17 เล่มที่ 1 มกราคม – เมษายน 2567

วารสารกระบวนการยุติธรรม

Journal of Thai Justice System

ISSN 2985-2595 (Print)
ISSN 2985-2609 (Online)

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย Thai-Journal Citation Index Centre

ผ่านการรับรองคุณภาพ กลุ่มที่ 1

ตราสัญลักษณ์
คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ

ตาชั่ง-พระขรรค์	หมายถึง	ความเที่ยงตรงที่บ่งบอกได้ถึงความยุติธรรม ความเสมอภาค และความเท่าเทียมกัน
พานรัฐธรรมนูญ	หมายถึง	สิ่งที่เป็นตัวแทนของความเป็นประชาธิปไตย ในราชอาณาจักรไทย
ลายไทย	หมายถึง	การบ่งบอกถึงความเป็นไทยที่มีความอ่อนช้อย และความงดงามที่มีระเบียบในตัวเอง
ริบบิ้นสีแดง	หมายถึง	การผูกความสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และสีแดงนั้นยังหมายถึงชาติที่เป็นศูนย์กลางของความเป็นไทย

วารสารกระบวนการยุติธรรม

ISSN 2985-2595 (Print)
ISSN 2985-2609 (Online)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลการศึกษาวิจัย ตลอดจนองค์ความรู้ทางด้านกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไปสู่บุคลากรผู้ปฏิบัติงาน นิสิตนักศึกษา รวมถึงประชาชนผู้สนใจทั่วไปทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ
2. เพื่อเป็นเวทีหรือเป็นสื่อกลางสำหรับการแนะนำและนำเสนอผลงานค้นคว้าวิจัยใหม่หรือความเห็นทางวิชาการ องค์ความรู้ใหม่ด้านกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผ่านบทความทางวิชาการ ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพของนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ บุคลากรผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป
3. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการวิจัย การพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติที่จะสามารถนำไปอ้างอิง ประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้ ตลอดจนเกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

บรรณาธิการ พันตำรวจโท ดร.พงษ์ธร ธัญญสิริ ผู้อำนวยการสำนักงานกิจการยุติธรรม

รองบรรณาธิการ นายชาตรี จันทร์เพ็ญ รองผู้อำนวยการกิจการยุติธรรม

กองบรรณาธิการภายในสำนักงานกิจการยุติธรรม

นายสายชล ยังรอด	ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม
ดร.ขัตติยา รัตนดิลก	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม
นายนิทัศน์ แสงวัฒนะ	ผู้อำนวยการกองนโยบาย และประสานแผนกระบวนการยุติธรรม
นายไชยสุวัฒน์ ถุงเงิน	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านพัฒนาระบบงานยุติธรรม
นางสาวศิรินุช ศรีเมือง	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านนโยบายและแผน
ดร.จิติยา พฤกษาเมธานันท์	หัวหน้ากลุ่มวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม
นางสาวปริยานุช สันติวงษ์	หัวหน้ากลุ่มสื่อสารองค์กร

กองบรรณาธิการภายนอก

พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วันชัย วัฒนศัพท์	นักวิชาการอิสระ
ศาสตราจารย์ พลตำรวจตรีหญิง ดร.พัชรา สินลอยมา	กรรมการสภามหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ศาสตราจารย์ ร้อยตำรวจเอก สุธรรม เชื้อประกอบกิจ	มหาวิทยาลัยมหิดล
ศาสตราจารย์ ดร.คณพล จันทน์หอม	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.เกษมศานต์ โชติชาครพันธุ์	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
รองศาสตราจารย์ พันตำรวจตรี ดร.ชวนัสถ์ เจนการ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์พรชัย วิสุทธิศักดิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พงศ์จิรา เชิดชู	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารณีย์ วิวัฒนาภรณ์	มหาวิทยาลัยรังสิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุทัย สติมั่น	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
นางน้ำผึ้ง ปูรณะสุคนธ	นักวิชาการอิสระ
นายไพสิฐ์ พาณิชย์กุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวปริยานุช จริงจิตร — ผู้อำนวยการกองงานคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ

นางสาวคัทลียา แก้วอ่อน — นักวิชาการยุติธรรมชำนาญการพิเศษ

กำหนดตีพิมพ์ ปีละ 3 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน, ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม, ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม

ฝ่ายประสานงาน นายอดิศักดิ์ จันทวิรัช, นายคหนิจ นันทธนจินดา, ว่าที่ ร.ต.พรชัย อรุณสงค์, นางสาวหทัยทิพย์ แก้วชัยวงศ์, นางสาวทิพยาภา วรรณ์ทอง, นางสาวกัลยา ถ้ำทอง, นางสาวธณวรรณ มะม่วงแก้ว, นายอุดมศักดิ์ คงสุข, นางสาวศศิวิมล มากธรรม, นางสาววิริยา วังทะพันธ์

ผู้จัดทำ กองงานคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ สำนักงานกิจการยุติธรรม
อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 9 ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษาฯ
ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร 10210
โทรศัพท์ 0 2141 3741 โทรสาร 0 2143 8930 E-mail: ncjad.oja@gmail.com

พิมพ์ที่ บริษัท ธนาเพรส จำกัด บริษัท แอคทีฟ พริ้นท์ จำกัด
เลขที่ 9 ซอยลาดพร้าว 64 แยก 14 แขวงวังทองหลาง เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ 10310
โทรศัพท์ 0 2530 4114 (อัตโนมัติ 8 เลขหมาย) โทรสาร 0 2108 8950, 0 2108 8951
E-mail: tanapress@gmail.com

ทุกบทความวิจัยและบทความวิชาการ ได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) 3 ท่านต่อบทความ

▣ **บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารกระบวนการยุติธรรมฉบับนี้เป็นข้อคิดเห็นส่วนบุคคลของผู้เขียนบทความและเจ้าของผลงาน ไม่มีข้อผูกพันกับกองบรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรม**

▣ **กองบรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรมไม่สงวนสิทธิ์ในการคัดลอกเนื้อหาบทความเพื่อการศึกษาหรือการปฏิบัติงาน แต่ให้อ้างอิงแหล่งที่มาให้ครบถ้วนสมบูรณ์**

▣ **ท่านที่ประสงค์จะส่งบทความทางวิชาการหรือผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมตีพิมพ์ลงในวารสารกระบวนการยุติธรรม ผ่านทางเว็บไซต์ ThaiJo https://www.tci-thaijo.org/index.php/JTJS**

▣ **วารสารกระบวนการยุติธรรม ไม่มีการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ใดๆ ในทุกขั้นตอน**

วารสารกระบวนการยุติธรรม อยู่ในฐานข้อมูลของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI)
กลุ่มที่ 1 สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

บทบรรณาธิการ

สวัสดีท่านผู้ติดตามวารสารกระบวนการยุติธรรม เทศกาลสงกรานต์ก็ได้ผ่านไป ทำให้คลายร้อนลงได้บ้าง แต่ขอเรียนว่า วารสารฯฉบับปีที่ 17 เล่ม 1 เล่มนี้ คงมีเนื้อหาสาระที่เป็นที่น่าสนใจประเด็นร้อนเกี่ยวกับกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเหมือนเช่นเคย ประกอบด้วย

บทความวิจัย มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้ ประเด็นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ได้แก่ ๑) เรื่องสิทธิความเป็นคนไทยสองสัญชาติ กรณีเดินทางเข้าประเทศไทยด้วยหนังสือเดินทางต่างชาติ นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับขั้นตอนการเดินทางเข้ามาในประเทศไทยของคนไทยสองสัญชาติ ปัญหา และอุปสรรคทางกฎหมาย ระเบียบ วิธีปฏิบัติของเจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมืองที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรของคนสองสัญชาติ **ประเด็นเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการกระทำละเมิด ได้แก่ ๒) เรื่องทุนมนุษย์และค่าสินไหมทดแทนของการกระทำละเมิด จนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตาย** นำเสนอการศึกษาเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนเพื่อชดใช้เยียวยาแก่ผู้เสียหายกรณีที่ผู้เสียหายถึงแก่ความตาย โดยมุ่งสำรวจวรรณกรรมทางด้านนิติปรัชญาและการบัญชี เพื่อนำเสนอแนวทางการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยละเมิด **ประเด็นเกี่ยวกับทัณฑวิทยา ได้แก่ ๓) เรื่องเรือนจำต้นแบบที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ เพื่อลดการกระทำผิดซ้ำ** นำเสนอการศึกษามุมมองด้านมาตรฐานเรือนจำที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ

บทความวิชาการ มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับนิติวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ๔) เรื่องความสำคัญของการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยาน ประเภทโครงกระดูกมนุษย์ นำเสนอความสำคัญต่อการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยานประเภทดังกล่าว และใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติให้แก่หน่วยงานที่มีวัตถุพยานประเภทเดียวกันได้ทราบถึงการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยานที่อยู่ภายหลังกระบวนการตรวจพิสูจน์บุคคล เพื่อป้องกันการสูญหาย การสับเปลี่ยน การปนเปื้อนและการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ที่อาจนำมาซึ่งความเสียหายแก่วัตถุพยานประเภทนี้โดยเฉพาะ **๕) เรื่องการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ ด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ** ที่นำเสนอการศึกษากรณีการตรวจพิสูจน์ศพนิรนามที่เป็นกระดูก โดยการจำลองใบหน้าจากกะโหลกศีรษะด้วยวิธีการจำลองใบหน้า 2 มิติ ด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ เปรียบเทียบกับวิธีการวาดแบบเดิม **๖) การพบแอมฟิพอดในศพสามารถระบุสาเหตุเบื้องต้นแห่งพฤติการณ์การตายเพื่อประโยชน์ในงานนิติวิทยาศาสตร์และการสืบสวน** นำเสนอการศึกษาความสำคัญของ Amphipod (แอมฟิพอด) ซึ่งเป็นสัตว์น้ำจืดขนาดเล็กที่มีเปลือกแข็งที่พบในศพ ที่จะช่วยอธิบายถึงเหตุหรือพฤติการณ์เบื้องต้นของการเสียชีวิต อันจะนำมาซึ่งประโยชน์ต่อ นิติวิทยาศาสตร์และกระบวนการยุติธรรม และ**ประเด็นเกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศ ได้แก่ ๗) เรื่องความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายในสัญญาระหว่างประเทศ** นำเสนอกรณีศึกษา

เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาระหว่างประเทศผ่านการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ โดยทุกบทความนั้น ได้รับการพิจารณากลั่นกรองจากบุคคลภายนอกจากหลากหลายสถาบัน (Peer Review) ซึ่งผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าทุกบทความจะเป็นประโยชน์ต่อท่านผู้อ่านและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการยุติธรรมต่อไป

ในนามของบรรณาธิการ ผมขอขอบคุณผู้เขียนบทความ ขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (Peer Review) ที่ได้กรุณาตรวจสอบคุณภาพบทความอย่างเข้มข้น เพื่อรักษามาตรฐานเนื้อหาและความถูกต้องตามหลักวิชาการ และขอบคุณกองบรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรมทุกท่านที่ร่วมกันพัฒนาคุณภาพวารสารฉบับนี้อย่างต่อเนื่องตลอดมา ผมและกองบรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรม ยังคงตั้งมั่นที่จะรักษามาตรฐานและพัฒนาวารสารกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่หยุดนิ่ง เพื่อให้สามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและสร้างประโยชน์ต่อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมให้ดียิ่งขึ้นต่อไป บทความทุกฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์ไปแล้ว สามารถค้นหาได้ที่ http://oja.go.th/TH/jtjs/ หรือ http://www.tci- taijo.org/index.php/JTJS/issue/archive หากท่านมีข้อเสนอแนะประการใด สามารถส่งความคิดเห็นได้ที่ กองบรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรม กองงานคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ สำนักงานกิจการยุติธรรม

พันตำรวจโท ดร.พงษ์ธร ธัญญสิริ
ผู้อำนวยการสำนักงานกิจการยุติธรรม
บรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรม

สารบัญ

บทความวิจัย

1 สิทธิความเป็นคนไทยสองสัญชาติ กรณีเดินทางเข้าประเทศไทย
ด้วยหนังสือเดินทางต่างชาติ
ศตวรรษ ศรีรัตนพงศ์ และ กรกฎ ทองขะโชค

19 ทุนมนุษย์และค่าสินไหมทดแทนของการกระทำละเมิด
จนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตาย
ศรายุทธ เรืองสุวรรณ และ สุภาวินี จีวะสุวรรณ

33 เรือนจำต้นแบบที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ
เพื่อลดการกระทำผิดซ้ำ
อรัญญา ตุ้ยคำภีร์ และคณะ

บทความวิชาการ

51 ความสำคัญของการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยาน ประเภทโครงกระดูกมนุษย์
ศศิศิศ บุญสนธิ

67 การจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ
ด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ
นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์

85 การพบแอมฟิพอดในศพสามารถบอกสาเหตุเบื้องต้นแห่งพฤติการณ์
การตายเพื่อประโยชน์ในงานนิติวิทยาศาสตร์และการสืบสวน
ประไพพิศ บัวดิลก

99 ความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายในสัญญาระหว่างประเทศ
อานนท์ ศรีบุญโรจน์

สิทธิความเป็นคนไทยสองสัญชาติ กรณีเดินทางเข้าประเทศไทยด้วยหนังสือเดินทางต่างชาติ
Rights of Thais with dual nationality in case of entering Thailand with a foreign passport

*ศตวรรษ ศรีรัตนพงศ์**
Satawat Sriratanapong
*กรกฎ ทองขะโชค***
Korakod Tongkachok

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขั้นตอนการเดินทางเข้ามาในประเทศไทยของคนไทยสองสัญชาติ ปัญหา และอุปสรรคในการเข้ามาในราชอาณาจักร และเพื่อศึกษากฎหมาย ระเบียบ วิธีปฏิบัติของเจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมืองที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรของคนสองสัญชาติโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผลการศึกษาพบว่า การปฏิบัติของเจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมืองต่อคนไทยสองสัญชาติกรณีเดินทางเข้ามาในประเทศไทยด้วยหนังสือเดินทางต่างชาติในปัจจุบันต้องปฏิบัติเฉกเช่นคนต่างด้าวนั้น เป็นการกระทบสิทธิความเป็นคนไทยของคนสองสัญชาติ ส่งผลต่อระยะเวลาที่พำนักอยู่ในราชอาณาจักร กระทั่งกลับออกไปนอกราชอาณาจักร โดยจะถูกควบคุมตามกฎหมาย

---

* *พันตำรวจโท สารวัตร (สอบสวน) กองกำกับการสืบสวนสอบสวน กองบังคับการตรวจคนเข้าเมือง 6*
นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
Police Lieutenant Colonel Satawat Sriratanapong, Inspector (Inquiry official), Investigation sub-division immigration division 6
Graduate student in the Master of Laws, Faculty of Law, Thaksin University
** *ศาสตราจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*
Professor, Faculty of Law Thaksin Universty, Corresponing Author
Received: *September 16, 2022* **Revised:** *December 16, 2022* **Accepted:** *December 19, 2022*

ทั้งการแจ้งการพักอาศัย การแจ้งรายงานตัวกับพนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองทุกระยะเก้าสิบวัน รวมทั้งถูกดำเนินคดีหากอยู่เกินกำหนดอนุญาต เหล่านี้ล้วนเป็นการกระทบสิทธิความเป็นคนไทยที่เกิดจากการตีความบทกฎหมายและแนวทางปฏิบัติอย่างคลาดเคลื่อนของหลายภาคส่วนงานราชการทั้งเจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมืองและสถานเอกอัครราชทูตไทยและสถานกงสุลไทยในต่างประเทศ

จากผลการวิจัย เห็นควรให้สำนักงานตรวจคนเข้าเมืองพิจารณาแนวทางการปฏิบัติต่อคนไทยสองสัญชาติในฐานะเป็นคนไทย โดยให้การกำหนดแนวทางปฏิบัติและกฎหมายต้องไม่ขัดกัน ไม่กระทบสิทธิเสรีภาพความเป็นคนไทย และเสนอความเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเพื่อให้เกิดอำนาจในการดำเนินการปฏิบัติต่อคนสองสัญชาติอย่างเหมาะสม โดยเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 โดยเพิ่มเติมกฎหมายกำหนดให้ “บุคคลซึ่งมีสัญชาติไทยและถือสัญชาติอื่นด้วย มีหน้าที่แจ้งการมีสัญชาติอื่นนั้นแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบและวิธีการที่กำหนด” เพื่อเป็นบทบังคับให้เกิดการเก็บข้อมูลคนสองสัญชาติอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

คำสำคัญ: หนังสือเดินทาง, คนสองสัญชาติ, พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง

Abstract

The objectives of the research were to study the procedures of entering the Kingdom of Thailand for Thais holding dual nationality, including problems and obstacles, and to study the laws, regulations and operation procedures of immigration officers involving the entry into the Kingdom for Thais holding dual nationality. The qualitative research was conducted by using in-depth interviews.

The research revealed that current immigration procedures for entering the Kingdom for Thais holding dual nationality are the same procedures for foreigners, which infringe on the rights of being Thai. It affects the permitted length of stay in the Kingdom and the enforcing regulations, such as notification of residence, 90-days reporting to Thai immigration and prosecution for overstaying the permitted length of stay. These infringing procedures of Thais are the results of misinterpretation of laws and regulations by officers in many government sectors, including immigration, Thai embassies and consulates abroad.

It is recommended that the procedures for the Thais holding dual nationality that do not conflict with regulations and laws pertaining to the rights and freedoms of Thai citizens must be reviewed by the immigration bureau. It is also proposed to amend the law written in the Nationality Act, B.E. 2508 by adding “A Thai national who also holds another nationality, must notify officials regarding such nationality,

following a prescribed form and procedure", in order to establish the regulations of fair treatment for Thais holding dual nationality, and to formally enforce the collection of personal information of citizens holding dual nationality.

Keywords : Passport , Dual nationality , Immigration Act

▣ บทนำ

ปัจจุบันการเดินทางระหว่างประเทศมีความสะดวกและมีเสรีภาพในการเดินทางมากยิ่งขึ้น การย้ายถิ่นฐานเพื่อการทำงาน เพื่อสภาพครอบครัวจึงเกิดขึ้นได้โดยง่าย ทำให้ผู้มีสัญชาติไทยอาจได้สัญชาติต่างประเทศตามกฎหมายสัญชาติของประเทศนั้น ๆ ด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น ได้สมรสกับคนสัญชาตินั้น การทำคุณประโยชน์ให้รัฐนั้น หรือการได้สัญชาติในลักษณะสัญชาติทางเศรษฐกิจจากการนำเงินไปลงทุนในประเทศนั้น ๆ ครบเงื่อนไขที่กำหนด (Myers, 2016) หรือแม้กระทั่งบางรัฐอาจมีการขายสิทธิความเป็นพลเมืองของตนให้สามารถทำการซื้อได้ เช่น ประเทศวานูอาตู (Treanor & Nunis, 2019, October 10) โดยการซื้อขายสัญชาติหรือกระทำการใด ๆ ตามเงื่อนไขของประเทศนั้น ๆ เป็นต้น (Spiro, 2021) จึงเป็นเหตุให้คนไทยมีการถือสัญชาติสองสัญชาติหรือหลายสัญชาติ ดังนั้น กรณีคนไทยสองสัญชาติจึงอาจครอบครองหนังสือเดินทางได้ทั้งหนังสือเดินทางไทยและหนังสือเดินทางต่างชาติ ซึ่งในขณะเดินทางเข้าประเทศไทยนั้นอาจเลือกใช้เล่มใดก็ได้ แต่ปรากฏว่าสถานเอกอัครราชทูตไทยในต่างประเทศ หรือ สถานกงสุลไทยในต่างประเทศ อาทิ สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงปารีส (Ambassade Royale de Thaïlande en France, 2022) รวมทั้งสำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายคุ้มครองสิทธิประชาชนระหว่างประเทศ สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน สำนักงานอัยการสูงสุด (Office of International Peoples' Rights Protection Department of Peoples' Rights Pretection and Legal Aid Office of the Attorney General, 2010) ได้ให้คำแนะนำแก่คนไทยซึ่งถือสองสัญชาติว่า ผู้เดินทางที่มีสัญชาติไทยและใช้หนังสือเดินทางต่างประเทศในการเดินทางเข้าประเทศไทย จะได้รับอนุญาตให้พำนักในประเทศไทยภายในระยะเวลาที่กำหนดตามประเภทการตรวจลงตรา (Visa) ที่ผู้เดินทางได้รับ อาทิ ตรวจลงตราประเภทท่องเที่ยว (Tourist Visa (TR)) ได้รับอนุญาตให้อยู่ในประเทศไทย 60 วัน หรือคนอยู่ชั่วคราว (Non Immigrant Visa) ได้รับอนุญาตให้อยู่ในประเทศไทย 90 วัน หรือบางประเทศได้รับยกเว้นการตรวจลงตรา (ยกเว้น Visa) ตามสิทธิเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของคนสัญชาตินั้น ๆ ที่รัฐบาลไทยให้สิทธิโดยไม่ต้องขอรับตรวจลงตรา (วีซ่า) ก่อนเดินทางเข้าประเทศไทย บุคคลผู้เดินทางก็จะได้รับสิทธิตามนั้น และจะต้องเดินทางออกจากประเทศไทยก่อนการอนุญาตนั้นสิ้นสุดลง ดังนั้น หากผู้เดินทางประสงค์จะพำนักอยู่ต่อ ในประเทศไทยระยะยาว ผู้เดินทางจะต้องปฏิบัติตามระเบียบ/ข้อบังคับในการขออนุญาตขยายเวลาพำนักกับสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองในฐานะคนต่างชาติ หากอยู่เกินกำหนดอนุญาตที่ได้รับจากเจ้าพนักงาน

ตรวจคนเข้าเมือง ก็จะถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย ฐานเป็นคนต่างด้าวอยู่ในราชอาณาจักรโดยการอนุญาตสิ้นสุดตามมาตรา 81 แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 ซึ่งจะถูกเจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมืองเปรียบเทียบปรับตามจำนวนวันที่อยู่เกินกำหนดอนุญาตวันละ 500 บาท แต่ทั้งนี้ไม่เกิน 20,000 บาท โดยพบว่าจากฐานข้อมูลเทคโนโลยีสารสนเทศสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง มีสถิติข้อมูลคนไทยยื่นคำร้องขออยู่ต่อในราชอาณาจักรด้วยเหตุผลดังกล่าวในปี 2562 จำนวนกว่า 6,500 คน (ฐานข้อมูลเทคโนโลยีสารสนเทศสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง พ.ศ. 2562) ซึ่งการปฏิบัติลักษณะเช่นนี้มีประเด็นปัญหาว่าคนไทยสองสัญชาติซึ่งใช้หนังสือเดินทางต่างชาติเดินทางเข้าประเทศไทยนั้นจะต้องถูกปฏิบัติเฉกเช่นคนต่างด้าวโดยได้รับอนุญาตให้อยู่ในประเทศไทยอย่างจำกัด โดยเสียสิทธิที่ตนเป็นคนไทยที่มีสิทธิจะพำนักอยู่ได้โดยไม่จำกัดไปเพียงเพราะเดินทางเข้าประเทศโดยมิได้ใช้หนังสือเดินทางไทยนั้นถูกต้องและสมควรแล้วหรือไม่

สิทธิและเสรีภาพในการเดินทางและสิทธิความเป็นคนชาตินั้นเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่ง ซึ่งนานาประเทศต่างกระทำการรับรองสิทธิโดยปรากฏทั้งในรูปแบบของกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในของรัฐดังเช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 13 กล่าวว่า ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งการเคลื่อนย้ายและการอยู่อาศัยภายในพรมแดนของแต่ละรัฐ และทุกคนมีสิทธิที่จะออกนอกประเทศใด รวมทั้งประเทศของตนเองด้วย และสิทธิที่จะกลับสู่ประเทศตน และข้อ 15 กล่าวว่าทุกคนมีสิทธิในสัญชาติหนึ่ง บุคคลใดจะถูกเพิกถอนสัญชาติของตนตามอำเภอใจ หรือถูกปฏิเสธสิทธิที่จะเปลี่ยนสัญชาติของตนไม่ได้ ในส่วนของการจำกัดสิทธิเสรีภาพนั้น ปฏิญญาดังกล่าวกล่าวถึงไว้ในข้อ 29 ว่าในการใช้สิทธิและอิสรภาพแห่งตน ทุกคนต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัดเพียงเท่าที่มีกำหนดไว้ตามกฎหมายเท่านั้น เพื่อวัตถุประสงค์ของการได้มาซึ่งการยอมรับและการเคารพสิทธิและอิสรภาพอันควรของผู้อื่น (Anzola, 2020) และเพื่อให้สอดรับกับความต้องการอันสมควรทางด้านศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยของประชาชน และสวัสดิการทั่วไปในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งหลักการนี้ถูกนำมาบัญญัติรับรองสิทธิไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 38 ว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่ การจำกัดเสรีภาพจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิภาพของประชาชน หรือการผังเมือง หรือเพื่อรักษาสถานภาพของครอบครัว หรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์ และมาตรา 39 บัญญัติรับรองว่าการเนรเทศบุคคลสัญชาติไทยออกนอกราชอาณาจักร หรือห้ามมิให้ผู้มีสัญชาติไทยเข้ามาในราชอาณาจักรจะกระทำมิได้ การถอนสัญชาติของบุคคลซึ่งมีสัญชาติไทยโดยการเกิดจะกระทำมิได้

ดังนั้น ในการพิจารณากรณีเกี่ยวกับสัญชาติไทย ผู้ใดมีสัญชาติไทยหรือไม่ต้องพิจารณาจากพระราชบัญญัติสัญชาติซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ในการกำหนดสัญชาติของบุคคลธรรมดา ซึ่งพระราชบัญญัติสัญชาติที่ใช้อยู่ในปัจจุบันคือ พระราชบัญญัติ

สัญชาติ พ.ศ. 2508 ในส่วนของกฎหมายคนเข้าเมือง การพิจารณาขั้นตอนในการเดินทางเข้ามาในประเทศไทยจะต้องพิจารณาจากพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง ฉบับที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันคือ พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 ซึ่งเป็นกฎหมายควบคุมว่าการเดินทางเข้ามาในหรือออกไปนอกราชอาณาจักรต้องกระทำเช่นไร หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติในขณะพำนักอยู่ในราชอาณาจักรเป็นเช่นไรต้องพิจารณาจากกฎหมายนี้

เมื่อพิจารณาจากบทนิยามของพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 มาตรา 4 บัญญัติว่า คนต่างด้าว หมายความว่า บุคคลธรรมดาซึ่งไม่มีสัญชาติไทย การปฏิบัติของเจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมืองไทยในปัจจุบันนี้จึงมีประเด็นปัญหาว่าสิทธิความเป็นคนไทยซึ่งถูกจำกัดไว้เนื่องจากการใช้หนังสือเดินทางต่างชาติแสดงต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ในการเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรและต้องปฏิบัติเฉกเช่นคนต่างด้าวนั้น การปฏิบัติดังกล่าวถือเป็นการละเมิดต่อสิทธิความเป็นคนไทยหรือไม่ เพื่อจะได้ทราบถึงขั้นตอนการเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรของคนไทยสองสัญชาติ ปัญหาที่กระทบต่อสิทธิความเป็นคนไทยของคนสองสัญชาติ เพื่อที่จะสามารถปรับปรุงระเบียบ กฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางเข้ามาในประเทศไทยของคนไทยสองสัญชาติซึ่งใช้หนังสือเดินทางต่างชาติเดินทางเข้ามาในประเทศ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อคนไทยสองสัญชาติ สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง สถานเอกอัครราชทูต สถานกงสุลไทยในต่างประเทศต่อไป

▣ วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการเข้ามาในราชอาณาจักรของคนไทยสองสัญชาติ

2. เพื่อศึกษากฎหมาย ระเบียบ วิธีปฏิบัติของเจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมืองที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรของคนสองสัญชาติ

▣ ระเบียบวิธีการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่ หลักสัญชาติของบุคคล ตลอดจนกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 และกฎหมายอาญา รวมถึง กฎกระทรวง ระเบียบ หนังสือสั่งการที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มคนสองสัญชาติ 2) กลุ่มเจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมือง 3) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายและนักวิชาการ ได้แก่นักวิชาการกฎหมายสัญชาติ นักวิชาการกฎหมายคนเข้าเมือง ผู้พิพากษา และอัยการ รวม จำนวน 13 คน แล้วจึงนำข้อมูลที่รวบรวมได้ประมวลข้อมูลและวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ทบทวนวรรณกรรม

สิทธิและเสรีภาพของบุคคล

สิทธิและเสรีภาพในปัจจุบันนี้พัฒนามาจากสิทธิและเสรีภาพของชนชั้นกลางในยุคกลางของยุโรป อันเป็นผลมาจากวิวัฒนาการของกระบวนการเรียกร้องของกลุ่มต่าง ๆ ที่อ้างความชอบธรรมของประโยชน์นั้น ๆ ว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) โดยมีพื้นฐานในการสนับสนุนความชอบธรรมในการใช้สิทธิมาจากแนวความคิดเรื่อง “สิทธิธรรมชาติ” (Kulphon Phonwan, 2004) ที่ถูกพัฒนาเรื่อยมาและรับรองในรูปแบบเอกสาร ไม่ว่าจะเป็น Cortes Von Leon, Magna Carta, The Petition of Right (Jacobo-Suárez, 2021) ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษย์และพลเมือง ค.ศ. 1789 และต่อมาในเรื่องของสิทธิมนุษยชนนี้ สหประชาชาติได้จัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 โดยประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับเสรีภาพในการเดินทางและสิทธิเกี่ยวกับสัญชาติของบุคคลปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ดังนี้

ข้อ 13 (1) ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งการเคลื่อนย้ายและการอยู่อาศัยภายในพรมแดนของแต่ละรัฐ

(2) ทุกคนมีสิทธิที่จะออกนอกประเทศใดรวมทั้งประเทศของตนเองด้วยและสิทธิที่จะกลับสู่ประเทศตน

ข้อ 15 (1) ทุกคนมีสิทธิในสัญชาติหนึ่ง

(2) บุคคลใดจะถูกเพิกถอนสัญชาติของตนตามอำเภอใจ หรือถูกปฏิเสธสิทธิที่จะเปลี่ยนสัญชาติของตนไม่ได้

การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล

จากแนวคิด “กฎหมายธรรมชาติ” ที่มีความสำคัญต่อการเกิดแนวความคิดในการรับรองสิทธิและเสรีภาพและรัฐจะออกกฎหมายมากระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ไม่ได้ แต่ในทางกลับกัน เมื่อกฎหมายกำหนดให้สิทธิและเสรีภาพแก่บุคคลหนึ่งแล้วย่อมก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นในอันที่จะไม่ก้าวล่วงต่อสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลนั้น แนวคิดที่รัฐมีอำนาจจำกัดโดยยอมอยู่ภายใต้กฎหมายนี้ มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่นในเยอรมัน เรียกว่า “หลักนิติรัฐ” (Rechtsstaat) หรือในประเทศอังกฤษหลักการนี้เรียกว่า “หลักนิติธรรม” (The rule of law) สาระสำคัญของหลักนิติธรรม (The rule of law) มีลักษณะสำคัญ คือ กฎหมายจะต้องบังคับเป็นการทั่วไปกับบุคคลทุกคน ไม่เว้นแม้แต่องค์กร เจ้าหน้าที่ของรัฐ กฎหมายจะต้องได้รับการประกาศใช้อย่างเปิดเผย กฎหมายจะต้องได้รับการตราขึ้นให้มีผลบังคับไปในอนาคต ไม่ใช่ตราขึ้นเพื่อใช้บังคับย้อนหลังไปในอดีต กฎหมายจะต้องได้รับการตราขึ้นโดยมีข้อความที่ชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดการบังคับใช้ที่ไม่เป็นธรรม กฎหมายจะต้องไม่มีข้อที่ขัดแย้งกันเอง กฎหมายจะต้องไม่เรียกร้องให้บุคคลปฏิบัติในสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้ กฎหมายต้องมีความมั่นคงตามสมควร แต่ก็จะต้องเปิดโอกาสให้แก้ไขให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และกฎหมายที่ได้รับการประกาศใช้แล้วจะต้องได้รับการบังคับให้สอดคล้องตามเนื้อหาของกฎหมาย (Phongdet Wanitkittikul, 2020)

ความมุ่งหมายในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพมี 3 ประการ คือ ประการแรก เพื่อคุ้มครอง

สิทธิของบุคคลอื่น ประการที่สอง เพื่อดำรงอยู่และเพื่อความสามารถในการทำภาระหน้าที่ของรัฐ การรักษาความมั่นคง ความปลอดภัยของรัฐ ประการที่สาม เพื่อประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน (Banjerd Singhaneti, 2019) แม้กระทั่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ก็ได้ยอมรับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ ตามที่รับรองไว้ในข้อ 29(2) ว่า ในการใช้สิทธิและอิสรภาพแห่งตนทุกคนต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัดเพียงเท่าที่มีกำหนดไว้ตามกฎหมายเท่านั้นการโต้แย้งกันเกิดขึ้นว่าไม่ควรสับสนระหว่างสองสัญชาติที่เกิดจากสัญชาติโดยกำเนิดกับสถานการณ์ที่ได้มาซึ่งสัญชาติที่สองโดยสมัครใจ กรณีที่สองที่มีการแบ่งแยกมากขึ้นเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อบุคคลสองสัญชาติ มีการโต้แย้งว่าทั้งสองสัญชาติไม่ควรได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน (Wautelet, 2018)

เสรีภาพในการเดินทาง

เมื่อกล่าวถึงเสรีภาพในการเดินทางและเลือกถิ่นที่อยู่หลักสากลเกี่ยวกับเสรีภาพในการเดินทาง มักกล่าวอ้างถึง ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 13 บัญญัติว่า ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งการเคลื่อนย้ายและการอยู่อาศัยภายในพรมแดนของแต่ละรัฐ ทุกคนมีสิทธิที่จะออกนอกประเทศใด รวมทั้งประเทศของตนเองด้วย และสิทธิที่จะกลับสู่ประเทศตน และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ 12 บัญญัติว่า บุคคลทุกคนที่อยู่ในดินแดนของรัฐใดโดยชอบด้วยกฎหมาย ย่อมมีสิทธิในเสรีภาพในการโยกย้ายและเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในดินแดนของรัฐนั้น บุคคลทุกคนย่อมมีเสรีภาพที่จะออกจากประเทศใด ๆ รวมทั้งประเทศของตนได้ สิทธิดังกล่าวข้างต้นไม่อยู่ภายใต้ข้อจำกัดใด ๆ เว้นแต่เป็นข้อจำกัดตามกฎหมาย และที่จะเป็นเพื่อรักษาความมั่นคงของชาติ ความสงบเรียบร้อย การสาธารณสุข หรือศีลธรรมของประชาชน หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น และข้อจำกัดนั้นสอดคล้องกับสิทธิอื่น ๆ ที่รับรองไว้ในกติกานี้ บุคคลจะถูกลิดรอนสิทธิในการเดินทางเข้าประเทศของตนโดยอำเภอใจมิได้ (Department of International Organizations, Ministry of Foreign Affairs, 2022)

หลักกฎหมายคนเข้าเมือง

สมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งได้ประกาศใช้ในระหว่างช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยใช้ชื่อว่า พระราชบัญญัติลักษณะคนต่างประเทศเข้าเมือง พุทธศักราช 2460 อันมีหลักการและเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติดังกล่าวโดยสรุปได้ว่า เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นมีคนต่างด้าวเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก บางคนไม่สามารถประกอบอาชีพหรือมีปัจจัยในการเลี้ยงดูตนเองได้ ก็จะเที่ยวจรจัดเตร็ดเตร่หรือก่ออาชญากรรมต่าง ๆ เป็นเหตุให้ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐได้รับความเดือดร้อน จึงตรากฎหมายนี้ขึ้น ซึ่งต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการเดินทางเข้าออกในพระราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2463 อันมีหลักการและเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติดังกล่าวโดยสรุปได้ว่า เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นมีคนต่างด้าวที่ไม่สมควรเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก จึงได้ตราพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้เพื่อรักษาความสงบสุขของประชาชน โดยมีสาระสำคัญของพระราชบัญญัติดังกล่าว คือ บุคคลที่จะเดินทาง

เข้าออกประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนต่างด้าวนั้น ต้องมีการตรวจตราเป็นพิเศษ เพื่อป้องกันมิให้คนต่างด้าวซึ่งเป็นบุคคลไม่พึงปรารถนาเข้ามาในประเทศไทย อีกทั้งเป็นการป้องกันประชาชนคนไทยมิให้ถูกล่อลวงจากคนร้ายที่จะชักชวนออกนอกประเทศซึ่งจะนำไปสู่การคบหาสมาคมคนร้ายดังกล่าว หรืออาจเป็นเหตุให้ผู้ที่ชักชวนนั้นเปลี่ยนแปลงสัญชาติโดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือประชาชนดังกล่าวนั้นอาจจะตกระกำลำบากหาที่พึ่งไม่ได้ และภายหลังพัฒนามาเป็น พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2470 พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2480 พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2493 และพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 เพื่อคัดกรองคนต่างด้าวเดินทางเข้าประเทศให้สอดคล้องกับบริบทเศรษฐกิจและสังคมในขณะนั้น ๆ (Wacharaphol Sawangpaeo, 2002)

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1952 ได้การออกพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองและสัญชาติ ฉบับปี ค.ศ. 1952 (The Immigration and Nationality Act of 1952) ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของกฎหมายคนเข้าเมืองฉบับปัจจุบัน มุ่งเน้นจำนวนโควตาต่างด้าวซึ่งจะเข้ามาในประเทศก่อนมีการพัฒนาเรื่อยมา เช่น การกำหนดกฎเกณฑ์ในการเนรเทศ การกำหนดลักษณะคนห้ามเข้าประเทศ การตรวจลงตรา (Visa) การทำงาน (Weerachai Thinkamut, 2011)

จากวิวัฒนาการกฎหมายคนเข้าเมืองของทั้งสองประเทศ จึงเห็นได้ว่า กฎหมายคนเข้าเมืองของแต่ละประเทศนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อกีดกันคนต่างด้าวไม่ให้เดินทางเข้าประเทศตนหรืออนุญาตให้คนต่างด้าวเดินทางเข้ามาในประเทศตนตามแต่บริบทความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคมของประเทศในขณะนั้น

แนวคิดในกำหนดหลักเกณฑ์การเข้าเมือง แม้มนุษย์ทุกคนจะมีเสรีภาพในการเดินทางออกจากประเทศใด ๆ ก็ตามดังได้กล่าวมาแล้ว แต่ก็ใช่ว่าจะสามารถเดินทางเข้าประเทศอื่น ๆ ได้โดยเสรี ในทางกฎหมายระหว่างประเทศสิทธิของคนต่างด้าวในประเทศซึ่งตนไม่ใช่คนชาตินั้น ได้รับการพัฒนาและคุ้มครองเรื่อยมา โดยปรากฏหลักฐานแห่งความพยายามผลักดันในระดับนานาชาติใน Declaration on the Human Rights of Individuals Who are not Nationals of the Country in which They Live. (1985) ซึ่งแม้ว่าปฏิญญานี้จะรับรองสิทธิของคนต่างด้าวในรัฐต่าง ๆ ไว้ แต่ในข้อ 2 ของปฏิญญาดังกล่าวกำหนดว่าปฏิญญานี้จะไม่ถูกตีความว่าเป็นการจำกัดสิทธิของรัฐใด ๆ ในการออกกฎหมายและข้อบังคับเกี่ยวกับการเข้ามาของคนต่างด้าว ดังนั้น เห็นได้ว่ากฎหมายคนเข้าเมืองแต่ละประเทศ ย่อมเป็นสิทธิขาดของแต่ละประเทศที่จะตรากฎหมายภายในเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการให้คนเดินทางเข้าออกประเทศของตนได้ตราบเท่าที่ไม่ขัดกับพันธกรณีทางกฎหมายระหว่างประเทศของรัฐนั้นรวมทั้งกฎหมายด้านสิทธิมนุษยชน (Audiovisual Library of International Law)

สัญชาติและหลักกฎหมายว่าด้วยสัญชาติของบุคคล

รัฐทุกรัฐมีอธิปไตยและเขตอำนาจรัฐ และแต่ละรัฐประกอบขึ้นด้วยการรวมกลุ่มกันของปัจเจกชน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความเชื่อมโยงกันในทางกฎหมายระหว่างรัฐกับปัจเจกชนซึ่งรวมกันอยู่ในดินแดนของรัฐ

ตามแนวความคิดว่าด้วยสัญชาติ ซึ่งถือว่าสัญชาติเป็นสิ่งเชื่อมโยงในทางกฎหมายระหว่างรัฐกับบุคคลสัญชาติของรัฐ หรือที่เรียกว่าคนชาติ และความเชื่อมโยงนี้เองก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ในระหว่างรัฐและคนชาติ กล่าวคือ บุคคลถือสัญชาติของรัฐใดก็ย่อมมีสิทธิหรือได้รับประโยชน์ต่าง ๆ เช่น มีสิทธิถือหนังสือเดินทางของรัฐที่ตนถือสัญชาติ และได้รับความคุ้มครองจากรัฐเจ้าของสัญชาติ ในทางกลับกันบุคคลก็มีหน้าที่ เช่น หน้าที่ที่จะต้องจงรักภักดีต่อรัฐซึ่งตนถือสัญชาติ (Chitra Phianlumlert, 2005)

แนวความคิดว่าด้วยสัญชาติปรากฏอยู่ทั้งกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศ สัญชาติมีสถานะเป็นเงื่อนไขในการมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายภายในของรัฐ ดังนั้นแต่ละรัฐจะมีกฎหมายว่าด้วยสัญชาติของตนเอง รัฐจะกำหนดถึงกฎเกณฑ์ 3 ประการในการกำหนดสัญชาติ กล่าวคือ กฎเกณฑ์กำหนดการได้สัญชาติ กฎเกณฑ์กำหนดการเสียสัญชาติ และกฎเกณฑ์กำหนดการได้กลับคืนสัญชาติ (Pantip Kanchanachitra-saisunthon, 2005, pp. 4-5) ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับสัญชาติในกฎหมายระหว่างประเทศ หลักกฎหมายระหว่างประเทศรับรองว่าการกำหนดกฎหมายสัญชาติเป็นอำนาจภายในของรัฐ (Domestic Jurisdiction of each State) โดยแท้ รัฐอื่น ๆ จึงเข้าแทรกแซงการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐในการนิติบัญญัติในเรื่องนี้ไม่ได้ และเนื่องจากหลักเกณฑ์การให้สัญชาติของแต่ละประเทศไม่เหมือนกัน สุดแท้แต่ว่ากฎหมายภายในของแต่ละประเทศจะใช้เกณฑ์ใดในการให้สัญชาติ จึงเป็นที่มาของปัญหาคนมีสองสัญชาติ (Prasit Piwawattanapanich, 2018) ซึ่งผลของการมีสัญชาติก่อให้เกิดนิติสัมพันธ์ระหว่างรัฐผู้ให้สัญชาติกับบุคคลที่ได้รับสัญชาติทั้งทางกฎหมายทั้งภายในประเทศและในทางระหว่างประเทศ ในทางกฎหมายภายในประเทศนั้นรัฐจะต้องบริหารจัดการสาธารณูปโภคและสวัสดิการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพที่ให้เหมาะสมแก่คนชาติของตน เช่นสิทธิทางการศึกษา สิทธิในการรักษาพยาบาล หรือการเข้าถึงระบบสาธารณูปโภค เป็นต้น และในทางระหว่างประเทศนั้น รัฐจะต้องให้สิทธิคุ้มครองคนชาติของตนที่ออกนอกราชอาณาจักร เช่น การเดินทางไปต่างประเทศเพื่อการท่องเที่ยวหรือเพื่อการศึกษาต่อ เป็นต้น หรือที่เรียกกันว่า Diplomatic Protection ซึ่งในประเด็นนี้อาจจะนำมาซึ่งปัญหาในทางระหว่างประเทศได้ เพราะรัฐมีหน้าที่ในการให้ความคุ้มกันทางการทูตแก่คนชาติของตนกรณีที่อาศัยพำนักอยู่นอกราชอาณาจักร ซึ่งหากกรณีที่บุคคลมีสองสัญชาติอาจก่อให้เกิดปัญหาการใช้สิทธินั้น ๆ จากรัฐได้ เนื่องจากมีความทับซ้อนของการใช้สิทธิ เช่น หากบุคคลต้องการความช่วยเหลือเมื่ออยู่นอกราชอาณาจักร รัฐใดจะเป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือบุคคลดังกล่าว เพราะถือว่าเป็นบุคคลของรัฐมากกว่าหนึ่งรัฐ เป็นต้น (Narumon Thanisaro, 2018)

กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับหรือการกระทำใด ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติหรือการกระทำนั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้ เป็นถ้อยคำที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 5 นอกจากนี้ ในมาตรา 4 ยังบัญญัติว่า ศักดิ์ศรี

ความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง ซึ่งกรณีเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการเดินทางปรากฏอยู่ในมาตรา 38 ซึ่งได้บัญญัติว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่ การจำกัดเสรีภาพจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้น 5 ประการ คือ เพื่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิภาพของประชาชน หรือการผังเมือง หรือ เพื่อรักษาสถานภาพของครอบครัว หรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์

ประการต่อมา สิทธิของบุคคลสัญชาติไทย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้วางหลักการรับรองสิทธิไว้ในมาตรา 39 คือ การเนรเทศบุคคลสัญชาติไทยออกนอกราชอาณาจักร หรือห้ามมิให้ผู้มีสัญชาติไทยเข้ามาในราชอาณาจักร รวมทั้งการถอนสัญชาติของบุคคลซึ่งมีสัญชาติไทยโดยการเกิด จะกระทำมิได้

2. กฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง

พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการตรวจบุคคลและพาหนะซึ่งเข้ามาในและออกไปนอกราชอาณาจักรของบุคคล ตลอดจนบัญญัติเกี่ยวกับการควบคุมคนต่างด้าวในขณะพำนักอยู่ในราชอาณาจักร (Phongnakhon Nakhonsantiphap, 2009) โดยเป็นบทกฎหมายที่มีโทษทางอาญา รายละเอียดมีการให้อำนาจเจ้าพนักงานในการตรวจบุคคลเดินทางเข้าและออกนอกราชอาณาจักร กำหนดขั้นตอนในการตรวจบุคคล การขอขยายระยะเวลาพำนัก การรายงานตัวและการควบคุมคนต่างด้าวขณะอยู่ในประเทศ และค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ทั้งนี้ข้อสำคัญประการหนึ่งของพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 คือ มาตรา 4 คนต่างด้าว หมายความว่าบุคคลธรรมดาซึ่งไม่มีสัญชาติไทย ในส่วนขั้นตอนการตรวจอนุญาตของพนักงานเจ้าหน้าที่นั้นไม่ได้ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 แต่ได้นำไปเขียนไว้ในระเบียบการตำรวจไม่เกี่ยวกับคดี ลักษณะที่ 34 การตรวจคนเข้าเมือง บทที่ 6 หมวดที่ 1 ข้อ 8 (Royal Thai Police Regulations regarding police procedures not related to cases Title 34 Immigration (No. 5) B.E.2562, 2019)

3. กฎหมายว่าด้วยสัญชาติ

พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 กำหนดกฎเกณฑ์การได้สัญชาติ การเสียสัญชาติ และการได้กลับคืนสัญชาติ ทั้งนี้ข้อสำคัญประการหนึ่ง คือ มาตรา 4 คนต่างด้าว หมายความว่า ผู้ซึ่งไม่มีสัญชาติไทย และมาตรา 5 การเสียสัญชาติไทยมีผลเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ดังนั้น คนสองสัญชาติยังคงมีสัญชาติไทย จึงมิใช่คนต่างด้าวตามความหมายแห่งกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ

4. กฎหมายอาญา

กฎหมายอาญาที่ใช้บังคับอยู่ คือ ประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งที่เกี่ยวข้องคือ มาตรา 17 ซึ่งให้นำบทบัญญัติในภาค 1 แห่งประมวลกฎหมายนี้ให้ใช้แก่กรณีแห่งความผิดตามกฎหมายอื่นด้วย เว้นแต่กฎหมายนั้น ๆ จะได้บัญญัติเป็นอย่างอื่น ดังนั้น จึงนำไปใช้กับบทบัญญัติความผิดตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 ด้วย (Kiattikhajorn Wachanasawat, 2019) และมาตรา 2 บัญญัติว่าบุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้น

บัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ถ้อยคำที่ว่า “อันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิด” หมายถึง กฎหมายได้บัญญัติไว้โดยชัดแจ้งว่าการกระทำใดเป็นความผิด จะตีความขยายความไปถึงการกระทำใดที่ไม่มีกฎหมายระบุชัดว่าเป็นความผิดให้เป็นความผิดไม่ได้ หลักการนี้คือหลักกฎหมายอาญาจะต้องตีความโดยเคร่งครัด (Saharat Kiti-suphakarn, 2015) ดังนั้น เมื่อคนต่างด้าวตาม พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2522 หมายความว่า บุคคลธรรมดาซึ่งไม่มีสัญชาติไทย ดังนั้นคนสองสัญชาติ ซึ่งยังคงมีสัญชาติไทย จึงมิใช่คนต่างด้าว ไม่อาจกระทำผิดในฐานความผิดต่าง ๆ ที่กฎหมายบัญญัติไว้ลงโทษแก่คนต่างด้าวได้

5. กฎหมายต่างประเทศเกี่ยวกับการควบคุมคนสองสัญชาติ

จากการศึกษาแนวทางในการควบคุมคนสองสัญชาติของต่างประเทศ พบว่า ปี พ.ศ. 2557 สหพันธรัฐรัสเซียได้กำหนดให้พลเมืองชาวรัสเซียทุกคนที่ถือสัญชาติอื่นร่วมด้วย จะต้องประกาศสัญชาติที่สองต่อทางการ และให้ถือเป็นโทษทางอาญาสำหรับบุคคลที่ไม่แจ้งต่อทางการ แม้ว่ารัฐธรรมนูญอนุญาตให้พลเมืองชาวรัสเซียถือสัญชาติที่สองได้ แต่ทางการรัสเซียยืนยันว่าจำเป็นต้องใช้มาตรการประกาศสัญชาติที่สองเพื่อป้องกันปัญหาบุคคลสองสัญชาติกระทำการอันก่อให้เกิดความแตกแยกหรือภัยคุกคามขึ้นในรัสเซีย (J.S.100, 2014) กฎหมายฉบับดังกล่าวออกโดยรัฐบาลกลางสหพันธรัฐรัสเซีย ฉบับที่ 142-FZ ลงวันที่ 4 มิถุนายน 2014 และมีผลบังคับใช้ใน วันที่ 1 สิงหาคม 2014 (พ.ศ. 2557) (Federal Law No.142-FZ, 2014)

▣ อภิปรายผล

จากการศึกษาขั้นตอนการเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรของคนไทยสองสัญชาติ ปัญหาและอุปสรรคในการเข้ามาในราชอาณาจักร สามารถนำมาแยกพิจารณาและวิเคราะห์ประกอบหลักแนวคิด ทฤษฎี และกฎหมายข้างต้นได้ โดยลำดับ ดังนี้

1. การเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรของคนไทยสองสัญชาติ

กรณีคนไทยสองสัญชาติใช้หนังสือเดินทางไทยสามารถเข้าประเทศไทยได้ตามปกติและอยู่ในประเทศได้อย่างไม่จำกัด สิทธิทุกอย่างเหมือนคนไทยทุกประการ แต่กรณีใช้หนังสือเดินทางต่างชาติเดินทางเข้าประเทศ จะถูกปฏิบัติเช่นเดียวกับคนต่างด้าว และได้รับอนุญาตอยู่อย่างจำกัดเช่นเดียวกับได้รับวันอนุญาตให้อยู่ในประเทศอย่างจำกัดตามสิทธิของหนังสือเดินทางที่แสดงและต้องกรอกแบบฟอร์มขอเข้าประเทศ (แบบ ตม.6) โดยผลการศึกษาพบว่า พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 มาตรา 18 กำหนดให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจบุคคลที่เดินทางเข้ามาในหรือออกไปนอกราชอาณาจักร และมาตรา 12(1) ประกอบมาตรา 19 กล่าวถึงการตรวจหนังสือเดินทางของบุคคลต่างด้าว ซึ่งเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรเท่านั้น โดยไม่พบว่ามีบทบัญญัติในมาตราใดแห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 ที่ระบุถึงการตรวจหนังสือเดินทางของบุคคลสัญชาติไทยในการเดินทางเข้ามาในหรือออกไปนอกราชอาณาจักรแต่อย่างใด ดังนั้น พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 จึงสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนที่ปรากฏตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 ข้อ 13(2)

คือมีสิทธิที่จะกลับสู่ประเทศตน และสอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองข้อ 12 ที่ระบุว่าบุคคลจะถูกลิดรอนสิทธิในการเดินทางเข้าประเทศของตนโดยอำเภอใจมิได้ ทั้งยังสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 39 ที่ว่าการห้ามมิให้ผู้มีสัญชาติไทยเข้ามาในราชอาณาจักรจะกระทำมิได้ แต่จากผลการศึกษาถึงขั้นตอนการปฏิบัติเกี่ยวกับการตรวจหนังสือเดินทางของผู้เดินทางเข้ามาในราชอาณาจักร พบว่าเจ้าพนักงานใช้ขั้นตอนการตรวจตามระเบียบการตำรวจไม่เกี่ยวกับคดีลักษณะ 34 การตรวจคนเข้าเมือง โดยปรากฏอยู่ในบทที่ 6 หมวดที่ 1 ข้อ 8 ซึ่งกำหนดให้บุคคลสัญชาติไทยเมื่อเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรให้ยื่นหนังสือเดินทางของตนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อทำการตรวจ ซึ่งแนวทางปฏิบัตินี้บังคับให้คนไทยต้องแสดงหนังสือเดินทางนั้นเป็นสิ่งไม่ถูกต้องและขัดกับหลักการข้างต้น ดังนั้น เมื่อคนสองสัญชาติแสดงหลักฐานให้ปรากฏได้ว่ามีสัญชาติไทยก็เพียงพอที่จะเดินทางเข้าประเทศไทยได้ในฐานะคนไทย แม้จะไม่แสดงหนังสือเดินทางฉบับใดเลย และแม้จะแสดงตนด้วยหนังสือเดินทางต่างชาติแต่หากแสดงหลักฐานการมีสัญชาติไทยได้ก็ควรได้รับอนุญาตให้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยได้อย่างคนไทย

2. สิทธิและหน้าที่ของคนสองสัญชาติขณะอยู่ในประเทศไทย

คนไทยสองสัญชาติหากเดินทางเข้าประเทศด้วยหนังสือเดินทางไทย สามารถพักอาศัยอยู่ในประเทศไทยได้เหมือนดังคนไทย ไปพักอาศัยที่ใดไม่ต้องแจ้งการเข้าพักอาศัยแก่เจ้าหน้าที่ และอยู่ในประเทศไทยได้อย่างไม่จำกัด แต่หากเดินทางเข้าประเทศด้วยหนังสือเดินทางต่างชาติ พบว่าจะต้องปฏิบัติตนเช่นเดียวกับคนต่างด้าว ซึ่งเดินทางเข้าประเทศไทย หากจะพำนักเกินกว่าระยะเวลาที่ได้รับอนุญาต จะต้องขออยู่ต่อในราชอาณาจักรเพื่อขยายระยะเวลาพำนัก โดยยื่นคำร้องและชำระค่าธรรมเนียม โดยยื่นตามคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ 327/2557 เหตุผลข้อ 2.23 กรณีกลับภูมิลำเนาเดิมของผู้เคยมีสัญชาติไทย ซึ่งมีค่าธรรมเนียม 1,900 บาท และเจ้าพนักงานจะอนุญาตครั้งละไม่เกิน 1 ปี (Order of the Royal Thai Police Office No. 327/2557 regarding criteria and conditions for consideration in the case of foreigners requesting permission to stay temporarily in the Kingdom, 2014) ซึ่งพบว่าการปฏิบัตินี้ขัดต่อกฎหมาย เนื่องจากคนสองสัญชาติยังคงมีสัญชาติไทยจึงมิใช่คนต่างด้าวทั้งในความหมายของพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 การนำบทบัญญัติเกี่ยวกับการขออยู่ต่อในราชอาณาจักรซึ่งใช้หนังสือเดินทางต่างชาติเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรนั้นจึงไม่ถูกต้อง และด้วยแต่ด้วยพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง เป็นกฎหมายที่มีโทษทางอาญา การตีความจะต้องตีความโดยเคร่งครัดตามหลักกฎหมายอาญา และ พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 กำหนดให้การเสียสัญชาติมีผลเมื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ดังนั้น ตราบเท่าที่ยังคงมีสองสัญชาติก็มิอาจเป็นคนต่างด้าวที่จะต้องปฏิบัติเช่นคนต่างด้าวตามกฎหมายคนเข้าเมืองต่าง ๆ ได้

3. การเดินทางกลับออกไปนอกราชอาณาจักร

จากการศึกษาพบว่า หนังสือบันทึกข้อความของสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง ลงวันที่

26 กุมภาพันธ์ 2562 เรื่อง แนวทางปฏิบัติในการตรวจอนุญาตให้บุคคลเดินทางเข้าออกราชอาณาจักร กรณีบุคคลถือหนังสือเดินทางร่วมหรือถือหนังสือเดินทาง 2 เล่ม โดยหนังสือบันทึกข้อความนี้ได้ขยายความถึงการการตรวจอนุญาตในลักษณะให้ใช้หนังสือเดินทางเล่มใดเล่มหนึ่งเพียงสัญชาติเดียวว่า ประเทศไทยยึดหลักการมีสัญชาติเดียวตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ และกำหนดให้เจ้าพนักงานซึ่งตรวจพบคนไทยมี 2 สัญชาติ ให้ประมวลเรื่องแจ้งตำรวจสันติบาลเพื่อรวบรวมแจ้งกระทรวงมหาดไทยประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้เสียสัญชาติ รวมทั้งคู่มือการปฏิบัติงานของสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง ระบุว่าในคนสองสัญชาติซึ่งใช้หนังสือเดินทางต่างชาติขณะเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักร ในขณะเดินทางออกนอกราชอาณาจักรหากตรวจพบว่าอยู่ในราชอาณาจักรไทยเกินกำหนดอนุญาต จะต้องเสียค่าปรับ หากไม่ประสงค์จะเสียค่าปรับและจะใช้หนังสือเดินทางไทยเดินทางออกนอกราชอาณาจักร เจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมืองจะไม่อนุญาตให้เดินทางออก ผู้วิจัยพบว่าแนวทางปฏิบัติดังกล่าวขัดต่อปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 13(2) ที่ว่าทุกคนมีสิทธิที่จะออกนอกประเทศใด รวมทั้งประเทศของตนเองด้วย รวมทั้งขัดต่อกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ 12 ที่ว่า บุคคลทุกคนย่อมมีเสรีภาพที่จะออกจากประเทศใด ๆ รวมทั้งประเทศของตนได้ นอกจากนี้คณะกรรมการกฤษฎีกาเคยตอบข้อหารือกรณีดังกล่าวว่า หนังสือเดินทางไม่มีลักษณะเป็นใบอนุญาตให้ออกนอกประเทศได้ (Office of the Council of State, 1958) ซึ่งแนวคิดหลักสากลข้างต้นต่างสอดคล้องกับพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีบทบัญญัติใดกล่าวถึงการเดินทางออกไปนอกราชอาณาจักรว่าจะต้องมีหนังสือเดินทางแต่อย่างใด

ประการต่อมา ผู้วิจัยพบว่าแนวปฏิบัติที่ปรากฏในคู่มือปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมือง ชื่อว่า อิมมิเกรชั่น ทเวนตี้โฟว์ เซเว่น ระบุว่าคนสองสัญชาติซึ่งใช้หนังสือเดินทางต่างชาติขณะเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักร ในขณะเดินทางออกนอกราชอาณาจักรหากตรวจพบว่าอยู่ในราชอาณาจักรไทยเกินกำหนดอนุญาตจะต้องเสียค่าปรับ หากไม่ประสงค์จะเสียค่าปรับและจะใช้หนังสือเดินทางไทยเดินทางออกนอกราชอาณาจักร เจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมืองจะไม่อนุญาตให้เดินทางออก (Natthorn Phuasunthorn, 2013) ข้อกล่าวหาซึ่งใช้ในการเปรียบเทียบปรับนี้คือความผิดฐาน “เป็นคนต่างด้าวอยู่ในราชอาณาจักรโดยการอนุญาตสิ้นสุด” อันเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 มาตรา 81 ซึ่งกรณีนี้ผู้วิจัยพบว่าขัดกับหลักการในประมวลกฎหมายอาญาที่จะต้องตีความโดยเคร่งครัด ไม่อาจตีความขยายความออกไปเพื่อให้เป็นผลร้ายแก่จำเลยหรือผู้ต้องหา ดังนั้นกรณีองค์ประกอบความผิดในบทบัญญัติมาตรานี้ผู้กระทำผิดต้องเป็นคนต่างด้าว และคนต่างด้าวหมายถึงบุคคลธรรมดาซึ่งไม่มีสัญชาติไทยแล้ว ดังนั้นคนสองสัญชาติแม้ใช้หนังสือเดินทางต่างชาติเข้ามาในราชอาณาจักรและอยู่เกินกำหนดอนุญาตก็ไม่อาจจะเป็นความผิดตามมาตรานี้ เนื่องจากเป็นการขาดองค์ประกอบภายนอกของความผิด ซึ่งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายต่างเห็นตรงกันว่า

คนสองสัญชาติไม่อาจมีความผิดตามมาตรานี้ได้

4. การควบคุมคนสองสัญชาติ

จากที่ได้ทำการศึกษาพบว่าการนำกฎหมายคนเข้าเมืองมาใช้บังคับแก่คนสองสัญชาติเฉพาะแต่กรณีใช้หนังสือเดินทางต่างชาติเดินทางเข้ามาในประเทศไทยให้ปฏิบัติตนเฉกเช่นคนต่างด้าวนั้น เป็นการไม่ถูกต้องและยังเป็นการกระทบสิทธิความเป็นคนไทย และเมื่อพิจารณาแล้วพบว่าประเทศไทยไม่มีกฎหมายอื่นใดที่เป็นการควบคุมคนสองสัญชาติ ดังนั้นจึงควรเริ่มต้นให้มีกฎหมายในการเก็บรวบรวมข้อมูลคนสองสัญชาติเพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายต่อไปในอนาคต ดังเช่นกฎหมายที่กำหนดหน้าที่ในการแจ้งการมีสองสัญชาติอย่างเช่นประเทศสหพันธรัฐรัสเซีย เป็นต้น

บทสรุป

ปัญหาการปฏิบัติต่อคนสองสัญชาติซึ่งใช้หนังสือเดินทางต่างชาติเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเช่นนี้ ถูกปฏิบัติมาอย่างยาวนานและถูกประชาสัมพันธ์ถ่ายทอดจากสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง สถานเอกอัครราชทูตไทยและสถานกงสุลไทยในต่างประเทศ และถ่ายทอดต่อในกลุ่มคนไทยสองสัญชาติด้วยกันจนทุกฝ่ายเห็นว่าการปฏิบัติดังกล่าวถูกต้องและชอบด้วยตัวบทกฎหมายแล้ว โดยไม่เคยปรากฏว่ามีผู้ใดโต้แย้งสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองหรือนำคดีมาฟ้องต่อศาลมาก่อนแต่อย่างใด จนทุกฝ่ายทั้งเจ้าหน้าที่รัฐและคนสองสัญชาติยอมรับการปฏิบัติเช่นนี้ไปโดยปริยาย ซึ่งจากที่ได้วิเคราะห์มาโดยลำดับแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าการมีสองสัญชาติของบุคคลนั้น กฎหมายไทยที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันนั้นไม่ได้มีบทบัญญัติห้ามมิให้ผู้ใดถือสองสัญชาติ หรือจะลดทอนสิทธิความเป็นคนไทยลงเพียงเพราะเดินทางเข้าประเทศด้วยหนังสือเดินทางต่างชาติก็มิได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นเกิดจากการใช้บังคับกฎหมายของพนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งควรมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพื่อไม่ให้เกิดการกระทบสิทธิของคนไทย และหากมีรัฐไทยมีความประสงค์จะควบคุมคนสองสัญชาติ ก็จะต้องออกกฎหมายเพื่อก่อให้เกิดการควบคุมคนสองสัญชาติอย่างถูกต้อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในทางกฎหมาย

1. ควรแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยประมวลระเบียบการตำรวจไม่เกี่ยวกับคดี ลักษณะ 34 การตรวจคนเข้าเมือง บทที่ 6 หมวดที่ 1 ข้อ 8 โดยให้ยกเลิกข้อความในส่วนของการตรวจหนังสือเดินทางของบุคคลผู้มีสัญชาติไทยและให้ระบุเพียงว่าบุคคลซึ่งมีสัญชาติไทยให้แสดงเพียงเอกสารหลักฐานว่าตนมีสัญชาติไทยต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพียงเท่านั้น

2. ควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายควบคุมคนสองสัญชาติ ในลักษณะเช่นเดียวกับกฎหมายรัฐบาลกลางสหพันธรัฐรัสเซีย ฉบับที่ 142-FZ ลงวันที่ 4 มิถุนายน ค.ศ. 2014 ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย “ON CITIZENSHIP OF THE RUSSIAN FEDERATION” ลงวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ. 2002 ดังนั้น ประเทศไทยจึงควรเพิ่มบทบัญญัติกำหนดหน้าที่และบทกำหนดโทษของคนสองสัญชาติไว้ในพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 เช่น

"มาตรา 6/1 บุคคลซึ่งมีสัญชาติไทยและถือสัญชาติอื่นด้วย ให้มีหน้าที่แจ้งการมีสัญชาติอื่นนั้นแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ผู้ใดฝ่าฝืนไม่แจ้งการมีสัญชาติอื่น ต้องระวางโทษ"

ข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติ

1. ควรให้สำนักงานตรวจคนเข้าเมืองยกเลิกหนังสือ สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง ลงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2552 เรื่อง แนวทางปฏิบัติในการตรวจอนุญาตให้บุคคลเดินทางเข้าออกราชอาณาจักร กรณีบุคคลถือหนังสือเดินทางร่วมหรือถือหนังสือเดินทาง 2 เล่ม ซึ่งมีใจความระบุแนวทางให้พนักงานเจ้าหน้าที่ปฏิบัติขัดต่อกฎหมาย

2. ควรให้สำนักงานตรวจคนเข้าเมืองจัดทำเอกสารคู่มือมาตรฐานการปฏิบัติงาน (Standard Operation Procedure : SOP) ซึ่งระบุ ขั้นตอนหรือกระบวนการทำงานมาตรฐาน เพื่อเป็นมาตรฐาน และประชาสัมพันธ์แจกจ่ายให้สถานเอกอัครราชทูตไทยในต่างประเทศ สถานกงสุลไทยในต่างประเทศ และคนสองสัญชาติในช่องทางต่าง ๆ อย่างทั่วถึง

▣ บรรณานุกรม (References)

Ambassade Royale de Thaïlande en France. (n.d). *Une personne ayant la double nationalité ettitulaire de deux passeports.* https://www.thaiembassy.fr/fr/service-consulaire/passport/deux-passeports/

Anzola, J. E. (2020). *Dual Nationality of Individuals in Venezuelan Investment Arbitration.* (n.p).

Audiovisual Library of International Law. (1985, December 13). *Introductory note to be published : Declaration on the Human Rights of Individuals Who are not Nationals of the Country in Which They Live General Assembly resolution 40/144 New York.* Audiovisual Library of International Law. https://legal.un.org/avl/ha/dhriwnncwtl/dhriwnncwtl.html

Banjerd Singhaneti. (2019). Fundamentals of Human Rights and Human Dignity (6th ed.). Winyuchon, 204-214.

Chitra Phianlumlert. (2005). *Teaching Materials for International Law Course 41451 Units 1-8 1st revised edition 2005* (5th ed.). Office of the University Press - STOU, 3-56.

International Covenant on Civil and Political Rights. (n.d.). Department of International Organizations, Ministry of Foreign Affairs. http://humanrights.mfa.go.th/upload/pdf/iccprt.pdf

Putin, V. (2014, June 4). *Russisn Federation Federal Law.* https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Federal%20Law%20%E2%84%96%20142FZ%20On%20Amendments%20to%2Article%206%20and%2030%20of%20the%20Federal%20Law.pdf

J.S.100. (2014, August 3). *Russia issues a law requiring citizens to declare a second nationality.* https://www.js100.com/en/site/news/view/4311

Jacobo-Suárez, M. (2021). *With Dual Citizenship Comes Double Exclusion: US-Mexican Children and Their Struggle to Access Rights in Mexico.* In Accountability across Borders. University of Texas Press, 166-186.

Kiattikhajorn Wachanasawat. (2019). *Explanation of criminal law part 1* (11th ed.). Krung siam Publishing Company Limited.

Kulphon Phonwan. (2004). *Human rights in world society* (1st ed.). Nititham Publishing House, 1-10.

Myers, J. (2016, July 28). *Countries where you can buy citizenship.* World Economic Forum. https://www.weforum.org/agenda/2016/07/countries-selling-citizenship/

Narumon Thanisaro. (2018). Nationality law. Winyuchon, 13-16.

Natthorn Phuasunthorn. (2013). *Immigration 24/7* (4th ed.), 56-57.

Office of International Peoples' Rights Protection Department of Peoples' Rights Pretection and Legal Aid Office of the Attorney General. (2010). *Q&A on the law of Thai people abroad via the Internet* (www.humanrights.ago.go.th), 99.

Office of the Council of State. (1958). *Note: Requesting to know the law regarding nationals traveling out of the country without a passport Completed matter No. 5/2501.*

Order of the Royal Thai Police Office No.327/2557 regarding criteria and conditions for consideration in the case of foreigners requesting permission to stay temporarily in the Kingdom. (2014, August 8). *Royal Thai Government Gazette,* No.131 Chapter special 150g. pp.3-4.

Pantip Kanchanachitra-saisunthon. (2005). *Explanation of Thai nationality law.* (4th ed.). Winyuchon.

Phongdet Wanitkittikul. (2020). *Collection of lectures Part 1 Session 73 Academic Year 2020 Volume 1.* Institute of Legal Education of the Thai Bar, 173-175.

Phongnakhon Nakhonsantiphap. (2009). *Explanation of immigration law.* (2nd ed.). Chulalongkorn University Press, 34-35.

Prasit Piwawattanapanich. (2018). *Explanation of International Case Law Department* (5th ed.). Thammasat press, 34-35.

Royal Thai Police Regulations regarding police procedures not related to cases Title 34 Immigration (No. 5) B.E.2562. (2019). (2019, April 22). http://tsd.police.go.th/wp-content/uploads/2021/01/Characteristics-34-Immigration-Issue-5.pdf

Saharat Kiti-suphakarn. (2015). *Principles and judgments of criminal law* (3rd ed.). Se-education Company Limited, 37-38.

Spiro, P. J. (2021). *Book Review: Citizenship 2.0: Dual Nationality as a Global Asset.*

Treanor, S., & Nunis, V. (2019, October 10). *How selling citizenship is now big business.* BBC. https://www.bbc.com/news/business-49958628

Wacharaphol Sawangpaeo. (2002). *The Problems of Enforcement under the Immigration Act B.E. 2522* [Unpublished master's thesis]. Ramkhamhaeng University, 29-32.

Wautelet, P. (2018). *The next frontier: dual nationality as a multi-layered concept. Netherlands International Law Review,* 65(3), 391-412.

Weerachai Thinkamut. (2011). *Problems of Arbitrary Use of Power by Immigration Officers under Immigration Law: A Case Study of Undocumented Migrants* [Unpublished master's thesis]. Sripatum University, 41-43.

ทุนมนุษย์และค่าสินไหมทดแทนของการกระทำละเมิดจนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตาย
Human Capital and Compensation for Wrongful Death

*ศรายุทธ เรืองสุวรรณ**
Sarayut Rueangsuwan
*สุภาวินี จีวะสุวรรณ***
Supavinee Jevasuwan

บทคัดย่อ

กฎหมายว่าด้วยการกระทำละเมิดกำหนดหลักการว่า ค่าสินไหมทดแทนเป็นไปเพื่อชดใช้เยียวยาแก่ผู้เสียหายให้คืนสู่สภาพเดิมให้มากที่สุด แต่ในกรณีที่ผู้เสียหายถึงแก่ความตายนั้น ค่าสินไหมทดแทนหาได้ทำให้ผู้เสียหายคืนสู่สภาพเดิมได้ ศาลไทยมีแนวทางการตัดสินให้การชดเชยความเสียหายเฉพาะค่าเสียหายทางตรงที่สามารถระบุได้เป็นตัวเลข แต่ไม่ได้รวมถึงค่าเสียหายที่ไม่สามารถระบุเป็นตัวเลขที่ชัดเจนได้ ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้มุ่งสำรวจวรรณกรรมทางด้านนิติปรัชญาและการบัญชี เพื่อนำเสนอแนวทางการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยละเมิด โดยปรับใช้การวิเคราะห์ที่หลากหลายและหลักฐานเชิงประจักษ์ทางเศรษฐศาสตร์ ทั้งนี้ องค์ความรู้ทางด้านนิติเศรษฐศาสตร์เสนอแนะว่า คุณค่าของมนุษย์ คือ ความเป็นเหตุเป็นผล การมีชีวิตเพื่อส่วนรวม ดังนั้น การกำหนดค่าสินไหมทดแทนสมควรพิจารณาคุณค่าดังกล่าวอย่างถ้วนถี่ และเพื่อป้องปรามเหตุละเมิดในอนาคต ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษก็สมควรถูกนำมาปรับใช้ในบริบทของประเทศไทยเช่นเดียวกัน

* *รองศาสตราจารย์ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*
Associate Professor, Thammasat Business School, Thammasat University
** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*
Assistant Professor, Kasetsart Business School, Kasetsart University
Received: *March 14, 2024* ***Revised:*** *April 19, 2024* ***Accepted:*** *April 22, 2024*

คำสำคัญ: ละเมิด, ค่าสินไหมทดแทน, การบัญชี, นิติปรัชญา, นิติเศรษฐศาสตร์

Abstract

The Wrongful Act indicates that the compensation is expected to be a remedy for any damage as if it never happens. However, considering the wrongful death, the compensation cannot normalize such situations. Thai justice court does not accept mental damage, only direct damage with estimated cost can be compensated. Therefore, this research is to explore the literature on legal philosophy and accounting in order to suggest improvements in the Wrongful Act using various analytical approaches and empirical evidence on economics. Based on knowledge of legal economics, the value of human life is one's rationality and contributions to society. Hence, the compensation should be carefully addressed with these properties to avoid any wrongful action in the future. Likewise, the compensation for punitive damages should be applied in the context of Thailand.

Keywords: Wrongful Act, Compensation, Accounting, Legal Philosophy, Legal Economics

บทนำ

ในประเทศไทย ค่าสินไหมทดแทนจากการกระทำละเมิดจะพิจารณาเฉพาะค่าเสียหายโดยตรง เนื่องจากค่าสินไหมทดแทนที่ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้องได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะขึ้นอยู่กับการพิสูจน์ความเสียหายของโจทก์ อย่างไรก็ตาม ศาลแทบจะมิได้พิจารณาค่าสินไหมทดแทนที่ไม่สามารถคำนวณเป็นตัวเงินได้ เช่น ค่าเสียหายทางจิตใจ ค่าเสียโอกาสทางเศรษฐกิจที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหากบุคคลอันเป็นที่รักยังมีชีวิตอยู่ เป็นต้น คำพิพากษาตามแนวทางดังกล่าวอาจสร้างความไม่ยุติธรรมเกี่ยวกับการพิจารณาค่าชดเชยความเสียหายจากการกระทำละเมิด เนื่องจากผู้เสียหายอาจได้ค่าเสียหายน้อยกว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง และขัดแย้งกับหลักการชดใช้เยียวยาผู้เสียหายให้กลับคืนสู่สภาพเดิมมากที่สุด

ขณะที่สำนักปรัชญาที่มุ่งพิจารณาความเป็นไปของชีวิตของมนุษย์เสนอแนะว่า การวัดมูลค่าชีวิตมนุษย์เป็นการสะท้อนโลกทัศน์ของแต่ละศาสตร์ ในแง่หนึ่ง สังคมตระหนักดีว่า ชีวิตมนุษย์นั้นประเมินค่ามิได้หรือไม่สามารถตีราคาได้อันเป็นไปตามหลัก "ความศักดิ์สิทธิ์ของชีวิตมนุษย์ (Sanctity of Life)" (Kant, 1969, pp.60) ขณะที่อีกแง่หนึ่ง นักปรัชญาก็เห็นว่า แท้จริงแล้วชีวิตมนุษย์ได้รับอนุญาตให้ตีราคาเป็นตัวเงินได้โดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรมและตรรกะที่ถูกต้อง การประยุกต์ใช้ปรัชญาเพื่อสร้างความยุติธรรมจึงเป็นประเด็นที่ควรให้ความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะกรณีของการกระทำละเมิดจนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตาย (Bayles, 1978, p.20)

การกำหนดค่าเสียหายสำหรับการกระทำละเมิดนั้นถูกบังคับตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 4 เรื่องละเมิด อันเป็นกฎหมายทั่วไปที่ว่าด้วยการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน อย่างไรก็ดี กฎหมายมิได้กำหนดอย่างชัดเจนว่าจะต้องคำนวณมูลค่าอย่างไร แต่ให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนได้ตามระดับของความร้ายแรงของพฤติการณ์ของการกระทำละเมิดนั้น คำพิพากษาศาลฎีกาของประเทศไทยที่ผ่านมาคำนึงถึงหลักการกำหนดค่าสินไหมทดแทน 2 ประการ ได้แก่ หลักการชดใช้เยียวยาผู้เสียหาย และหลักการพิจารณาพฤติการณ์และความร้ายแรงของการกระทำละเมิด ดังนั้น ศาลไทยจึงมุ่งวัตถุประสงค์สำคัญของการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเพื่อชดใช้เยียวยาให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สภาพเดิมให้มากที่สุด แต่กรณีของการกระทำละเมิดจนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตายถือเป็นกรณีที่ศาลไม่สามารถนำสภาพเดิมกลับคืนสู่ผู้เสียหายโดยตรงและโดยอ้อมได้

วัตถุประสงค์

การศึกษาเกี่ยวกับการกำหนดค่าสินไหมทดแทนจากการกระทำละเมิดให้ครอบคลุมความเสียหายทั้งหมดและเป็นธรรมกับคู่กรณีจึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น บทความวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งสำรวจวรรณกรรมทางวิชาการ และวิเคราะห์เชิงทฤษฎีของกฎหมายที่เกี่ยวกับการกำหนดค่าสินไหมทดแทนบนพื้นฐานของแนวคิดทางนิติเศรษฐศาสตร์ รวมถึงนำเสนอแนวทางแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการกระทำละเมิดของประเทศไทยที่เหมาะสมในลำดับท้ายสุด

วรรณกรรมเกี่ยวกับกฎหมายลักษณะละเมิดและค่าสินไหมทดแทน

บทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดความผิดเกี่ยวกับการกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในทางอันมิชอบที่กระทบต่อบุคคลอื่น และก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลนั้น หรือ “การกระทำละเมิด” สามารถสืบสาวที่มาย้อนไปถึง “กฎหมายตาลิโอนิส (Lex Talionis)” บทบัญญัติดังกล่าวถูกจารึกไว้ในพระคัมภีร์ไบเบิล ภาคพันธสัญญาเดิม เล่มที่ 2 หรือหนังสืออพยพ (Exodus) ซึ่งวางหลักกฎหมาย “ตาต่อตาฟันต่อฟัน (An Eye for an Eye, a Tooth for a Tooth)” อันปรากฏใน Hiers (2010, pp.473-481)

แต่เมื่อพัฒนาการทางรัฐศาสตร์และการเมืองการปกครองเจริญก้าวหน้าตามกาลเวลา กฎหมายตาลิโอนิสก็ได้ยกเลิกไป เนื่องจากหลักคิดที่สะท้อนถึงความโหดร้ายและป่าเถื่อนของความไร้อารยธรรมของมนุษยชาติ และต้นกำเนิดอันมืดมนของประวัติศาสตร์กฎหมาย (VanDrunen, 2007, p.945) หากพิจารณาถึงความเจริญทางวัฒนธรรมของชนชาติต่าง ๆ การกำกับดูแลความสงบสุขของรัฐจึงเข้ามาแทนที่ด้วยการใช้อำนาจรัฐเข้าจัดการลงโทษผู้กระทำความผิดฐานละเมิด และบังคับให้ชดใช้เยียวยาผู้เสียหายด้วยจำนวนเงินแทน ทั้งนี้ กรณีของการลงโทษโดยรัฐ ซึ่งบัญญัติให้ผู้กระทำความผิดฐานกระทำละเมิดต้องชดใช้ค่าเสียหาย สะท้อนความคิดที่ว่า ผู้กระทำความผิดถือเป็นลูกหนี้อันแท้จริงของผู้เสียหาย

แนวความคิดเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนจากการกระทำละเมิดมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) และระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law)

ในด้านหนึ่ง ประมวลกฎหมายแพ่งของโรมันวางหลักกฎหมายเกี่ยวกับการเยียวยาชดเชยจากการกระทำละเมิดไว้ในตัวบทอย่างชัดเจน อันเป็นที่มาของทฤษฎีว่าด้วยหนี้ (Theory of Obligations) กรณีเหตุการณ์ที่มีการกระทำละเมิดและมีผู้เสียหายเกิดขึ้น ผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายจะมีความสัมพันธ์ทางหนี้เพียงโสดเดียว ผู้เสียหายหาได้มีสิทธิกระทำการแก้แค้นหรือเอาคืนผู้กระทำความผิดไม่ ด้วยเหตุนี้ผู้กระทำความผิดฐานละเมิดจึงต้องชำระหนี้ด้วยการจ่ายค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายให้เท่าเทียมแก่กรณี อันเป็นสิทธิที่ผู้เสียหายจะได้รับเพื่อชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง (Chomsevok, 2007, p.12) วัตถุประสงค์ของค่าเสียหายเป็นไปเพื่อการเยียวยาชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการชดใช้เพียงเท่าที่ตนเสียหายเท่านั้น (PhraSarasaspraphun, 2011, pp.32-35)

ในอีกด้านหนึ่ง ระบบกฎหมายจารีตประเพณีพัฒนากฎหมายว่าด้วยการกระทำละเมิดโดยหาได้มีหลักทั่วไปให้ยึดถือ แต่จักพิจารณาว่าการกระทำที่เกิดขึ้นเข้าหลักเกณฑ์เฉพาะของการกระทำละเมิดประเภทใด กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การพิจารณาว่า พฤติกรรมใดเป็นการกระทำละเมิดนั้น กฎหมายจะปรับข้อเท็จจริงให้เข้ากับหลักเกณฑ์การกระทำละเมิดเฉพาะเรื่อง เช่น การกระทำเกี่ยวกับประมาทเลินเล่อก็จะต้องพิจารณาหลักเกณฑ์เฉพาะของหลักประมาทเลินเล่อ (Negligence) เป็นต้น กฎหมายการกระทำละเมิดของระบบกฎหมายจารีตประเพณีจึงมีความคล้ายคลึงความเป็นกฎหมายอาญาพอสมควร หลักการกำหนดค่าสินไหมทดแทนจะครอบคลุมถึงการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหาย และการบังคับให้ผู้กระทำละเมิดชำระค่าปรับอีกส่วนหนึ่งซึ่งมิได้มุ่งชดเชยความเสียหายโดยตรง เช่น ค่าเสียหายเชิงลงโทษ (Punitive Damages) หรือค่าเสียหายที่เป็นการซ้ำเติม (Aggravated Damages) เป็นต้น (Chomsevok, 2007, p.13)

ทั้งนี้ การกำหนดค่าสินไหมทดแทนมีสาระสำคัญ ได้แก่ การเยียวยาชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหายจากการกระทำละเมิดโดยผู้กระทำละเมิด อันเป็นไปตามทฤษฎีว่าด้วยหนี้ ที่ถือว่าการกระทำละเมิดเป็นหนี้ทางแพ่งที่ผู้กระทำละเมิดถูกบังคับให้ชดใช้หรือชำระค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย เพื่อให้กลับคืนสู่สภาพเดิมประหนึ่งว่าหาได้มีการกระทำละเมิดเกิดขึ้นไม่ ซึ่งการกำหนดค่าสินไหมทดแทนสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทตามหลักเกณฑ์ของวัตถุประสงค์ของการกำหนดค่าสินไหมทดแทน (Phoowatpiboo, 2019, pp. 160-161) ดังต่อไปนี้

หนึ่ง ค่าสินไหมทดแทนเพื่อชดเชยความเสียหาย (Compensatory Damages) หมายถึงค่าสินไหมทดแทนที่มุ่งชดใช้หรือเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหายอย่างแท้จริง โดยไม่คาดหวังกำไรหรือขาดทุนให้เกิดแก่ผู้เสียหาย เพื่อให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สภาพเดิมให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้เสมือนหนึ่งว่าการกระทำละเมิดหาได้เกิดขึ้นไม่ ดังนั้นค่าสินไหมทดแทนประเภทนี้จึงมีทั้งค่าสินไหม

ทดแทนที่เป็นจำนวนเงินและมิใช่จำนวนเงินค่าสินไหมทดแทนประเภทนี้ถูกใช้ในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร

สอง ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษ (Punitive Damages) หมายถึง ค่าสินไหมทดแทนที่มิได้มุ่งหมายเพียงแค่ชดใช้หรือเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหายแต่อย่างเดียว หากแต่มุ่งบังคับใช้เพื่อให้เกิดความเข็ดหลาบแก่ผู้กระทำละเมิดและป้องปรามการกระทำละเมิดโดยผู้อื่นที่มีความน่าจะเป็นที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ค่าสินไหมทดแทนประเภทนี้ถูกใช้อย่างแพร่หลายในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี

ทั้งนี้ หลักพื้นฐานของค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษ คือ การกำหนดค่าปรับที่สูงเพียงพอที่จะทำให้ผู้กระทำละเมิดเกิดความเข็ดหลาบและจดจำจนไม่คิดที่จะหวนกลับมากระทำพฤติกรรมเดิมอีกในอนาคต รวมทั้งเพื่อให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่ผู้อื่นอันเป็นการป้องปรามการกระทำละเมิดที่มีลักษณะเดียวกันในกาลข้างหน้าอีกด้วย หากค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษเกิดประสิทธิผล วัตถุประสงค์ท้ายสุดของการกำหนดค่าสินไหมทดแทนประเภทนี้ก็จักบรรลุผล กล่าวคือ สังคมจะเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุขนั่นเอง (Chomsevok, 2007, p.14)

อนึ่ง การกำหนดค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษ (Punitive Damages) จะนำทฤษฎีว่าด้วยการคาดเห็น (Foreseeability Theory) มาประยุกต์ใช้ด้วย ซึ่งหมายถึง หากความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำละเมิดของผู้กระทำละเมิดมีความเกี่ยวข้องกับเหตุ (Cause) อื่นแต่ผู้กระทำละเมิดสามารถหรืออาจคาดเห็นผลที่เกิดขึ้นได้ ผู้กระทำละเมิดก็ยังคงต้องรับผิดจากการกระทำละเมิด หาได้ปัดความรับผิดได้ไม่ การประยุกต์ใช้ทฤษฎีว่าด้วยการคาดเห็นมักจะเกิดขึ้นในการพิจารณาของศาลประเทศอังกฤษ

การวิเคราะห์เชิงทฤษฎี

โดยหลักการแล้ว การกำหนดค่าสินไหมทดแทนก็เพื่อที่จะชดใช้เยียวยาผู้เสียหายให้กลับคืนสู่สภาพเดิมมากที่สุด อันมุ่งประโยชน์แก่ผู้เสียหายเป็นสำคัญ คำว่า “ค่าสินไหมทดแทน” ที่ปรากฏในกฎหมายของประเทศไทยเป็นคำที่แปลมาจากคำว่า “Compensation” อันมีความหมายว่า การชดใช้เยียวยา ซึ่งมิได้จำกัดเพียงแต่การชดใช้เยียวยาด้วยตัวเงินเท่านั้น หากแต่ยังหมายความรวมถึงการกระทำอื่น ๆ อันมิใช่ตัวเงิน ซึ่งสามารถชดใช้เยียวยาผู้เสียหายให้กลับคืนสู่สภาพเดิมประหนึ่งว่ามิได้มีการกระทำละเมิดเกิดขึ้นด้วย

หากพิจารณาหลักการชดใช้เยียวยาผู้เสียหายให้กลับคืนสู่สภาพเดิมมากที่สุดร่วมกับมาตรา 438 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว จะเห็นได้ว่า กฎหมายว่าด้วยการกระทำละเมิดของประเทศไทยมีหลักการกำหนดค่าสินไหมทดแทนประกอบด้วย 2 ประการ ได้แก่ หลักการเยียวยาผู้เสียหายให้กลับคืนสู่สภาพเดิม และหลักการพิจารณาพฤติการณ์และความร้ายแรงของการกระทำละเมิด (Chomsevok, 2007, p.97) ดังนั้น หากผู้ใดกระทำการละเมิดต่อทรัพย์ของผู้อื่น ผู้นั้นย่อมต้องชดใช้เยียวยาด้วยการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนด้วยตัวเงินตามราคาทรัพย์ หรือกระทำการใด ๆ ที่จะทำให้ทรัพย์อยู่ในสภาพเดิม เช่น การคืนทรัพย์ เป็นต้น

แต่หากผู้เสียหายยังคงประสบความเสียหายอื่นอีก ผู้นั้นย่อมต้องชดใช้เยียวยาความเสียหายนั้นด้วย

แต่กระนั้นก็ตาม ความเสียหายที่ยากต่อการคำนวณเป็นตัวเงินหรือความเสียหายมิได้ปรากฏอย่างชัดเจน เช่น ค่าของชีวิต ความทุกข์ทรมานอันเกิดจากการกระทำละเมิด หรือความอับอายขายหน้า เป็นต้น ผู้เสียหายจำเป็นที่จะต้องพิสูจน์ความเสียหายให้ศาลเชื่ออันเป็นไปตามหลักการ “ผู้ใดกล่าวอ้าง ผู้นั้นมีภาระการพิสูจน์” และก็เป็นความยากลำบากที่จะพิสูจน์ให้เห็นโดยไม่มีคำโต้แย้ง เนื่องจากการพิสูจน์ดังกล่าวมีรากฐานแห่งความไม่แน่นอนเป็นที่ตั้ง เหตุด้วยความไม่แน่นอนนี้ก็ทำให้ศาลมีแนวโน้มที่จะกำหนดค่าสินไหมทดแทนที่น้อยกว่าความเป็นจริงหรือจำนวนที่ควรจะเป็น ยกตัวอย่างเช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 339/2531 ซึ่งศาลไม่กำหนดให้ค่าเสียโอกาสเป็นส่วนหนึ่งของค่าสินไหมทดแทน โดยศาลพิพากษาว่า การได้รับบาดเจ็บจนเป็นเหตุให้ต้องพักการศึกษาเล่าเรียนไม่มีกฎหมายในเรื่องละเมิดให้รับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทน แม้ว่าโจทก์มีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยผู้กระทำละเมิดได้ เหตุด้วยทนทุกข์ทรมานหรือเสื่อมสุขภาพอนามัยและการมีรอยแผลเป็นติดตัวเป็นผลโดยตรงแห่งการละเมิดของจำเลย หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 5782/2538 ซึ่งศาลกำหนดระยะเวลาขาดไร้อุปการะเลี้ยงดูเพียงแค่ 10 ปีเท่านั้น โดยศาลเห็นว่า ค่าขาดไร้อุปการะวินิจฉัยข้อเท็จจริงแล้วเห็นว่า ที่ศาลอุทธรณ์ภาค 3 กำหนดค่าขาดไร้อุปการะตามกฎหมายให้แก่โจทก์เดือนละ 1,500 บาท เป็นเวลา 10 ปี เป็นเงิน 180,000 บาท เป็นจำนวนที่สมควรแล้ว เป็นต้น

แม้ว่าการกำหนดค่าสินไหมทดแทนจากการกระทำละเมิดของประเทศไทยยังมีค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษที่บังคับไว้ในกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เป็นต้น ซึ่งจะกำหนดขอบเขตของจำนวนค่าเสียหายเป็นจำนวนเท่าไว้ ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละฉบับ แต่ปัญหาพื้นฐานของการกำหนดค่าสินไหมทดแทนก็ยังคงดำรงอยู่ กล่าวคือ ค่าสินไหมทดแทนจะถูกคำนวณอย่างเหมาะสมได้อย่างไร

กรณีการกระทำละเมิดจนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตายอาจทำให้เข้าใจได้ว่าภาระการพิสูจน์ความเสียหายของโจทก์มีความลำบากยากยิ่งที่จะแสดงให้ศาลเห็นว่า ความเสียหายของตนที่ตีค่าเป็นจำนวนเงินที่แน่นอนแล้วมีมูลค่าเพียงใด ความไม่แน่นอนดังกล่าวก็ย่อมนำมาซึ่งปัญหาในการพิสูจน์หรือหน้าที่การนำสืบของโจทก์ที่ยุ่งยากซับซ้อน กรณีเช่นนี้ศาลไทยมักจะกำหนดความเสียหายด้วยแนวคิดอนุรักษ์นิยม กล่าวคือ คดีที่มีการกระทำละเมิดจนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตาย ศาลมักจะกำหนดระยะเวลาขาดไร้อุปการะเลี้ยงดูเพียงแค่ไม่เกิน 10 ปีเท่านั้น (Tangkitvanich et al., 2010, p.8) หาได้อ้างอิงจากตารางมรณะที่แสดงอายุเฉลี่ยของประชากรหรือระยะเวลาที่ครบเกษียณอายุจากการทำงานแต่อย่างใด ดังคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 292/2502 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1550/2518 หรือคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 789/2502 เป็นอาทิ

ผลการวิเคราะห์

หลักพื้นฐาน

ในแง่หนึ่ง สังคมตระหนักดีว่า ชีวิตมนุษย์นั้นประเมินค่ามิได้หรือไม่สามารถตีราคาได้ หรือเป็นไปตามหลัก “ความศักดิ์สิทธิ์ของชีวิตมนุษย์ (Sanctity of Life)” กรณีนี้เทียบเคียงกับข้อเท็จจริงที่ว่า ชีวิตของผู้คนหาเปรียบได้กับจำนวนเงินหรือสิ่งของมีค่าไม่ เช่น งานประพันธ์ของอิมมานูเอล ค้านท์ ที่ยกย่องว่า ความเป็นมนุษย์เป็นเกียรติภูมิและไม่สามารถประเมินค่าได้ เป็นต้น (Kant, 1969, p.60) ขณะที่อีกแง่หนึ่งนักปรัชญาก็เห็นว่า แท้จริงแล้วชีวิตมนุษย์ได้รับการอนุญาตให้ตีราคาเป็นตัวเงินได้โดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรมและตรรกะที่ถูกต้อง ยกตัวอย่างเช่น ข้อพิจารณาว่าด้วยจริยธรรมทางชีววิทยาที่เปรียบเทียบระหว่างการลงทุนทางการเงินและการรักษาชีวิตผู้คน เป็นต้น

การตระหนักถึงชีวิตมนุษย์มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานนับตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ เช่น การแสดงทรรศนะของอริสโตเติ้ลว่าด้วยเหตุผลของการดำรงชีพของมนุษย์ เป็นต้น โดยพื้นฐานแล้ว คุณค่าของชีวิตมนุษย์ถือเป็นเกณฑ์ขั้นปฐมของบรรทัดฐานแห่งวัฒนธรรม ศาสนา และศีลธรรม หากสำรวจหลักการของรัฐประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ หลัก “สิทธิในการมีชีวิต (Right to Life)” เป็นเครื่องสะท้อนถึงการให้ความสำคัญของการดำรงอยู่ของปัจเจกชน ในขณะเดียวกันหลักสิทธิในการมีชีวิตก็เป็นรากฐานของสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพของปัจเจกชนที่รับรู้กันเป็นสากล

แต่ดังที่กล่าวไว้แล้ว ปรัชญาทางกฎหมายว่าด้วยคุณค่าแห่งชีวิตมีความหลากหลายในเชิงแนวคิดอันเป็นไปตามพัฒนาการของแต่ละสมัย มาตรฐานทางปรัชญา (Philosophy *Locus Classicus*) เกี่ยวกับคุณค่าแห่งชีวิตของมนุษย์ คือ ชีวิตหาประเมินค่าได้ไม่ และหาได้มีสิ่งใดเทียบเคียงหรือทดแทนชีวิตมนุษย์ได้ กรณีเดียวที่สังคมเห็นว่า การสูญเสียชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องที่รับฟังได้ คือ กรณีของความสูญเสียนั้นจะช่วยปกป้องความสูญเสียที่ใหญ่หลวงกว่า เพราะฉะนั้น มีเพียงชีวิตของมนุษย์เท่านั้นที่จะทดแทนชีวิตของมนุษย์ได้ (Bayles, 1978, p.20)

ประเด็นทางปรัชญาที่พึงพิจารณาที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าแห่งชีวิตมนุษย์กับการคำนวณมูลค่าทางการเงินหรือการตีราคาชีวิตประกอบด้วย 3 ประเด็นที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก การพิจารณาถึงความแตกต่างอย่างเฉพาะเจาะจงระหว่างประเด็นของจำนวนเงินของมูลค่าแห่งชีวิต (Issue of Amount) กับประเด็นของการกระจายตัวของมูลค่าแห่งชีวิต (Issue of Distribution) การพิจารณาประเด็นนี้จะช่วยให้การดำเนินนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุขเป็นไปได้โดยเหมาะสม ยกตัวอย่างเช่น รัฐควรจะต้องลงทุนในโครงการวิจัยเพื่อการรักษาชีวิตของประชาชนของตนเป็นเงินจำนวนเท่าใด เป็นต้น คำถามดังกล่าวโยงไปสู่แนวคิดรวบยอดว่า มูลค่าทางการเงินเท่าใดที่รัฐเห็นว่าคุ้มค่าสำหรับการป้องกันความสูญเสียต่อชีวิตของประชาชน และนั่นคือ การตีราคาชีวิตมนุษย์โดยนัยนั่นเอง การพิจารณาการกระจายตัวของมูลค่าของชีวิตยังรวมถึงการพิจารณาการจัดสรรงบประมาณไปสู่โครงการป้องกันการ

สูญเสียต่อชีวิตของประชาชนกลุ่มใด เช่น ทารก ผู้สูงอายุ หรือครอบครัวของผู้มีรายได้น้อย เป็นต้น ประเด็นข้างต้นมุ่งให้ความสำคัญต่อการกระจายตัวของมูลค่าของชีวิตมากกว่าการวัดมูลค่าชีวิตโดยสัมบูรณ์

ประเด็นถัดมา การพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างมูลค่าของชีวิตโดยโสดเดียว (Value of Life Per Se) และมูลค่าของชีวิตที่ดำรงอยู่ต่อไป (Value of Existing Life) แม้นักปรัชญาบางคนจะกล่าวว่า ชีวิตมีค่าด้วยตัวมันเอง ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ และต่างก็ต้องได้รับความเคารพเฉกเช่นเดียวกัน แต่หลายคนก็กล่าวถึง ชีวิตที่เหลืออยู่ที่สร้างคุณค่าแก่สังคม กล่าวคือ ประเด็นคุณค่าของชีวิตมิได้อยู่ที่การมีชีวิต แต่อยู่ที่การใช้ชีวิตที่เหลืออยู่ที่จะอำนวยประโยชน์ต่อไปอย่างไร และนั่นคือ มูลค่าของชีวิต

ประเด็นสุดท้าย การพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างมูลค่าของชีวิตเชิงปัจเจก (Personal Value of Life) และมูลค่าของชีวิตเชิงสังคม (Social Value of Life) มูลค่าของชีวิตเชิงปัจเจก คือ สิ่งที่ปัจเจกบุคคลให้ความสำคัญต่อชีวิตของพวกเขาเอง และถือว่าเป็นคุณค่าที่พวกเขานั้นยอมรับ ขณะที่มูลค่าของชีวิตเชิงสังคม คือ คุณค่าที่ผู้หนึ่งผู้ใดมีต่อผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม และเป็นที่แน่นอนว่า มูลค่าทั้งสองประเภทหาได้เท่ากันไม่ ตราบเท่าที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่แต่ละคนต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ แม้ว่าการวัดคุณค่าของชีวิตมนุษย์จะกระทำมิได้ทางศีลธรรมจรรยา แต่ก็มิได้ปัดข้อเท็จจริงที่ว่า คุณค่าของชีวิตมนุษย์นั้นถูกตีราคาโดยสังคมส่วนรวม

แม้กระนั้น ความคิดเชิงปรัชญาว่าด้วยมูลค่าแห่งชีวิตมนุษย์จะมีข้อถกเถียงที่แตกแยกเป็น 2 แนวคิด ได้แก่ ชีวิตมนุษย์หาราคามิได้เหตุด้วยประเมินค่ามิได้ และชีวิตมนุษย์ตีราคาได้ด้วยการพิจารณาอย่างลึกซึ้ง แต่ทั้งสองแนวคิดก็หาได้ขัดแย้งต่อบทสรุปที่ว่า “ชีวิตมนุษย์มีค่าอย่างแท้จริง”

การวิเคราะห์เชิงนิติปรัชญาของมูลค่าชีวิตมนุษย์

หลัก “ความศักดิ์สิทธิ์แห่งชีวิตมนุษย์ (Sanctity of Life)” มีรากฐานมาจากแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่เกี่ยวกับคริสต์ศาสนาและปรัชญาบุคคลลักษณนิยม (Personalism) และได้กลายเป็นพื้นฐานของจริยธรรมตะวันตกในเวลาต่อมา จริยธรรมดังกล่าวตั้งอยู่บนสมมุติฐานของการกำกับศีลธรรมทางธรรมชาติและธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ที่สะท้อนถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างกายและจิต พื้นฐานทางจริยธรรมนี้เห็นว่า ชีวิตมนุษย์เป็นคุณค่าที่มิอาจถูกพรากเอาไปได้ โดยไม่คำนึงถึงบุคลิกหรือคุณภาพชีวิต และชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งที่จะละเมิดมิได้ตั้งแต่คลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกจวบจนกระทั่งถึงแก่ความตาย เพราะฉะนั้นข้อคิดพื้นฐานที่ตั้งบนหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งชีวิตมนุษย์จึงมีเป้าหมายหลักเกี่ยวกับการคุ้มครองชีวิตของมนุษย์ อย่างที่มันเป็น และจะไม่แทรกแซงชีวิตอย่างที่มันไม่ควรเป็น (Breczko and Andruszkeiwicz, 2018, p.11)

ในขณะเดียวกัน จริยธรรมว่าด้วยคุณภาพชีวิตมีรากฐานมาจากประเพณีในยุคเรืองปัญญา ซึ่งตั้งอยู่บนหลักการของเหตุผลนิยม วิทยาศาสตร์นิยม และอไญยนิยมเป็นพื้นฐาน จริยธรรม

ดังกล่าวพิจารณาถึงความเป็นเหตุเป็นผลและประโยชน์สุขเป็นสาระสำคัญ โดยพยายามที่จะเชื่อมโยงการมองโลกแบบพหุทัศน์กับความเป็นอิสระของปัจเจกชนเข้าด้วยกัน ดังนั้น คุณภาพชีวิตจึงสามารถจัดแบ่งระดับและขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่แต่ละช่วงเวลาได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นสถานการณ์ที่ถูกวิวัฒนาขึ้นจากปัจจัยทางด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ นิยามของคุณภาพชีวิตจึงสามารถปรับเปลี่ยนหรือทบทวนได้โดยอาศัยกระบวนการปรึกษาหารืออย่างมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งคนส่วนใหญ่สามารถชี้ผิดถูกได้ว่า พฤติกรรมแบบใดที่สมควรได้รับการยอมรับหรือถูกปฏิเสธ ด้วยประการฉะนี้ เป้าหมายของจริยธรรมว่าด้วยคุณภาพชีวิตจึงมุ่งได้รับความพึงพอใจจากคนส่วนใหญ่ และลดภยันอันตรายที่จักเกิดขึ้นแก่สังคม การตัดสินใจเกี่ยวกับทางเลือกบนแนวคิดคุณภาพชีวิตจึงได้รับอิทธิพลจากหลักการของประโยชน์สุข (Utility) และหลักความเมตตา (Benevolence)

คุณภาพชีวิตสามารถให้คำจำกัดความได้ในหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการแพทย์ ทางด้านเศรษฐกิจ หรือทางด้านจริยธรรม ยกตัวอย่างเช่น กรณีนิยามภายใต้ขอบเขตทางการแพทย์ คุณภาพชีวิตอาจหมายถึง ลักษณะทางอารมณ์ กายภาพ และสวัสดิการสังคมของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ยืนยันว่า ความสามารถในการดำรงชีวิตของเขาเป็นปกติ เป็นต้น ดังนั้น แม้มูลค่าของชีวิตจะมีค่ามากเกินไปกว่าการถูกพรากเอาไปได้ แต่บนพื้นฐานของจริยธรรมว่าด้วยคุณภาพชีวิตแล้ว การพรากเอาชีวิตไปอาจจะส่งผลดีกว่าการมีชีวิตอยู่เสียอีก เพราะการสูญเสียดังกล่าวจะเป็นประโยชน์แก่คนหมู่มาก และนำมาซึ่งความปลอดภัยแก่สังคม เช่น การประหารฆาตกรที่โหดร้ายป่าเถื่อน หรือการยุติการตั้งครรภ์ของหญิงที่ถูกข่มขืน เป็นต้น

อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) ยึดถือความคิดที่ว่า หามีคนใดไม่ที่จะสามารถตีราคาชีวิตของตนได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล หรือการตีราคาชีวิตมนุษย์ถือเป็นเรื่องขาดซึ่งเหตุและผลกำกับความคิดและการกระทำดังกล่าว ค้านท์ยังถือว่า การกระทำอัตวินิบาตกรรมเพื่อให้พ้นต่อความทุกข์ระทมและความเจ็บปวดเป็นเรื่องไร้ซึ่งเหตุผลและขาดศีลธรรม แต่ก็มีข้อยกเว้นที่ค้านท์ยอมรับว่า การเสี่ยงที่จะสูญเสียชีวิตเป็นเรื่องที่ยอมรับให้เกิดขึ้นได้หากเป็นไปเพื่อรักษาชีวิตผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ ค้านท์จึงเห็นว่า ความเป็นเหตุเป็นผลของมนุษย์เท่านั้นที่นำไปสู่คุณค่าเชิงสัมบูรณ์แห่งชีวิต

ความคิดทางจริยศาสตร์ของอริสโตเติ้ลเป็นเหตุผลที่ได้รับการรังสรรค์ขึ้นและเป็นอิสระต่อเจตจำนงของเทพเจ้า กล่าวคือ อริสโตเติ้ลพิจารณาหลักการกระทำที่ถูกต้องของมนุษย์จากเหตุและผล ข้อความคิดเชิงปรัชญาที่เป็นรากฐานของการพัฒนาอารยธรรมตะวันตกปรากฏในหนังสือเรื่อง Nicomachean Ethics โดยอริสโตเติ้ลเห็นว่า ภายใต้จักรวาลนี้มีความดีที่แท้จริงเพียงหนึ่งเดียว ซึ่งก็คือ สภาวะที่บรรลุเป้าประสงค์หรือ Telos อริสโตเติ้ลเชื่อว่า ทุกสิ่งควรที่จะดำรงอยู่อย่างที่เป็นตามถูกมุ่งหมายให้เป็น และสำหรับมนุษย์โดยทั่วไป สภาวะดังกล่าว หมายถึง ความมีเหตุผลและความเจริญรุ่งเรืองของการดำรงอยู่ ดังนั้น เจตจำนงแห่งการดำรงอยู่จึงเป็นหลักการที่อริสโตเติ้ลเน้นย้ำถึงความมีชีวิตของมนุษย์ที่จะนำไปสู่

ความดีที่แท้จริงเพียงหนึ่งเดียว (Thomson, 2022, February 14) ด้วยเหตุนี้ อริสโตเติ้ลจึงสรุปว่า มนุษย์ควรถูกวัดคุณค่าบนฐานของการใช้เหตุผล

การวิเคราะห์เชิงนิติเศรษฐศาสตร์ของมูลค่าชีวิตมนุษย์

หากพิจารณาตามหลักประโยชน์นิยมแล้ว การกำหนดค่าสินไหมทดแทนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานว่า มนุษย์ก่อให้เกิดประโยชน์เชิงเศรษฐกิจแก่ส่วนตัวและส่วนรวม ย่อมจะนำไปสู่การจัดสรรความยุติธรรมให้เกิดขึ้นได้ ดังนั้น การวิเคราะห์ทางนิติเศรษฐศาสตร์ของมูลค่าชีวิตมนุษย์จึงเป็นเรื่องที่ควรค่าแก่การวิจัย และนำผลการวิจัยมากำหนดเป็นแนวทางของการกำหนดค่าสินไหมทดแทนอันเกิดจากการกระทำละเมิดจนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตายอย่างเป็นรูปธรรม

ปรัชญาทางกฎหมายแสดงให้เห็นว่า ความเป็นเหตุเป็นผล คือ มูลค่าชีวิตมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่เรียกว่า “ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผล (Rational Choice Theory)” ทฤษฎีนี้มีรากฐานแนวคิดที่ว่า การกระทำของมนุษย์เป็นผลจากการพิจารณาตัดสินใจที่ใช้การไตร่ตรองอย่างรอบคอบตามหลักการใช้เหตุผลเป็นแกนกลาง (Petracca, 1991, p.289) หรือกล่าวได้ว่า ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผลมีสมมุติฐานสำคัญว่า การตัดสินใจกระทำหรืองดเว้นการกระทำของมนุษย์เกิดจากการใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือนำทางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือผลประโยชน์ส่วนตนสูงสุด ดังนั้น อย่างน้อยที่สุด การคำนวณมูลค่าทางเศรษฐกิจบนพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนหลักการของ “มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล” ก็สอดคล้องต้องกันกับการประเมินคุณค่าของปรัชญาทางกฎหมายที่นำเสนอโดยค้านท์และอริสโตเติ้ลอย่างเห็นได้ชัด และปัดข้อคัดค้านที่ว่า นิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์มีองค์ความรู้ที่ขัดแย้งกันให้ตกไป

งานวิจัยทางการบัญชีให้ความสำคัญกับการวัดมูลค่าสินทรัพย์ไม่มีตัวตน (Intangible Assets) อย่างมากในปัจจุบัน แรงจูงใจของการให้ความสำคัญดังกล่าวเกิดจากแบบจำลองทางการบัญชีแบบเดิมนั้นไม่สามารถที่จะจัดการกับรายงานทางการเงินขององค์กรที่อยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจใหม่ (New Economy) ซึ่งสินทรัพย์ไม่มีตัวตนมีบทบาทสำคัญสำหรับการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน แม้ว่าที่ผ่านมา นักบัญชีมีความพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะวัดค่าทุนมนุษย์อันเป็นทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ แต่ก็ต้องเผชิญกับข้อจำกัดบางประการของความซับซ้อนเชิงแนวคิดของการวัดค่า เช่น มนุษย์ไม่สามารถถูกครอบครองหรือถูกเป็นเจ้าของได้ เพราะมนุษย์มีเจตจำนงเสรี (Free Will) ดังนั้น หามีองค์กรใด ๆ สามารถควบคุมมนุษย์ได้ เป็นต้น นอกจากนี้ ประเด็นที่สร้างความยากลำบากต่อการวัดค่ามนุษย์ทางเศรษฐกิจอีกประการหนึ่ง คือ ระดับของความไม่แน่นอนที่มนุษย์จะสร้างความสำเร็จทางการดำเนินงานและทางการเงินจากการลงทุนในมนุษย์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การลงทุนในมนุษย์เป็นการลงทุนที่มีความเสี่ยงสูง ซึ่งไม่สามารถบันทึกเป็นสินทรัพย์ในงบแสดงฐานะการเงินได้ ด้วยเหตุนี้ มาตรฐานการรายงานทางการเงินจึงกำหนดให้การลงทุนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ เช่น การฝึกอบรม การให้

โบนัส เป็นต้น ต้องบันทึกเป็นค่าใช้จ่ายในงวดเกิดขึ้นโดยทันที

สมมุติฐานหลักของการรับรู้สินทรัพย์ประเภททุนมนุษย์ คือ องค์กรสามารถแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (Economic Rent) จากการลงทุนในทุนมนุษย์ได้ และค่าเช่าทางเศรษฐกิจจะสามารถชดเชยจำนวนเงินของการลงทุนได้จนหมดสิ้น งานวิจัยเชิงทฤษฎีของเศรษฐศาสตร์แรงงานกำหนดสภาพแวดล้อมที่สมมุติฐานดังกล่าวเป็นจริง ดังที่ Livne (2015, p1) เสนอว่า การลงทุนเพื่อสร้างทักษะความชำนาญแก่พนักงานเพื่อธุรกิจของกิจการโดยเฉพาะ แทนที่จะเป็นทักษะทั่วไป จะสร้างค่าเช่าทางเศรษฐกิจให้แก่กิจการที่ลงทุนโดยตรงอย่างคุ้มค่า เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะทักษะความชำนาญเฉพาะจะเป็นประโยชน์แต่เพียงกิจการที่ลงทุนเท่านั้น หาได้มีประโยชน์แก่กิจการอื่นไม่ เหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า พนักงานที่ได้รับการฝึกฝนทักษะความชำนาญจะไม่สามารถสร้างค่าเช่าทางเศรษฐกิจให้แก่ตนเองได้ เพราะทักษะความชำนาญที่ได้รับการฝึกฝนนั้นไม่สามารถโอนไปยังสถานการณ์อื่น แต่ในกรณีของทักษะทั่วไป พนักงานที่ได้รับการฝึกฝนสามารถเปลี่ยนนายจ้างหรือกิจการได้ตามแต่เจตจำนงอิสระ และจะได้รับประโยชน์จากค่าจ้างที่สูงขึ้น พนักงานดังกล่าวจึงสามารถแสวงค่าเช่าทางเศรษฐกิจให้แก่ตนเองได้หากว่าค่าจ้างของเขามีระดับต่ำกว่าที่ควรจะเป็นหลังจากได้รับการฝึกฝน นัยสำคัญของ Livne (2015, p.1) ของการวัดค่าทุนมนุษย์ที่กฎหมายควรตระหนักได้แก่ หากบุคคลใดบุคคลหนึ่งมีทักษะความชำนาญทั่วไปที่สามารถโอนไปยังกิจการต่าง ๆ และสร้างประโยชน์คุ้มค่าได้ รายได้ของบุคคลนั้นควรได้รับการพิจารณาเป็นค่าจ้างเฉลี่ยของตลาดเป็นขั้นต่ำที่สุด หาใช่ค่าจ้างที่เขาได้รับเท่านั้น หากค่าจ้างที่เขาได้รับต่ำกว่าราคาตลาด ศาลควรคำนึงถึงราคาตลาดเมื่อพิจารณากำหนดค่าสินไหมทดแทน

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เสนอแนะมิติทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับมูลค่าชีวิตมนุษย์ โดยคำนึงถึงพื้นฐานของเหตุผลเป็นสาระสำคัญ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์เชิงเศรษฐกิจไม่เพียงแค่ส่วนตนเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงประโยชน์เชิงเศรษฐกิจแก่สังคมด้วย ดังนั้น การสูญเสียชีวิตของมนุษย์ในปัจเจกจึงเป็นการสูญเสียส่วนบุคคล แต่ยังก่อให้เกิดผลกระทบภายนอก (Externality) ต่อสังคมส่วนรวมด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอการแก้ไขบทบัญญัติเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทน

ค่าสินไหมทดแทนสำหรับการกระทำละเมิดจนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตายเป็นการชดใช้ทางแพ่งโดยแท้ การพิจารณาความยุติธรรมที่เป็นที่ประจักษ์ถือเป็นหัวใจหลักของข้อเสนอแนะ อันอยู่บนทฤษฎีทางนิติเศรษฐศาสตร์ เพื่อให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดได้รับการจัดสรรปันส่วนความยุติธรรมอย่างที่แต่ละฝ่ายควรจะได้รับและควรจะสูญเสีย กล่าวคือ การกำหนดค่าสินไหมทดแทนแบบใหม่นี้ประกอบด้วยขั้นบันไดการชดใช้ 3 ขั้น (Three-step Compensation) ดังนี้

บันได้ขั้นที่ 1 การกำหนดมูลค่าของประโยชน์ทางเศรษฐกิจเชิงปัจเจกตลอดชีวิต (Value of Lifetime Personal Economic Benefits)

ที่ผู้เสียหายสามารถก่อให้เกิดขึ้นได้ หากยังคงมีชีวิตอยู่จนถึงแก่กรรมตามอายุขัยตามธรรมชาติ แกนกลางของการกำหนดดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดที่ว่า “มนุษย์เป็นผู้มีเหตุและผล” การชดใช้ความมีเหตุผลของมนุษย์ถือเป็นการกำหนดค่าสินไหมทดแทนระดับต่ำสุด (Minimum Level of Compensation) ทั้งนี้ ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจตลอดชีวิต คือ มูลค่าชีวิตเชิงปัจเจก (Personal Value of Life) หรือสิ่งที่ปัจเจกบุคคลให้ความสำคัญต่อชีวิตของพวกเขาเอง ยกตัวอย่างเช่น นักธุรกิจที่สามารถสร้างความร่ำรวยจากการประกอบอาชีพก็ย่อมต้องได้รับการชดใช้ตามที่เขาควรจะได้ เป็นต้น

บันไดขั้นที่ 2 การกำหนดมูลค่าของประโยชน์ทางเศรษฐกิจเชิงส่วนรวมตลอดชีวิต (Social Value of Lifetime Economic Benefits) ที่ผู้เสียหายสามารถก่อให้เกิดขึ้นได้ หากยังคงมีชีวิตอยู่จนถึงแก่กรรมตามอายุขัยตามธรรมชาติ แต่ค่าสินไหมทดแทนในส่วนนี้เป็นการวัดมูลค่าอันกระทบต่อสังคม ซึ่งเกิดจากการกระทำละเมิดจนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตาย มูลค่าของชีวิตเชิงสังคม (Social Value of Life) คือ คุณค่าที่ผู้หนึ่งผู้ใดมีต่อผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม การกำหนดค่าเสียหายที่เกิดขึ้นมิใช่เพียงแค่สิ่งที่เขาสร้างเพื่อตัวเขาเองเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงประโยชน์เชิงเศรษฐกิจที่เขาสร้างให้แก่โลกและสังคมส่วนรวมด้วย ดังนั้น นักกฎหมายผู้ยากไร้ที่ยึดถืออุดมการณ์คงสร้างทรัพย์ศฤงคารส่วนตัวเพียงเล็กน้อย แต่ทำให้สังคมก้าวหน้าทางกฎหมายขนานใหญ่ก็ย่อมต้องได้รับการชดใช้อย่างใหญ่หลวงด้วยเช่นกัน

บันไดขั้นที่ 3 การกำหนดค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษ (Punitive Damages) อันเป็นการบังคับใช้เจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้คุณค่าแก่ชีวิตมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน และมุ่งเน้นความรับผิดชอบของจำเลยที่สร้างความสูญเสียแก่ชีวิต โดยมิได้คำนึงถึงฐานะทางการเงินของผู้เสียชีวิตแต่อย่างใด เพื่อที่จะป้องปรามและลงโทษให้เข็ดหลาบสำนึกแก่ผู้กระทำละเมิดและการกระทำละเมิดในอนาคต โดยเน้นการลงโทษตามพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งเหตุของการกระทำละเมิดเป็นพื้นฐาน ส่วนของค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษเป็นองค์ประกอบส่วนเพิ่ม (Marginal Component) เหนือมูลค่าของประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ ซึ่งศาลมีอำนาจใช้ดุลยพินิจในการกำหนดองค์ประกอบส่วนเพิ่มให้เหมาะสมต่อการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและศีลธรรมอันดีของประชาชน

แนวทางการปรับปรุงบทบัญญัติแห่งกฎหมายควรดำเนินการจัดทำร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ... ซึ่งกำหนดเงื่อนไขการให้ค่าสินไหมทดแทนสอดคล้องกับแนวคิดการกำหนดค่าสินไหมทดแทนแบบขั้นบันไดการชดใช้ 3 ขั้นตามหลักนิติเศรษฐศาสตร์ โดยมีสาระสำคัญว่า

“มาตรา 438 ค่าสินไหมทดแทนจะพึงใช้โดยสถานใดเพียงใดนั้น ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด

ค่าสินไหมทดแทน ได้แก่ การคืนหรือการใช้ราคาทรัพย์สินอันผู้เสียหายได้เสียไปจากเหตุละเมิด หรือค่าเสียหายอื่นใด อันจะพึงบังคับให้ใช้เพื่อชดเชยความเสียหายอันสืบเนื่องจากละเมิด รวมทั้งค่าเสียโอกาส ดอกผลของค่าเสียโอกาส ผลประโยชน์อันควรได้รับไป

จวบจนสิ้นอายุขัยตามธรรมชาติหากละเมิดหาได้เกิดขึ้นไม่ และค่าเสียหายเพื่อการลงโทษด้วย

ศาลจักกำหนดค่าสินไหมทดแทนโดยพิจารณาแต่ละส่วนต่อกันไป และให้ถือผลรวมของทุกส่วนเป็นจำนวนรวมของค่าสินไหมทดแทนที่ผู้กระทำละเมิดต้องชดใช้ ดังนี้

(1) ผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้เสียหายอันควรได้รับไปจวบจนสิ้นอายุขัยตามธรรมชาติ

(2) ผลประโยชน์ของสังคมที่สูญเสียไปอันเกิดจากการตายของผู้เสียหาย และ

(3) ค่าเสียหายเพื่อการลงโทษ กรณีปรากฏเป็นที่ประจักษ์แก่ศาลว่า ผู้กระทำละเมิดมีเจตนาร้าย หรือจงใจ หรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง หรือมีพฤติการณ์ทารุณโหดร้ายหรือไม่คำนึงถึงสิทธิของผู้อื่น ศาลกำหนดได้เป็นจำนวนเท่าของจำนวนใน (1) และ (2) รวมกัน"

การแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 จะนำมาซึ่งความยุติธรรมที่พึงเกิดขึ้นแก่ผู้เสียหายอันเกิดจากการกระทำละเมิดจนเป็นเหตุให้ถึงแก่ความตาย อีกทั้งยังป้องปรามและลงโทษให้เข็ดหลาบสำนึกแก่ผู้กระทำละเมิดและการกระทำละเมิดในอนาคต นวัตกรรมทางกฎหมายดังกล่าวจะนำมาซึ่งความก้าวหน้าทางกฎหมายแก่ประเทศไทยในเรื่องละเมิดไม่มากก็น้อยต่อไป

บทสรุป

ปัญหาของการกระทำละเมิดจนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตายถือเป็นกรณีที่ศาลไม่สามารถตัดสินพิจารณาคดี เพื่อนำสภาพเดิมกลับคืนสู่ผู้เสียหายเพื่อยังผลในเรื่องความยุติธรรมได้ เนื่องจากโจทก์ประสบปัญหาเรื่องการพิสูจน์เพื่อให้ศาลทราบถึงมูลค่าความเสียหายที่แท้จริงที่โจทก์พึงได้รับ กรณีดังกล่าวจึงเกิดคำถามเกี่ยวกับมูลค่าที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์ รวมไปถึงแนวทางการบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้เกิดความแน่นอนและเป็นธรรม

การกำหนดค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำละเมิดจนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตาย จึงจำเป็นต้องพิจารณาแนวทางการวัดมูลค่าของชีวิตมนุษย์ ซึ่งเป็นไปตามแนวความคิดของปราชญ์ทางนิติศาสตร์ที่เล็งเห็นว่า "ชีวิตมนุษย์มีค่าอย่างแท้จริง" ในขณะที่การวัดมูลค่าของชีวิตมนุษย์ในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์เป็นไปตามหลักประโยชน์นิยมบนพื้นฐานว่า มนุษย์เป็นผู้ก่อให้เกิดประโยชน์เชิงเศรษฐกิจแก่ส่วนตัวและส่วนรวม และเป็นไปตามทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผล ซึ่งสามารถวัดมูลค่าของชีวิตมนุษย์ได้จากมุมมองต่าง ๆ เช่น การแสวงค่าเช่าทางเศรษฐกิจ การพิจารณาราคาตลาดของค่าจ้าง การวัดมูลค่าที่สะท้อนจากทักษะความชำนาญเฉพาะตัว หรือมูลค่าทางเศรษฐกิจอันอาจเกิดขึ้นจากการสูญเสียบุคคลหนึ่ง ๆ เป็นต้น

อันตั้งอยู่บนพื้นฐานของกรอบแนวคิดของวัดมูลค่าชีวิตมนุษย์ในทางนิติเศรษฐศาสตร์ ข้อเสนอแนะแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการประเมินค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำละเมิดจนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตายของประเทศไทย คือ การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในมาตรา 438 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพื่อให้ศาลสามารถใช้ดุลยพินิจในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนจากการทำละเมิดโดยพิจารณาจาก การกำหนดมูลค่าของประโยชน์ทางเศรษฐกิจในเชิงปัจเจก และในเชิงส่วนรวม

ตลอดชีวิตของผู้เสียหาย รวมไปถึงการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษแก่ผู้ที่ทำละเมิดเพิ่มเติมได้

บรรณานุกรม

Bayles, M. D. (1978). The Price of Life. *Ethics* 89, 1, 20-34.

Breczko, A., & Andruszkiewicz, M. (2018). The Question of the Value of Human Life in Theoretical Discussions and in Practice. A Legal Philosophical and Theory of Law Perspective. *Bialstockie Studia Prawnicze* 23, 4, 9-23.

Chomsevok, P. (2007). *Punitive Damages in Torts. Master of Laws Thesis.* Thammasat University.

Hiers, R. H. (2010). Ancient Laws, Yet Strangely Modern: Biblical Contract and Tort Jurisprudence. *University of Detroit Mercy Law Review* 88, 473-481.

Kant, I. (1969). *Foundations of the Metaphysics of Morals: Text and Critical Essays; edit by Robert Paul Wolff.* Indianapolis: Bobbs-Merrill Co.

Livne, G. (2015). Accounting for Human Capital. *Wiley Encyclopedia of Management,* 1-4.

Phoowatpibool, C. (2019). Legal Problems of Non-Pecuniary Compensation Especially Mental Damages: Comparative Study of Tort Law in Thailand and the USA. *Assumption University Law Journal,* 10 (2), 154-168.

PhraSarasaspraphun (Chuen Charuwat). (2011). *Advanced Civil and Commercial Code (Obligations) Lecture Note for LL.M. 1935.* Thammasat and Politics University (1st ed.). (pp. 32-55). Bangkok: Winyuchon.

Tangkitvanich, S. et al. (2010). Legal Development of Punitive Damages in Thailand. *Research Report.* Office of Justice Affairs.

Thomson, J. (2022, Feburary 14). *Why Do We Value Human Life?.* Big Think. https://bigthink.com/thinking/value-human-life/

VanDrunen, D. (2007). Natural Law, the Lex Talionis, and the Power of the Sword. *Liberty University Law Review,* 2(3), 945-967.

เรือนจำต้นแบบที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศเพื่อลดการกระทำผิดซ้ำ[1]

Prison Standards that Facilitate the Sex Offender Treatment and Rehabilitation to Reduce Recidivism

อรัญญา ตุ้ยคำภีร์ [2] *Arunya Tuicomepee*

นิรนาท แสนสา [3] *Niranat Sansa*

สวรินทร์ รื่นเริง [4] *Sawarin Ruenreng*

ภวิสร์ ทวีงาม [5] *Phavis Thaweengam*

ณธารา ฐิติธราดล[6] *Nathara Titaradol*

ภัทธิรา มุนินโท[7] *Pattira Muninto*

รัตน์ มลิลา[8] *Rat Malila*

ประภาพร อนุมานไพศาล[8] *Praphaporn Anumanpaisarn*

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามุมมองด้านมาตรฐานเรือนจำที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ ผู้เข้าร่วมการวิจัย 104 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารกรมราชทัณฑ์ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ

---

[1] *บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การนำร่องเพื่อพัฒนามาตรฐานเรือนจำและโปรแกรมบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดทางเพศ เพื่อลดการกระทำผิดซ้ำ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2563*

[2] *ศาสตราจารย์ ดร. แขนงวิชาการวิจัยจิตวิทยาประยุกต์และแขนงจิตวิทยาการปรึกษา คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
Professor Dr., Research in Applied Psychology Program and Counseling Psychology Program, Faculty of Psychology, Chulalongkorn University

[3] *รองศาสตราจารย์ ดร. แขนงวิชาการแนะแนวและการปรึกษาเชิงจิตวิทยา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*
Associate Professor Dr., Guidance and Psychological Counseling Program, School of Educational Studies Sukhothai Thammathirat Open University.

[4] *นักจิตวิทยา กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม*
Psychologist, Department of Corrections, Ministry of Justice

[5] *นักทัณฑวิทยา กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม*
Penologist, Department of Corrections, Ministry of Justice

[6] *นักวิเคราะห์นโยบายและแผน กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม*
Plan and Policy Analyst, Department of Corrections, Ministry of Justice

[7] *พนักงานคุมประพฤติ กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม*
Probation Officer, Department of Probation, Ministry of Justice

[8] *นักวิจัยอิสระ*
Freelance Researcher

Received: *March 15, 2024* **Revised:** *April 23, 2024* **Accepted:** *April 24, 2024*

และผู้ปฏิบัติงานในเรือนจำ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพตามแบบธีมาติคของโคไลซ์ซี่ ซึ่งผลการวิจัยพบ 3 ประเด็นหลัก โดยประเด็นที่หนึ่ง คือ มาตรฐานเรือนจำด้านการจำแนกผู้เข้าร่วมการวิจัยให้ภาพว่าบุคลากรผู้ปฏิบัติงานเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้ข้อมูลการจำแนกใช้งานได้จริง ปัญหาและอุปสรรคหลัก คือ ขาดบุคลากรที่เชี่ยวชาญเฉพาะ งบประมาณไม่เพียงพอ พื้นที่ดำเนินการจำกัด และปัญหาด้านข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ประเด็นที่สอง คือ มาตรฐานด้านการบำบัดแก้ไขฟื้นฟู ผู้เข้าร่วมการวิจัยให้ภาพว่าโปรแกรมที่มีประสิทธิภาพเป็นโปรแกรมที่ช่วยปรับเปลี่ยนความคิด เพิ่มการเห็นคุณค่าในตนเอง ส่งเสริมการเรียนรู้ใหม่ และเพิ่มการมีส่วนร่วมของครอบครัว ปัญหาและอุปสรรคหลัก คือ ขาดหลักสูตรและโปรแกรมที่มีความเฉพาะเจาะจงสำหรับผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ ประเด็นที่สาม คือ มาตรฐานด้านการคืนผู้ต้องขังสู่สังคม ผู้เข้าร่วมการวิจัยให้ภาพว่าเรือนจำมีโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย เน้นด้านอาชีพและส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว มีการหาแหล่งงาน ประสานเครือข่ายในชุมชน สนับสนุนเงินทุนประกอบอาชีพหลังการพ้นโทษ ปัญหาและอุปสรรคหลัก คือ ขาดนโยบายหรือมาตรการในการจัดสภาพแวดล้อมให้มีความคล้ายคลึงกับโลกภายนอกก่อนการปล่อยตัว ผลของการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเรือนจำที่มีมาตรฐานที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกแก่ผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ ส่งเสริมชุมชนให้มีความปลอดภัยจากอาชญากรรมทางเพศ รวมถึงมีการดำเนินการเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำต่อไปได้

คำสำคัญ: มาตรฐานเรือนจำ, การบำบัดแก้ไขฟื้นฟู, ผู้กระทำผิดเกี่ยวกับเพศ, การกระทำผิดซ้ำ, การวิจัยเชิงคุณภาพ

Abstract

This qualitative study is aimed to examine the perspectives of prison standards facilitating the treatment and rehabilitation of sex offenders. Research participants were one hundred and four people in total, including the executives from the Department of Corrections, experts, academics, and prison officers. In-dept interviews and focus groups were conducted for data collection. Thematic qualitative analysis using Colaizzi's method was employed to analyze the data. The research findings revealed three main themes. The first theme was the classification standard for sex offenders. The research participants stated that prison officers were the key to effective assessment and classification of sex offenders. Major problems were a lack of qualified staff who specialized in sexual offense classification, insufficient budget, limited space for the operations and legal issues related to the sex offense. The second theme involved the treatment and rehabilitation standards for sex offenders. Participants indicated that effective rehabilitation programs were the assistance for mindset change, increase in

self-esteem, promotion of novel learning, and encouragement of family participation. Major problems on the second theme included a lack of specific treatment and rehabilitation programs for sex offenders. The third theme was the standard of social reintegration for sex offenders. The participants mentioned that pre-release rehabilitation programs for sexual offenders emphasized vocational training and family relationship enhancement. Employment, cooperation among community networks, and funding for career development after release were provided. The major problems included a lack of policies or regulations for effective community reintegration. From this study, improvement of prison standards to facilitate positive changes in sex offenders can be achieved. Moreover, safe communities from sexual crimes and prevention of recidivism can be further encouraged.

Keywords: Prison standards, treatment and rehabilitation, sex offenders, qualitative

บทนำ

สถานการณ์ปัจจุบันของผู้ต้องขังไทย พบว่าปัญหานักโทษล้นเรือนจำนับเป็นปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้มีประสิทธิภาพของเรือนจำอย่างมาก โดยรายงานสถิติผู้ต้องขังราชทัณฑ์ทั่วประเทศพบว่ามีจำนวนนักโทษเด็ดขาด 216,721 คน นอกจากจำนวนผู้ต้องขังที่มากแล้ว ปัญหาการกระทำผิดซ้ำโดยผู้ที่เคยกระทำผิดและถูกดำเนินคดีมาก่อน นับเป็นอีกประเด็นที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตของประชาชนและความเชื่อมั่นในกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งข้อมูลการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังจากทุกคดีที่กลับมากระทำผิดซ้ำภายหลังถูกปล่อยตัวไป 3 ปีแรก จะพบแนวโน้มการเพิ่มขึ้นแบบเท่าตัว ดังข้อมูลในปีล่าสุด พ.ศ. 2563 ที่พบว่า อัตราผู้ต้องขังกระทำความผิดซ้ำทุกคดี ภายใน 1 ปี เท่ากับร้อยละ 13.04 ภายใน 2 ปีเท่ากับร้อยละ 23.18 และภายใน 3 ปีเท่ากับร้อยละ 31.96 (ข้อมูล ณ วันที่ 1 เมษายน 2567) (Department of Corrections, 2567) ทำนองเดียวกันกับอัตราผู้ต้องขังกระทำความผิดซ้ำคดีเกี่ยวกับเพศดังสถิติในปี พ.ศ.2561 ที่พบว่า อัตราผู้ต้องขังกระทำความผิดซ้ำเกี่ยวกับเพศ ภายใน 1 ปี เท่ากับร้อยละ 14.9 ภายใน 2 ปี เท่ากับร้อยละ 26.54 และภายใน 3 ปี เท่ากับร้อยละ 31.49 จะเห็นว่าแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นประมาณมากกว่าหนึ่งเท่าตัวในปีที่ 2 และประมาณมากกว่าสองเท่าตัวภายในปีที่ 3 หลังจากการปล่อยตัว (Tuicomepee et al., 2021) คดีที่ผู้ต้องขังก่อเหตุซ้ำโดยเฉพาะความผิดเกี่ยวกับเพศ กระทำต่อเด็ก และใช้ความรุนแรงเป็นพฤติกรรมการกระทำความผิดที่สาธารณชนให้ความสำคัญอย่างกว้างขวาง ซึ่งปัญหาการกระทำผิดซ้ำคดีเกี่ยวกับเพศนับเป็นประเด็นสำคัญและสอดคล้องกับสถานการณ์ของกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบัน เนื่องจากกระทบต่อความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตของประชาชน อีกทั้งยัง

สอดคล้องกับนโยบายสำคัญของกระทรวงยุติธรรม (Office of Justice Affairs, 2019)

ช่วงเวลาที่ผ่านมา กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรมได้มีแนวคิดในเรื่อง “การควบคุมดูแล บำบัดแก้ไข ฟื้นฟูผู้ต้องขังและมุ่งสู่มาตรฐานสากล” โดยมีการจัดทำมาตรฐานเรือนจำต้นแบบตามข้อกำหนดกรุงเทพ หรือ Bangkok Rules เพื่อทำให้เรือนจำเป็นสถานที่เปลี่ยนชีวิตของผู้ต้องขัง เพื่อว่าเมื่อถึงวันพ้นโทษจะสามารถคืนคนดีสู่สังคมได้ โดยกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ร่วมมือกับสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (TIJ) ในการขับเคลื่อนการนำข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) หรือข้อกำหนดแมนเดลา (Mandela Rules) มาสู่การปฏิบัติเต็มรูปแบบ เพื่อยกระดับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล สำหรับข้อกำหนดแมนเดลาเป็นข้อกำหนดที่วางมาตรฐานขั้นต่ำในการบริหารจัดการเรือนจำที่ดี รวมทั้งวางมาตรฐานให้มีการเคารพสิทธิของผู้ต้องขัง โดยยึดหลักการ 5 ประการ ประกอบด้วย (1) ผู้ต้องขังพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ (2) ห้ามทรมานหรือการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้วยความทารุณ (3) ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยคำนึงถึงความต้องการขั้นพื้นฐานโดยไม่เลือกปฏิบัติ (4) วัตถุประสงค์ของเรือนจำคือ การคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยและลดการกระทำความผิดซ้ำ (5) ผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่ ผู้ให้บริการต่าง ๆ ในเรือนจำ และผู้เข้ามาเยี่ยมจะต้องได้รับความปลอดภัยตลอดเวลา ภายใต้แนวทางข้อกำหนดแมนเดลา กรมราชทัณฑ์ได้ยกระดับการปฏิบัติงานด้วยแผนการบริหารโทษ (Sentence Plan) ทั้งระบบมาก่อนแล้ว ตั้งแต่การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังให้มีความเหมาะสม การควบคุมผู้ต้องขังอย่างเป็นระบบและมีมนุษยธรรม การพัฒนาพฤตินิสัย โดยอาศัยการบูรณาการข้อมูลพฤติการณ์ของผู้ต้องขังและการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย โดยกรมราชทัณฑ์ได้ก่อสร้างศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อยภายในเรือนจำและทัณฑ์สถานเปิด และได้บูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการของศูนย์เตรียมความพร้อมดังกล่าว

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “มาตรฐาน (Standard) คำนี้มีการนิยามไว้หลากหลายทั้งในประเทศไทยเองและนานาชาติ ตัวอย่างเช่น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้คำนิยาม “มาตรฐาน” หมายถึง สิ่งที่ถือเอาเป็นเกณฑ์ที่รองรับกันทั่วไป เช่น เวลามาตรฐานกรีนิช หรือสิ่งที่ถือเอาเป็นเกณฑ์สำหรับเทียบกำหนดทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ (Royal Institute, 2003) มาตรฐานเป็นสิ่งที่ถือเอาเป็นเกณฑ์ที่จัดทำขึ้นจากการเห็นพ้องต้องกันและได้รับความเห็นชอบจากองค์กรอันเป็นที่ยอมรับทั่วไป เพื่อให้เป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้กันทั่วไปจนเป็นปกติวิสัย โดยมุ่งให้บรรลุถึงความสำเร็จสูงสุดตามข้อตกลงที่วางไว้ อย่างไรก็ตามมาตรฐานเรือนจำสำหรับผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศในประเทศไทยยังเป็นช่วงของการริเริ่มพัฒนา เมื่อพิจารณามาตรฐานเรือนจำสำหรับผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศสากล พบว่า สมาคมระหว่างประเทศเพื่อการบำบัดแก้ไขผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ (The International Association for the Treatment of Sexual Offenders; IATSO) (Pfäfflin, & Eher, 2011) และสำนักงานการบริหารจัดการการใช้

ความรุนแรงภายในครอบครัวและผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ รัฐโคโลราโด (Office of Domestic Violence & Sex Offender Management, 2020) ประเทศสหรัฐอเมริกา หน่วยงานระดับสากลทั้งสองแห่งระบุถึงแนวปฏิบัติในการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูด้านจิตใจและด้านร่างกาย โดยการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูด้านจิตใจ (Psychological Treatment) ครอบคลุมการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูในรูปแบบรายบุคคล แบบกลุ่ม หรือแบบครอบครัว ซึ่งการดำเนินการมีความแตกต่างกันไปตามแนวคิดเชิงทฤษฎีทางจิตวิทยาและแนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายสาเหตุความผิดทางเพศ เช่น ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ทฤษฎีด้านการรู้คิด ทฤษฎีทางพฤติกรรมศาสตร์ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม และทฤษฎีระบบครอบครัว เป็นต้น ส่วนการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูด้านสุขภาพร่างกาย (Biomedical Treatment) ครอบคลุมการบำบัดรักษาโดยการใช้วิธีการทางแพทย์ การให้ยายับยั้งฮอร์โมนแอนโดรเจน ยารักษาโรคซึมเศร้า ยาคลายความวิตกกังวล ยากันชัก ยาต้านอาการทางจิต และ/หรือยาอื่น ๆ นอกจากนี้หน่วยงานระดับสากลดังกล่าวเน้นว่าการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ ต้องคำนึงถึง 3 ประเด็นสำคัญ กล่าวคือ (1) สมรรถนะทางวิชาชีพของผู้ปฏิบัติงานด้านการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ (2) สิ่งที่ต้องดำเนินการก่อนการบำบัดรักษาผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ และ (3) หลักมาตรฐานในการดูแลรักษา (Pfäfflin & Eher, 2011; Office of Domestic Violence & Sex Offender Management, 2020)

หลักฐานเชิงประจักษ์สากลที่ผ่านมาบ่งชี้ว่าเรือนจำที่ประสบความสำเร็จในการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศนั้นมีโปรแกรมบำบัดแก้ไขฟื้นฟูที่ดำเนินการตามหลักความเสี่ยง ความต้องการจำเป็น การตอบสนอง (the Risk-Need-Responsivity หรือ RNR) ซึ่งหลักการนี้ให้ความสำคัญกับการระบุและลดปัจจัยความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ โดยเริ่มจากการประเมินความเสี่ยง (Risk factors: R) และความต้องการจำเป็นที่นำไปสู่การกระทำผิดทางกฎหมาย (Criminogenic needs: N) โดยความเสี่ยงเป็นปัจจัยที่ทำนายพฤติกรรมกระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ แบ่งเป็นความเสี่ยงที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ (เช่น ประวัติการกระทำผิดทางเพศ เช่น จำนวนครั้งการกระทำผิด ประเภทของผู้เสียหาย) และความเสี่ยงที่เปลี่ยนแปลงได้ (เช่น ทัศนคติการขาดความเห็นอกเห็นใจผู้เสียหาย ทักษะการแก้ปัญหา และการควบคุมตัวเอง) ส่วนความต้องการจำเป็นที่นำไปสู่การกระทำผิดทางกฎหมาย (N) ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหา และนำไปสู่การตอบสนอง (R) คือการตอบสนองต่อการแก้ไขฟื้นฟู โดยความเสี่ยงและความต้องการจำเป็นที่สูงจะนำไปสู่การบำบัดที่มีความเข้มข้นเพิ่มขึ้น (Bonta & Andrews, 2007) ตัวอย่างการศึกษาวิจัยในเรื่องประสิทธิภาพของโปรแกรมบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศในเรือนจำ เช่น Ede, Okeke, และ Onah (2022) ที่ใช้โปรแกรมบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศเพื่อลดเจตคติการใช้ความรุนแรงทางเพศในผู้ต้องขังกระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศอันนำไปสู่การลดความเสี่ยงในการกระทำความผิดเกี่ยวกับเพศ โปรแกรมนี้ใช้หลักการ RNR ข้างต้น และเน้นการปรับความคิดและพฤติกรรม (Cognitive behaviorally information intervention: CBII) จำนวน 12 ครั้ง ใช้เวลา

ครั้งละ 90 นาที โดยการบำบัดความคิดและพฤติกรรมสัปดาห์ละครั้ง และมีคู่มือดำเนินการในแต่ละครั้ง ส่วนการดำเนินการตามโปรแกรมโดยนักบำบัด 4 คน ทุกคนสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก รวมถึงผ่านการอบรมและได้รับการรับรองด้านการบำบัดแก้ไขด้านการปรับความคิดและพฤติกรรมจากมหาวิทยาลัยแล้วเป็นต้น

ประเด็นที่ยังเป็นช่องว่างของข้อความรู้ในเรื่องมาตรฐานเรือนจำสำหรับผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ ในประเทศไทย คือ เรือนจำต้นแบบที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ เพื่อลดการกระทำผิดซ้ำในสังคมไทยมีอะไรเป็นส่วนประกอบที่สำคัญและบุคลากรที่เกี่ยวข้องรับรู้หรือมีมุมองในเรื่องมาตรฐานเหล่านี้อย่างไร บทความวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพในเรื่องมุมมองด้านมาตรฐานเรือนจำที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ โดยศึกษาจากผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหาร ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานในเรือนจำ ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยหวังว่าข้อความรู้ดังกล่าวจะนำไปสู่การวิเคราะห์สังเคราะห์ร่วมกับข้อความรู้ในเรื่องมาตรฐานด้านนี้ของสากล เพื่อการพัฒนาต่อยอดเรือนจำของประเทศไทยที่มีมาตรฐานอันจะช่วยเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกแก่ผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ และช่วยส่งเสริมชุมชนให้มีความปลอดภัยจากคดีทางเพศ รวมถึงเป็นการป้องกันการกระทำผิดซ้ำคดีทางเพศต่อไป

▣ วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษามุมมองด้านมาตรฐานเรือนจำที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ

▣ กรอบแนวคิดในการศึกษา

กรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ ใช้สำหรับเป็นแนวทางในการออกแบบแนวคำถามในงานวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อสะท้อนการรับรู้หรือมุมองของผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหาร ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานในเรือนจำ โดยกรอบแนวคิดในการศึกษานี้อิงตามผลการทบทวนวรรณกรรมในเรื่องมาตรฐานเรือนจำของสากลที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศและสามารถลดการกระทำผิดซ้ำได้ ซึ่งประกอบด้วย 3 มาตรฐานหลัก ได้แก่ มาตรฐานการจำแนกคุณลักษณะผู้กระทำผิด มาตรฐานการบำบัดแก้ไขฟื้นฟู และมาตรฐานคืนผู้ต้องขังสู่สังคม ดังแสดงในแผนภาพที่ 1

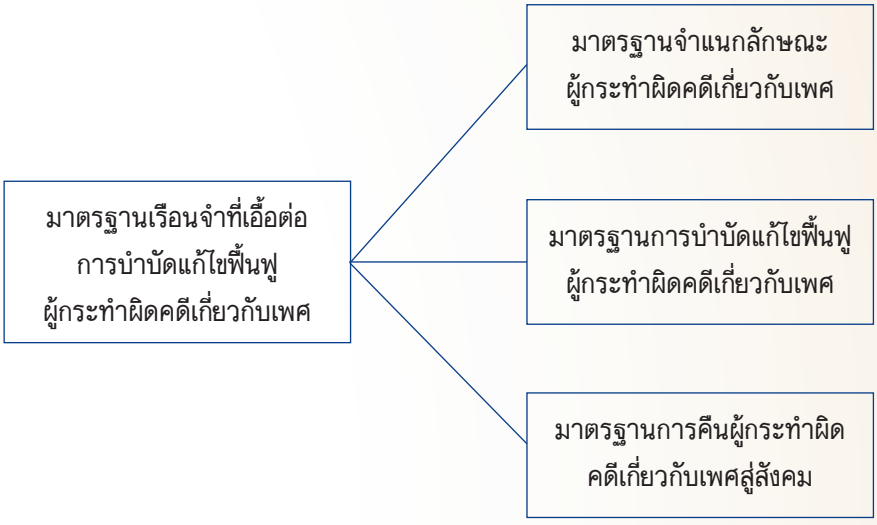

แผนภาพที่ 1 *กรอบการแนวคิดในการศึกษามาตรฐานเรือนจำที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟู ผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ เพื่อลดการกระทำผิดซ้ำ*

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ แนวปรากฏการณ์วิทยาที่เน้นการอธิบายมุมมองที่เป็นประสบการณ์ของบุคคลอย่างละเอียดถี่ถ้วน เพื่อนำเสนอแก่นหรือโครงสร้างของปรากฏการณ์นั้น ๆ (Podhisita, 2021)

ผู้เข้าร่วมการวิจัย เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานเรือนจำที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศในด้านนโยบายด้านวิชาการ และด้านการปฏิบัติงาน รวมจำนวนทั้งหมด 104 คน โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เป็นผู้เข้าร่วมการวิจัยที่มีประสบการณ์ในด้านการกำหนดนโยบาย มาตรการ แผนงานในการขับเคลื่อน/ผลักดันด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ จำนวน 10 คน กลุ่มที่ 2 เป็นผู้เข้าร่วมการวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญ ชำนาญการ มีองค์ความรู้และประสบการณ์ในการขับเคลื่อน/ผลักดันด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศระดับชาติหรือนานาชาติ จำนวน 20 คน กลุ่มที่ 3 เป็นผู้เข้าร่วมการวิจัยที่มี (1) ความเชี่ยวชาญประสบการณ์ด้านการดูแล บำบัด แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศในเรือนจำใน 6 พื้นที่ (2) ปฏิบัติงานในเรือนจำกลาง เรือนจำพิเศษ/ทัณฑสถานเปิด เรือนจำจังหวัด เรือนจำอำเภอ และ (3) ปฏิบัติงานในเรือนจำที่มีจำนวนผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศมาก และ/หรือเรือนจำที่มีโปรแกรมบำบัดผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ จำนวน 74 คน สำหรับจำนวนผู้เข้าร่วมการวิจัยกำหนดจากแนวทางการเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นให้ได้คำตอบที่เพียงพอต่อการนำมาวิเคราะห์ตอบวัตถุประสงค์การวิจัย (Podhisita, 2021)

เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แนวทางคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นแนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้างพัฒนาขึ้นโดยทีมผู้วิจัย ซึ่งการสัมภาษณ์รายบุคคลและการสนทนากลุ่มด้วยแนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้างนี้ดำเนินการโดยทีมนักวิจัยและนักวิจัยผู้ช่วยที่ผ่านการฝึกอบรมเพื่อให้การเก็บข้อมูลเป็นไปตามมาตรฐานเดียวกัน ตัวอย่างคำถามสัมภาษณ์ เช่น ท่านมองว่ามาตรฐาน/แบบปฏิบัติที่ดีในการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศของเรือนจำ/ทัณฑสถานปัจจุบันจัดอยู่ในระดับใด ปัญหาอุปสรรคที่ทำให้เรือนจำขาดมาตรฐานในแต่ละด้าน (การจำแนกลักษณะผู้กระทำผิด การบำบัดแก้ไขฟื้นฟูและพัฒนาพฤตินิสัย และการคืนผู้ต้องขังสู่สังคม) มีคำแนะนำหรือไม่อย่างไร เป็นต้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล โครงการวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (COA No. 082/2563) คณะผู้วิจัยและนักวิจัยผู้ช่วยประสานขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลจากกรมราชทัณฑ์ เรือนจำหรือหน่วยงานที่ผู้เข้าร่วมการวิจัยสังกัด เพื่อเข้าถึงผู้เข้าร่วมการวิจัยที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนด จากนั้นจึงติดต่อขอเก็บข้อมูลโดยตรงกับผู้เข้าร่วมการวิจัยด้วยการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมการวิจัยเป็นรายบุคคลและแบบสนทนากลุ่มโดยแบบพบหน้าหรือช่องทางออนไลน์ผ่าน Zoom ตามที่ผู้เข้าร่วมการวิจัยสะดวก โดยเป็นการสัมภาษณ์ 1 ครั้ง ใช้เวลาประมาณ 40-60 นาที ในการวิจัยนี้มีการปกป้องผู้เข้าร่วมการวิจัย เช่น การขอความยินยอมโดยให้ข้อมูลโครงการวิจัยอย่างครบถ้วนก่อนเก็บข้อมูลวิจัย การสัมภาษณ์หรือการสนทนากลุ่มดำเนินการโดยนักวิจัยที่มีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพและการสัมภาษณ์ นอกจากนี้ในการนำเสนอผลการการวิจัยมีการเคารพความเป็นส่วนตัวและการเก็บรักษาความลับของผู้เข้าร่วมการวิจัย โดยไม่มีการระบุตัวตนของผู้เข้าร่วมการวิจัย รวมทั้งเมื่อเสร็จสิ้นการวิจัยแล้วข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย เช่น เทปบันทึกเสียงการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มจะถูกทำลายภายใน 1 ปี หลังจากเสร็จสิ้นโครงการ

การวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยถอดเทปการสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ จากนั้นได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบธีมาติคตามแนว Colaizzi (1978) โดยการนำเอาข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของข้อมูลในประเด็นหรือคำสำคัญที่เกิดจากข้อมูล จากนั้นเป็นการจัดกลุ่มคำย่อย (coding) ภายใต้คำสำคัญ เพื่อตอบคำถามการวิจัย สุดท้ายเป็นการเรียงร้อยเรื่องราวตามประเด็นหลักที่ค้นพบร่วมกับการนำบริบทที่ศึกษามาอธิบายความน่าเชื่อถือของงานวิจัย

ผลการวิจัย

ผู้เข้าร่วมการวิจัย 3 กลุ่ม สะท้อนถึงมาตรฐานเรือนจำที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ 3 ประเด็น ประกอบด้วย (1) มาตรฐานด้านการจำแนกลักษณะผู้กระทำผิดเกี่ยวกับเพศ (2) มาตรฐานเรือนจำด้านการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเพศ และ (3) มาตรฐานเรือนจำด้านการคืนผู้กระทำผิดคดีเพศสู่สังคม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 มาตรฐานเรือนจำด้านการจำแนกลักษณะผู้กระทำผิดเกี่ยวกับเพศ

ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 3 กลุ่ม ให้ความสำคัญต่อมาตรฐานการจำแนกลักษณะผู้กระทำผิดเรือนจำที่เอื้อต่อการปฏิบัติและบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ และสะท้อนภาพว่าปัจจุบันควรมีการพัฒนาระบบการจำแนกที่มีความเฉพาะเจาะจงอย่างต่อเนื่องและการจำแนกต้องนำไปสู่แนวทางในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูพัฒนาพฤตินิสัย รวมทั้งการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านปริมาณและความเชี่ยวชาญในการจำแนกลักษณะผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ โดยประเด็นสำคัญที่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยกล่าวถึง ได้แก่ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดทางเพศ บริบทที่ทำให้เกิดเป็นคดีทางเพศมีความหลากหลาย ระดับความรุนแรงของการกระทำผิดทางเพศ คุณภาพของการจำแนกและความครบถ้วนของข้อมูลที่ไม่สอดคล้องกับปริมาณบุคลากร ซึ่งมีผลต่อการจำแนกลักษณะผู้กระทำผิดเกี่ยวกับเพศ

นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมการวิจัยหลักทั้งสามกลุ่มยังได้กล่าวถึงมาตรฐานในการจำแนกของเรือนจำที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเกี่ยวกับเพศใน 3 ประเด็นย่อยดังนี้

1.1 สถานการณ์ปัจจุบัน

ผู้เข้าร่วมการวิจัย ทั้ง 3 กลุ่มกล่าวถึงมาตรฐานเรือนจำด้านการจำแนกปัจจุบัน ได้แก่ เรือนจำมีนโยบายจัดทำคู่มือ กระบวนการในการจำแนกสำหรับประเมินคุณลักษณะผู้ต้องขังอย่างชัดเจน โดยมีผู้ปฏิบัติงานด้านการจำแนกในแดนควบคุมผู้ต้องขังเป็นผู้รวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อสอบทวนข้อมูล และมีคณะกรรมการจำแนกเป็นคณะบุคคลที่ทำการประเมินพฤติกรรม จัดระดับความเสี่ยงรวมถึงให้ความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการควบคุม ดูแล บำบัดแก้ไขฟื้นฟูที่เหมาะสม นอกจากนี้เรือนจำยังมีระบบข้อมูลจำนวน 17 ระบบในการจัดเก็บข้อมูลและมีแบบฟอร์มการจัดเก็บข้อมูลที่เป็นผลการวิเคราะห์ลักษณะผู้ต้องขังด้วยการให้คะแนนเป็นตัวเลข ทำให้ข้อมูลการจำแนกผู้ต้องขังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาผู้ต้องขังได้

ประเด็นที่น่าสนใจ บางเรือนจำมีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการอื่น ๆ มีการวิเคราะห์รายกรณีศึกษา (เฉพาะราย) ข้อมูลพฤติการณ์คดีจากแหล่งอื่น ๆ เพิ่มเติมจากแบบฟอร์มการจำแนกมาตรฐาน จัดให้มีการทวนสอบข้อมูลผู้ต้องขังจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ กัน ทำให้เรือนจำมีข้อมูลผู้กระทำผิดทางเพศที่ถูกต้องตรงตามจริงและครบถ้วนสมบูรณ์ มากขึ้น

1.2 ปัญหาและอุปสรรค

ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 3 กลุ่มระบุถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้เรือนจำไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการตามมาตรฐานด้านการจำแนก ได้แก่ เรือนจำยังมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรหลัก เช่น บุคลากร งบประมาณ และสถานที่โดยเฉพาะบุคลากรด้านการจำแนกกรณีที่ผู้ต้องขังมีอาการทางจิตเวช หรือ มีความซับซ้อนของเหตุจูงใจในการกระทำผิด นอกจากนี้งบประมาณและพื้นที่ดำเนินการยังมีไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับจำนวนผู้ต้องขังซึ่งมีจำนวนมาก

นอกจากนี้อุปสรรคที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เรือนจำยังไม่มีกระบวนการจำแนกที่เฉพาะเจาะจงคดีเพศเพื่อนำไปสู่การบำบัดแก้ไขฟื้นฟูที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งแบบฟอร์มที่ใช้จำแนกมีหลายแบบ และบางแบบฟอร์มใช้งานยาก เป็นแบบฟอร์มที่ต้องใช้ทักษะการวิเคราะห์

สังเคราะห์ข้อมูลสูง และปัญหาอุปสรรคประการสุดท้าย เป็นปัญหาข้อกฎหมาย กล่าวคือ การจำแนกอิงการกำหนดโทษทางกฎหมายมากกว่าพฤติกรรมการกระทำผิดของผู้ต้องขัง โดยปัญหาที่เกิดขึ้นคือ เรือนจำมักใช้อัตราโทษทางกฎหมายที่ผู้ต้องขังได้รับการพิพากษาลงโทษเป็นเกณฑ์หลักในการจำแนก ซึ่งอาจทำให้การจำแนกเป็นแบบเหมารวมที่ไม่สะท้อนพฤติกรรมการกระทำผิดและไม่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ต้องขัง

1.3 การพัฒนาต่อยอดสู่เรือนจำมาตรฐาน

ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 3 กลุ่มกล่าวถึงสิ่งที่เรือนจำควรคำนึงและพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อมุ่งสู่การเป็นเรือนจำที่มีมาตรฐานการจำแนกลักษณะผู้กระทำผิดเกี่ยวกับเพศ ได้แก่ เรือนจำควรมีการพัฒนาบุคลากรด้านการจำแนกให้เป็นผู้ปฏิบัติงานที่มีเจตคติที่ดี มีประสบการณ์อย่างต่อเนื่องในด้านการจำแนก และผู้ที่มีทักษะและเทคนิคในการปฏิบัติงาน เช่น การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ลักษณะผู้ต้องขัง และการถามเพื่อเก็บข้อมูล ซึ่งจะนำไปสู่การได้ข้อมูลจำแนกนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

นอกจากนี้เรือนจำควรมีการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์อื่นประกอบการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เช่น ข้อมูลพฤติการณ์คดีจากศาล ข้อมูลการเยี่ยมบ้าน เป็นต้น รวมทั้งเรือนจำควรนำข้อมูลการจำแนกไปใช้ในการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูได้ทันท่วงที

ประเด็นที่ 2 มาตรฐานเรือนจำด้านการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ

ผลการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 3 กลุ่ม สะท้อนมุมมองต่อมาตรฐานเรือนจำด้านการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเกี่ยวกับเพศโดยเฉพาะในส่วนของโปรแกรมการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศของเรือนจำในปัจจุบันว่า มีทั้งแบบรายกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย และมีความแตกต่างกันไปในแต่ละเรือนจำขึ้นอยู่กับความพร้อมทางร่างกายและความสนใจของผู้ต้องขังด้วย อย่างไรก็ตามโปรแกรมการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูที่มีการกำหนดหัวข้อ จำนวนชั่วโมง ยังไม่มีความชัดเจนในด้านการบริหารจัดการและการดำเนินการ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลยังแตกต่างกันไปในแต่ละเรือนจำ นอกจากนี้เรือนจำยังได้ริเริ่มจัดทำมาตรฐานที่มีคู่มือและแนวปฏิบัติที่ชัดเจน แนวปฏิบัติใช้งานง่ายและนำไปปฏิบัติได้จริง เช่น เรือนจำมีโปรแกรมที่มีการออกแบบเฉพาะคดีเพศ

อย่างไรก็ตามเรือนจำยังขาดองค์ความรู้ในรูปแบบของการวิจัยและพัฒนา รวมถึงขาดบุคลากรที่มีเชี่ยวชาญในการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูการกระทำผิดเกี่ยวกับเพศ ซึ่งอาจต้องอาศัยความร่วมมือในการบำบัดจากหน่วยงานภายนอก เช่น โรงพยาบาลจิตเวชในพื้นที่ หรือวิทยากรภายนอก เช่น นักจิตวิทยา พระสงฆ์มาฝึกสมาธิให้กับผู้ต้องขัง เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมการวิจัยได้สะท้อนภาพมุมมองด้านมาตรฐานเรือนจำด้านการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูเพื่อลดการกระทำผิดซ้ำและปรับให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ใน 3 ประเด็นย่อย ดังนี้

2.1 สถานการณ์ปัจจุบัน

มาตรฐานเรือนจำด้านการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูเพื่อลดการกระทำผิดซ้ำและปรับให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ผู้เข้าร่วมการวิจัยหลักทั้ง 3 กลุ่ม ระบุถึงมาตรฐานของการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศหลายประเด็น ได้แก่

เรือนจำมีโปรแกรมพื้นฐานและโปรแกรมเฉพาะคดีเพศ เช่น โปรแกรมที่มุ่งเน้นการปรับทัศนคติและเพิ่มความรู้เกี่ยวกับเพศให้ถูกต้อง ลดการหมกมุ่นพฤติกรรมทางเพศ เพิ่มทักษะในการควบคุมอารมณ์และทักษะในการสร้างสัมพันธภาพกับเพศตรงข้าม เพิ่มการตระหนักและรับรู้ภาวะจิตใจและผลกระทบที่ตามมาของผู้เสียหาย ผู้ต้องขังทุกคนจะเข้าสู่โปรแกรมพื้นฐาน ซึ่งเป็นโปรแกรมในเรื่องของการศึกษาและการฝึกวิชาชีพที่จัดให้ตามความสนใจและความถนัดของผู้ต้องขัง รวมถึงโปรแกรมเฉพาะคดีเพศจำนวน 60 ชั่วโมง นอกจากนี้มาตรฐานเรือนจำด้านการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดทางเพศขึ้นอยู่กับนโยบายส่วนกลางและบริบทของเรือนจำแต่ละแห่งว่ามีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน เช่น จำนวนผู้ต้องขัง การกำหนดโทษของผู้ต้องขัง อำนาจการควบคุมของเรือนจำ ความเชี่ยวชาญของบุคลากร เป็นต้น

ในสถานการณ์ปัจจุบัน เป้าหมายของโปรแกรมการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูมีเป้าหมายหลากหลาย เช่น การปรับความคิด อารมณ์ และฝึกการยับยั้งชั่งใจ การเห็นคุณค่าในตนเอง การสร้างความรู้สำนึกในสิ่งที่ได้กระทำผิด การพัฒนาทักษะชีวิต และคุณลักษณะด้านบวกต่าง ๆ เป็นต้น

2.2 ปัญหาและอุปสรรค

ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 3 กลุ่ม มองว่าปัจจัยที่ขัดขวางการเป็นเรือนจำที่มีมาตรฐานด้านการบำบัดแก้ไขฟื้นฟู ได้แก่ ความจำกัดด้านทรัพยากรหลัก เช่น ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในการบำบัด/ไม่มีนักวิชาชีพในการบำบัด สถานที่ไม่เอื้อต่อการบำบัด และงบประมาณไม่เพียงพอ และด้านอื่น ๆ เช่น ขาดการสร้างแรงจูงใจเชิงบวก (สิทธิประโยชน์ที่ถูกจำกัด) ในผู้ต้องขัง โดยเฉพาะในช่วงปีหลัง ๆ ที่ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ไม่ได้รับการอภัยโทษ อาจจะส่งผลความมุ่งมั่นในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้

นอกจากนี้ เรือนจำยังมีโปรแกรมที่ไม่ครอบคลุมความต้องการจำเป็นของผู้ต้องขังที่มีความแตกต่างกัน เช่น ความต้องการบำบัดรักษาปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวช ขาดการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูแบบกลุ่มขนาดเล็กหรือรายบุคคล เป็นต้น โดยผู้เข้าร่วมการวิจัยหลักตั้งข้อสังเกตว่าโปรแกรมเป็นกลุ่มใหญ่อาจทำให้ผู้ต้องขังมีความอับอาย ไม่กล้าเปิดเผยตนเองในเรื่องเพศและไม่ได้รับความร่วมมือมากเท่าที่ควร นอกจากนี้กลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุมักยอมรับการเปลี่ยนแปลงยาก อาจได้ประโยชน์น้อยจากการเข้าร่วมกลุ่มใหญ่

2.3 การพัฒนาต่อยอดสู่เรือนจำมาตรฐาน

ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 3 กลุ่ม กล่าวถึงสิ่งที่เรือนจำควรคำนึงและพัฒนาเพิ่มเติม ได้แก่ เรือนจำควรมีโปรแกรมที่เฉพาะเจาะจงของกลุ่มเป้าหมาย เรือนจำควรให้ความสำคัญกับระยะเวลาและความเข้มข้นของโปรแกรม โดยอาจพิจารณาการจัดโปรแกรมอย่างเข้มข้นจริงจังในระยะใกล้ปล่อยตัวพ้นโทษว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มากกว่าช่วงอื่น และเรือนจำควรเน้นโปรแกรมด้านการเปลี่ยนแปลงความคิด เป็นต้น

ประเด็นที่ 3 มาตรฐานเรือนจำด้านการคืนผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศสู่สังคม

ผลการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 3 กลุ่ม พบว่า ผู้เข้าร่วมการวิจัยหลักกล่าวถึงมุมมองต่อมาตรฐานเรือนจำด้านการคืนผู้ต้องขังสู่สังคมว่าเรือนจำมีการดำเนินการเตรียมความพร้อมให้ผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวเป็นระยะตลอดช่วงเวลาที่พักอยู่ในเรือนจำ เช่น การนำหน่วยงาน

ภายนอกท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับคนในชุมชน สังคมเข้ามามีส่วนร่วม การสมานฉันท์กับผู้เสียหาย (ครอบครัว ชุมชน) ก่อนปล่อยตัว อย่างไรก็ตาม เรือนจำยังไม่มีการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติโดยเฉพาะด้านความชัดเจนในการจัดสภาพแวดล้อมให้มีความคล้ายคลึงกับโลกภายนอกเพื่อให้ผู้ต้องขังทำความคุ้นเคยก่อนการปล่อยตัว ทำให้ผู้ต้องขังอาจเกิดปัญหาการปรับตัวในสังคมภายหลังการปล่อยตัว นอกจากนี้เรือนจำยังไม่มีอำนาจตามกฎหมายในการติดตามดูแลหลังปล่อยตัว

นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมการวิจัยหลักสะท้อนภาพมุมมองด้านเรือนจำที่มีมาตรฐานในการคืนผู้ต้องขังกระทำผิดเกี่ยวกับเพศสู่สังคมใน 3 ประเด็นย่อยดังนี้

3.1 สถานการณ์ปัจจุบัน

ด้านเรือนจำที่มีมาตรฐานในการคืนผู้ต้องขังกระทำผิดเกี่ยวกับเพศสู่สังคม พบว่าผู้เข้าร่วมการวิจัยหลักทั้ง 3 กลุ่ม ระบุว่าเรือนจำมีแนวปฏิบัติในการคืนผู้ต้องขังสู่สังคม ได้แก่ การประเมินความเสี่ยงที่จะกระทำความผิดซ้ำ การจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว เช่น กิจกรรมอาชีวะบำบัด การให้คำปรึกษาด้านการงานอาชีพ การเตรียมความพร้อมปล่อยตัวที่เน้นกิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์เพื่อตรวจสอบการยอมรับและความพร้อมของครอบครัวในการรับตัวผู้กระทำผิด การพัฒนาการคิดความมีเหตุผลของผู้ต้องขังด้วย และการดูแลหลังปล่อยตัวเพื่อลดโอกาสในการกระทำผิดซ้ำ เช่น ศูนย์ CARE ที่ให้การช่วยเหลือด้านการหาแหล่งงาน และประสานเครือข่ายสนับสนุนเงินทุนประกอบอาชีพหลังการพ้นโทษทำให้ผู้กระทำผิดไม่กลับมากระทำผิดซ้ำ ความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอก การจัดให้มีผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้ความรู้ในโปรแกรม การประสานกับชุมชนด้านอาชีพ และติดตามสอดส่องหลังพ้นโทษเพื่อการเฝ้าระวัง

3.2 ปัญหาและอุปสรรค

ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 3 กลุ่มมองว่าปัจจัยที่ขัดขวางการมุ่งสู่เรือนจำที่มีมาตรฐาน ได้แก่ เรือนจำขาดนโยบายที่นำไปสู่การปฏิบัติที่ช่วยส่งเสริมการปรับตัวให้เข้ากับชีวิตภายนอกเรือนจำหลังได้รับการปล่อยตัว โดยเรือนจำยังไม่มีมาตรการในการจัดสภาพแวดล้อมให้มีความคล้ายคลึงกับโลกภายนอกเพื่อให้ผู้ต้องขังทำความคุ้นเคยก่อนการปล่อยตัว เรือนจำขาดโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยที่เฉพาะเจาะจงกับผู้ต้องขังกระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ เรือนจำขาดระบบส่งต่อและใช้ประโยชน์ร่วมกันของข้อมูลตั้งแต่เรือนจำแรกรับถึงเรือนจำที่ผู้ต้องขังพ้นโทษ และเรือนจำขาดกฎหมายรองรับการติดตามหลังพ้นโทษ โดยการติดตามดูแลผู้ต้องขังหลังพ้นโทษนั้นอยู่นอกเหนือขอบเขตอำนาจทางกฎหมายปัจจุบัน

3.3 การพัฒนาต่อยอดสู่เรือนจำมาตรฐาน

ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 3 กลุ่ม กล่าวถึงสิ่งที่เรือนจำควรคำนึงและพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อมุ่งสู่การเป็นเรือนจำที่มีมาตรฐานการคืนผู้ต้องขังสู่สังคม ได้แก่ การวิจัยและพัฒนาระบบที่นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติด้านการคืนผู้ต้องขังกระทำผิดเกี่ยวกับเพศสู่สังคม การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังกับครอบครัวและชุมชน และการจัดให้มีระบบและหน่วยงานช่วยเหลือกำกับดูแลผู้กระทำผิดเกี่ยวกับเพศภายหลังการปล่อยตัว

การอภิปรายผล

ผลการศึกษาเชิงคุณภาพนี้สะท้อนถึงมุมมองของผู้เข้าร่วมการวิจัยในเรื่องมาตรฐานเรือนจำที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดทางเพศ เพื่อลดการกลับมากระทำผิดซ้ำ 3 ประเด็น ซึ่งผลการวิจัยอภิปรายได้ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 มาตรฐานเรือนจำด้านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

แม้ว่าปัจจุบันกรมราชทัณฑ์มีแนวทางภาพรวมในการบำบัดฟื้นฟูและแก้ไขพฤตินิสัยผู้ต้องขังที่เป็นการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้พบว่ามีการริเริ่มนโยบายระบบ กระบวนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นต้นทางกระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูพัฒนาพฤตินิสัยที่ดำเนินการไปอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ขั้นตอนรับตัวผู้ต้องขังเข้าสู่เรือนจำจนกระทั่งพ้นโทษหรือได้รับการปล่อยตัวออกจากเรือนจำ อย่างไรก็ตามปัญหาที่สำคัญในด้านนี้คือ การพัฒนาบุคลากรในด้านการจำแนกที่มีความเจาะจงการกระทำผิดเกี่ยวกับเพศทั้งด้านปริมาณ และความเชี่ยวชาญของบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน

เมื่อพิจารณาการดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง (Prisoner Classification) ในเรือนจำปัจจุบัน พบว่ามีการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อวัตถุประสงค์ในการควบคุมผู้ต้องขังและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้านการพัฒนาพฤตินิสัย (กรมราชทัณฑ์, 2563) อย่างไรก็ตามเรือนจำยังไม่มีการดำเนินการด้านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังที่มีความจำเพาะเจาะจงและนำไปสู่การบำบัดแก้ไขผู้กระทำผิดเกี่ยวกับเพศเพื่อลดการกระทำผิดซ้ำ ซึ่งตามมาตรฐานสากล เช่น สมาคมระหว่างประเทศเพื่อการบำบัดแก้ไขผู้กระทำความผิดทางเพศ (The International Association for the Treatment of Sexual Offenders: IATSO, 2011) ระบุว่า ผู้ต้องขังคดีเพศทุกรายควรได้รับการตรวจประเมินจิตใจและสุขภาพร่างกายก่อนเข้าร่วมโปรแกรมบำบัดแก้ไขฟื้นฟู ซึ่งการตรวจประเมินควรครอบคลุม 4 ประเด็น ได้แก่ (1) การประเมินพฤติกรรมการกระทำความผิดทางเพศ และสุขภาพด้านเพศอย่างละเอียด (2) การตรวจสุขภาพร่างกายอย่างละเอียด (3) การตรวจประเมินความผิดปกติทางจิตหรือโรคจิตเวช และ (4) การประเมินความจำเป็นที่ต้องได้รับยารักษา

ประเด็นที่ 2 มาตรฐานเรือนจำด้านการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ

เรือนจำปัจจุบันมีการการบำบัดฟื้นฟูและแก้ไขพฤตินิสัยผู้ต้องขังขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักที่มุ่งจัดให้ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ทั้งเรือนจำ/ทัณฑสถาน ได้แก่ การฝึกวิชาชีพ การให้การศึกษา การพัฒนาจิตใจหรืออบรมทางศีลธรรม กิจกรรมทางศาสนา สวัสดิการและนันทนาการต่าง ๆ รวมถึงการบำบัดฟื้นฟูและแก้ไขพฤตินิสัยผู้ต้องขังเป็นการเฉพาะที่แยกตามประเภทคดีหรือแยกตามพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ซึ่งในผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศมีโปรแกรมการแก้ไขผู้กระทำผิดทางเพศที่เป็นการให้ความรู้และฝึกฝนทักษะที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้บ่งชี้ว่ามาตรฐานเรือนจำในด้านการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศที่ควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม เช่น การจัดโปรแกรมที่มีความเฉพาะเจาะจงกับพฤติการณ์คดีเพศที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกแก่ผู้กระทำผิดทางเพศ โดยเฉพาะใน

พฤติการณ์คดีที่มีความรุนแรง มีการกระทำผิดซ้ำหลายครั้งหรือกระทำผิดซ้ำซาก และการกระทำผิดต่อเหยื่อที่เป็นเด็ก รวมถึงการพัฒนาเพิ่มเติมในด้านมาตรฐานบุคลากรผู้ปฏิบัติงานบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดทางเพศ

ประเด็นที่มีการกล่าวถึงในมาตรฐานสากลที่ยังไม่พบในการสะท้อนภาพเรือนจำที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ คือ การประยุกต์ใช้หลักการความเสี่ยง - ความต้องการจำเป็น - การตอบสนอง (Risk - Need - Responsivity; RNR) ในการดำเนินโปรแกรมการบำบัดแก้ไขฟื้นฟู โดยหลักการความเสี่ยง ความต้องการจำเป็น การตอบสนองนี้ให้ความสำคัญกับการลดระดับความเสี่ยง ได้แก่ ความเสี่ยงโดยรวม หรือความเสี่ยงสะสมของผู้กระทำความผิดทางเพศ ปัจจัยเสี่ยงที่เฉพาะเจาะจงและความต้องการจำเป็นที่ต้องได้รับการบำบัดแก้ไขฟื้นฟู ความสามารถในการตอบสนองการบำบัดรักษาในปัจจุบัน รวมถึงการเพิ่มปัจจัยป้องกันที่อาจช่วยเพิ่มศักยภาพในการบำบัดฟื้นฟูโดยรวม (Bonta & Andrews, 2017) นอกจากนี้โปรแกรมบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศในเรือนจำ ควรมีการสนับสนุนด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลในผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศที่เชื่อมโยงกับการลดการกระทำผิดซ้ำ ดังเช่น การศึกษาของ Ede, Okeke, และ Onah (2022) ที่ใช้โปรแกรมบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศเพื่อลดเจตคติการใช้ความรุนแรงทางเพศในผู้ต้องขังกระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ ที่ใช้หลักการ RNR ข้างต้น และเน้นการปรับความคิดและพฤติกรรม (Cognitive behaviorally information intervention: CBII) อันนำไปสู่การลดความเสี่ยงในการกระทำความผิดเกี่ยวกับเพศเป็นต้น

อนึ่ง เมื่อพิจารณาตามมาตรฐานสากลด้านสมรรถนะของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้าน โดยสมาคมระหว่างประเทศเพื่อการบำบัดแก้ไขผู้กระทำความผิดทางเพศ (IATSO, 2011) ระบุว่าต้องมีคุณสมบัติและสมรรถนะ ได้แก่ สำเร็จการศึกษา (มีคุณวุฒิการศึกษา) ขั้นต่ำระดับปริญญาโทหรือเทียบเท่าหรือปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิต มีความสามารถในการบำบัดรักษาและมีใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาจิตวิทยาคลินิก ผู้มีใบอนุญาตเพื่อประกอบวิชาชีพด้านจิตวิทยาคลินิก สังคมสงเคราะห์คลินิก นักจิตวิทยาการปรึกษา นักจิตวิทยาครอบครัว มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในการให้คำปรึกษาและการวินิจฉัยความผิดปกติของพฤติกรรมทางเพศและการกระทำความผิดทางเพศ ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมและมีความสามารถในการทำจิตบำบัด ทั้งนี้การกำหนดมาตรฐานสากลด้านคุณสมบัติและสมรรถนะของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้านการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูจะอาจยังไม่สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทยมากนัก เนื่องจากการผลิตบุคลากรด้านนี้ของประเทศไทยเองยังทำได้น้อยและมีความขาดแคลนอยู่แล้ว

ประเด็นที่ 3 มาตรฐานเรือนจำด้านการคืนผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศสู่สังคม

เรือนจำมีโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย เน้นด้านอาชีพและส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว มีการหาแหล่งงาน ประสานเครือข่ายในชุมชน สนับสนุนเงินทุนประกอบอาชีพหลังการพ้นโทษ อย่างไรก็ตาม ในประเด็นนี้ผู้เข้าร่วมการวิจัยระบุว่าเรือนจำ

ควรมีการบูรณาการข้อมูลพฤติการณ์ของผู้ต้องขัง การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการกำกับดูแล ให้ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวสามารถดำรงชีวิตในสังคมภายนอกได้อย่างมั่นคง และช่วยส่งเสริมชุมชนให้มีความปลอดภัยจากคดีทางเพศ รวมถึงเป็นการป้องกันการกระทำผิดซ้ำ อนึ่งเมื่อพิจารณามาตรฐานสากลในด้านนี้ พบว่า ในช่วงการเตรียมปล่อยตัวผู้ต้องขังทุกรายได้มีหลักสูตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ (Relapse Prevention) เพื่อเพิ่มความสามารถในหลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่จะก่อเหตุซ้ำและเรียนรู้เทคนิคในการควบคุมตนเอง การสร้างสัมพันธภาพกับครอบครัว การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ในผู้ต้องขังคดีเพศที่ก่อเหตุกับเด็กซ้ำ ผู้ต้องขังคดีเพศที่กระทำความผิดอุกฉกรรจ์ที่ใช้ความรุนแรงและอยู่ในข่ายที่ต้องเฝ้าระวังในการก่ออาชญากรรม (watch list)

▣ สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษามุมมองของผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหาร ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานในเรื่องมาตรฐานเรือนจำที่เอื้อต่อการปฏิบัติและบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศนี้ ทำให้ได้ภาพของสถานการณ์ปัจจุบัน ปัญหาอุปสรรค และแนวทางอันจะนำไปสู่การออกแบบมาตรฐานเรือนจำที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเกี่ยวกับเพศเพื่อลดการกระทำผิดซ้ำ ซึ่งผลจากการวิจัยมีข้อค้นพบที่สำคัญ และมีข้อเสนอแนะในการพัฒนามาตรฐานเรือนจำที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขผู้กระทำความผิดคดีเกี่ยวกับเพศ ดังนี้

1) การจำแนกผู้กระทำความผิดคดีเกี่ยวกับเพศ ควรมีการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการและแนวปฏิบัติที่ครอบคลุมการตรวจประเมินด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต รวมถึงปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ทางจิตวิทยาและทางเพศ นอกจากนี้ เรือนจำควรพิจารณากำหนดให้มีการออกแบบระบบการจำแนก แบบบันทึกต่าง ๆ รวมถึงการทดสอบต่าง ๆ ที่ใช้ในกระบวนการจำแนกและการพิจารณาประเมินผู้ต้องขังคดีเพศที่มีความเจาะจงเกี่ยวกับการกระทำความผิด เพื่อให้มีข้อมูลที่สมบูรณ์ เพียงพอสำหรับการใช้งานจริงในการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูในผู้ต้องขังกระทำความผิดเกี่ยวกับเพศ เพื่อลดความเสี่ยงในการกระทำความผิดซ้ำในผู้ต้องขังกลุ่มนี้ต่อไป

2) การบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเกี่ยวกับคดีเพศ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรได้มีการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเพศ และมีการกำหนดมาตรฐานด้านคุณสมบัติ สมรรถนะ และแนวทางพัฒนาความเชี่ยวชาญเฉพาะสำหรับผู้ปฏิบัติงานด้านการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังคดีเพศที่มีความสอดคล้องกับกำลังการผลิตและบริบทของสังคมไทย เพื่อให้การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและบำบัดแก้ไขฟื้นฟู รวมถึงการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังคดีเพศมีทิศทางและเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3) การคืนผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศสู่สังคม ผู้ต้องขังคดีเพศที่กระทำความผิดซ้ำซาก ควรมีมาตรการทางกฎหมายร่วมกับมาตรการอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นมาตรการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัว (Electronic Monitoring: EM) เพื่อควบคุมพฤติกรรมเสี่ยงในการกระทำ

ความผิดซ้ำ การใช้มาตรการรักษาทางการแพทย์ เช่น การใช้ยาเพื่อควบคุมฮอร์โมนเพศ การบำบัดรักษาทางจิตใจหรือจิตบำบัด การใช้มาตรการเตรียมการพัฒนาอาสาสมัครในชุมชนให้มีความพร้อมในการเข้ามาดูแลหลังการปล่อยตัว โดยมาตรการดังกล่าวอาจมีการจัดให้มีอาสาสมัครจากชุมชนประมาณ 4-6 คน โดยหนึ่งในนั้นเป็นอาสาสมัครหลักที่พบปะผู้กระทำผิดเป็นประจำ เพื่อช่วยในการกำกับดูแล และลดความเสี่ยงในการก่อเหตุซ้ำอย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่อง เป็นต้น

บรรณานุกรม (References)

Bonta, J., & Andrews, D.A. (2007). Risk-need-responsivity model for offender assessment and treatment (User Report No. 2007-06). *Public Safety Canada*.

Colaizzi, P. F. (1978). Psychological research as the phenomenologist views it. In Ronald, S., King, V., & King, M. (Eds.), *Existential-Phenomenological Alternatives for Psychology.* (p.6). Oxford University Press.

Department of Corrections. (2563). *Manual for prisoner classification.* Chulalongkorn University Printing House.

Department of Corrections. (2014, Apirl 22). *Recidivism Statistics of Prisoners* (As of 22 Apirl 2024). RECSTATS. http://www.correct.go.th/recstats/index.php

Ede, M. O., Okeke, C. I., & Onah, S. O. (2022). A randomized controlled trial of a cognitive behaviorally informed intervention for changing violent sexual attitudes among adult sexual offenders in prison. *Criminal Behavior & Mental Health,* 33(1), 46-61.

Office of Domestic Violence & Sex Offender Management. (2020). *Standards and Guidelines for the Assessment, Evaluation, Treatment and Behavioral Monitoring of Adult Sex Offenders.* Colorado Department of Public Safety Division of Criminal Justice.

Office of Justice Affairs. (2019). *Summary Report of Legal Framework and Measures on Prevention of Sexual Recidivism.* The Office of Justice Affairs, Ministry of Justice.

Podhisita, C. (2021). Science and art of qualitative research (9th ed.). Amarin.

Pfäfflin, F., & Eher, R. (2011). The role of the International Association for the Treatment of Sexual Offenders (IATSO) in international public policy and practice. *WILEY Online Library.* https://doi.org/10.1002/9781119990420.ch34

Royal Institute. (2003). *Royal Institute Dictionary B.E. 2542 (1999)* (6th ed.). Nanmee Books Publications.

Tuicomepee, A., Rattanadilok, K., Sansa, N., Ringkhon-at, J., Thongpibul, K., Ruenreng, S., Titaradol, N., Thaweengam, P. (2021). *Pilot Project on Development of Prison Standards and Treatment Programs for Reducing Recidivism among Convicted*

Sex Offenders (A copy of research report). The Office of Justice Affairs, Ministry of Justice.

ความสำคัญของการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยาน ประเภทโครงกระดูกมนุษย์
The importance of evidence preservation for skeletal remains

*ศศิศิศ บุญสนธิ**
Sasisis Boonsonti

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญต่อการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์และใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติให้แก่หน่วยงานที่มีวัตถุพยานประเภทเดียวกันได้ทราบถึงการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยานที่อยู่ภายหลังกระบวนการตรวจพิสูจน์บุคคล เพื่อป้องกันการสูญหาย การสับเปลี่ยน การปนเปื้อนและการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ที่อาจนำมาซึ่งความเสียหายแก่วัตถุพยานประเภทนี้โดยเฉพาะ เนื่องจากโครงกระดูกมนุษย์เป็นวัตถุพยานทางชีวภาพ จึงมีวิธีการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยานที่แตกต่างกับวัตถุพยานประเภทอื่น ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีแนวทางในการปฏิบัติงานที่ถูกต้องและเหมาะสม

คำสำคัญ: วัตถุพยาน, โครงกระดูกมนุษย์, การรักษาสภาพ

Abstract

This reviewed article aims to point out the importance of evidence preservation for human skeletal remains and to propose working guidelines for agencies with the same type of evidence in their custody

* *นักนิติวิทยาศาสตร์ชำนาญการ กลุ่มตรวจวิเคราะห์กระดูก สถาบันนิติวิทยาศาสตร์*
Forensic Scientist, Professional Level, Skeletal Analysis Section, Central Institute of Forensic Science
Received: *January 27, 2023* ***Revised:*** *June 12, 2023* ***Accepted:*** *June 13, 2023*

to acknowledge the evidence preservation after the identification process. This is to prevent the disappearance, alteration, contamination and other changes that may damage the evidence. Because the skeletal remains are biological evidence, preservation methods are different from other types of evidence. Therefore, the guidelines for suitable and correct working protocol should be implemented by all relevant agencies.

Keyword: evidence, skeletal remains, preservation

บทนำ

สถาบันนิติวิทยาศาสตร์ให้บริการเกี่ยวข้องกับการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ประเภทต่าง ๆ มีภารกิจเกี่ยวกับการตรวจพิสูจน์หลักฐานทางวิทยาศาสตร์และทางการแพทย์ประกอบการดำเนินคดี กลุ่มตรวจวิเคราะห์กระดูก กองพัฒนาระบบการติดตามคนหายและการพิสูจน์ศพนิรนาม มีภารกิจหลักในการตรวจพิสูจน์บุคคลจากโครงกระดูกได้ผลเกี่ยวกับข้อมูลทางชีวภาพ (Biological Profile) ของบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ เชื้อชาติ ความสูงและรอยบาดแผลตั้งแต่ก่อนเสียชีวิตจนหลังการเสียชีวิต ปฏิบัติงานตามระเบียบและวิธีปฏิบัติงานที่เป็นมาตรฐานภายใต้หลักวิชาการและให้ความสำคัญกับการครอบครองวัตถุพยาน (chain of custody) ตั้งแต่กระบวนการรับวัตถุพยานเข้าห้องปฏิบัติการจนกระทั่งส่งคืนวัตถุพยานให้แก่ผู้ขอรับบริการหรือญาติอย่างถูกต้อง

กระบวนจัดการวัตถุพยานตั้งแต่การนำส่ง การรักษาความปลอดภัย การดูแลและการจัดเก็บวัตถุพยาน เพื่อป้องกันการสูญหาย การสับเปลี่ยน การปนเปื้อน และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ที่อาจนำมาซึ่งความเสียหายแก่วัตถุพยาน โดยเฉพาะกระบวนการเก็บและดูแลรักษาสภาพวัตถุพยานให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์เป็นเรื่องที่สำคัญมาก เนื่องจากวัตถุพยานที่รับผิดชอบเป็นวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์เนื้อเยื่อมีโครงสร้างซับซ้อนมาก องค์ประกอบหลัก คือ คอลลาเจนไฟเบอร์ แคลเซียมฟอสเฟต น้ำและสารอินทรีย์อื่น ๆ ประกอบกับระยะเวลาการครอบครองวัตถุพยานตั้งแต่รับวัตถุพยานเข้ามายังห้องปฏิบัติการจนถึงขั้นตอนการออกรายงาน การตรวจวิเคราะห์กระดูกมีช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ขึ้นกับความพร้อมของสภาพกระดูกที่ใช้ตรวจวิเคราะห์ จนกระทั่งสิ้นสุดกระบวนการที่ส่งคืนวัตถุพยานให้แก่ผู้ขอรับบริการหรือญาติของผู้เสียชีวิต หรือในกรณีจำเป็นต้องส่งต่อหรือรอผลการตรวจพิสูจน์ด้านอื่นเพิ่มเติม ส่งผลให้ระยะเวลาในการครอบครองวัตถุพยานยืดยาวออกไป

นอกเหนือจากการตรวจวิเคราะห์กระดูกเพื่อออกผลการตรวจพิสูจน์ให้แก่ผู้ขอรับบริการแล้ว ทางกลุ่มงานยังมีหน้าที่จัดระบบการจัดเก็บรักษาโครงกระดูกศพในห้องเก็บกระดูก ดำเนินการฝังศพและบริหารจัดการหลุมฝังศพของสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ “กรณีศพนิรนามที่ยังไม่สามารถพิสูจน์บุคคลได้ว่าเป็นใครหรือไม่สามารถติดตามญาติหรือส่งกลับคืนญาติได้นั้น จะมีการนำศพส่งไปฝังยังสุสานสว่างอริยะธรรมสถาน” (Onuma Tangsomsuk, 2020)

โดยพื้นที่หลุมฝังศพอยู่ที่จังหวัดนครนายก เนื่องจากหลุมฝังศพมีจำนวนจำกัด “ศพนิรนามมีการดำเนินการส่งฝังในทุกปีเฉลี่ยปีละ 100 ศพ ทำให้จำนวนหลุมฝังศพไม่เพียงพอ ดังนั้นในทุกปีจึงต้องมีการวางแผนการขุดศพนิรนามเพื่อเตรียมพื้นที่หลุมฝังศพ สำหรับการฝังศพนิรนามในปีถัดไป/ต่อไป” (Onuma Tangsomsuk, 2020) ภายใต้โครงการขุดศพนิรนามและศพไร้ญาติภายหลังการชันสูตรในแต่ละปี และดำเนินการเก็บอัตลักษณ์ศพนิรนามที่ขุดขึ้นตามโครงการ เพื่อเก็บเป็นฐานข้อมูลศพนิรนามเป็นประโยชน์ในการตรวจพิสูจน์อัตลักษณ์บุคคล ช่วยในการติดตามศพนิรนามและคนหาย เมื่อสิ้นสุดโครงการจะทำการเก็บและดูแลรักษาโครงกระดูกศพเหล่านี้ไว้ที่ห้องเก็บกระดูกและสุสานสว่างอริยะธรรมสถาน จังหวัดนครนายก ซึ่งหมายถึงตอนนี้ทางกลุ่มตรวจวิเคราะห์กระดูกเป็นผู้รับผิดชอบการเก็บและดูแลรักษาวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์ที่ยังไม่สามารถพิสูจน์บุคคลได้มากกว่า 600 โครงแล้ว เนื่องจาก “ยังไม่มีความชัดเจนเกี่ยวกับการจัดการศพนิรนามและศพไร้ญาติหลังจากฝังที่สุสานมูลนิธิ รวมถึงยังไม่มีกฎหมายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการอนุญาตให้เผาทำลายศพนิรนามและศพไร้ญาติ” (Onuma Tangsomsuk, 2020) ทำให้ทางหน่วยงานจำเป็นต้องดำเนินการดูแลรักษาสภาพโครงกระดูกศพไว้ให้สมบูรณ์ที่สุด ในกรณีที่มีการร้องขออยากตรวจสอบหรือต้องการพิสูจน์หาสาเหตุการตายเพิ่มเติม ยังสามารถนำโครงกระดูกศพที่ได้ดำเนินการเก็บและดูแลรักษาสภาพไว้ มาทำการตรวจพิสูจน์หาข้อมูลทางชีวภาพและสารพันธุกรรมจากโครงกระดูกได้ แต่บางกรณีก็มีหลายปัจจัยที่ทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากกระดูกได้ เช่น กระดูกเสียหายเพิ่มขึ้น เกิดเชื้อราหรือสภาพไม่สมบูรณ์จากสัตว์กัดแทะ ทำให้ข้อมูลสำคัญที่ควรจะพิสูจน์ได้จากกระดูกสูญหายไป

ดังนั้นวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์เป็นวัตถุพยานทางชีวภาพ จึงต้องมีวิธีการเก็บและดูแลรักษาสภาพที่แตกต่างกับวัตถุพยานประเภทอื่น โดยในบทความนี้ผู้เขียนได้นำเสนอถึงความสำคัญและแนวทางการปฏิบัติงานเบื้องต้นเกี่ยวกับการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์ให้กับหน่วยงานอื่นที่มีวัตถุพยานประเภทเดียวกัน ซึ่งถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญในการครอบครองวัตถุพยาน (chain of custody) ภายหลังการตรวจวิเคราะห์และการขุดขึ้นจากหลุมฝังศพ ภายใต้การบริหารจัดการหลุมฝังของสถาบันนิติวิทยาศาสตร์

▣ วัตถุประสงค์

เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกระบวนการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์ และใช้เป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติงานให้กับหน่วยงานที่มีวัตถุพยานประเภทเดียวกัน

ความสำคัญของพยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์

ส่วนมากเกี่ยวข้องกับพยานวัตถุประเภทต่าง ๆ ข้อดีของพยานวัตถุ คือ มีความเที่ยงตรงและแน่นอน บิดเบือนได้ยาก ต่างกับประจักษ์พยานที่เมื่อเวลาผ่านไปอาจมีข้อจำกัดในเรื่องของการจดจำรายละเอียดเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องเมื่อเวลาผ่านไปเป็นเดือนหรือเป็นปี หรืออาจกลับคำให้การได้ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันพบว่า

พยานวัตถุได้รับความเชื่อถือจากศาลมากขึ้นเรื่อย ๆ การใช้พยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์นั้นจะต้องเริ่มต้นให้ความสำคัญตั้งแต่ในขั้นตอนของการรวบรวมพยานหลักฐาน การเก็บตัวอย่างพยานวัตถุ ทักษะของบุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ ความชำนาญของพยานผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งจะต้องมีการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการรับฟังพยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ให้ทันกับสภาวการณ์ เพื่อที่จะทำให้พยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่สังคมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ (Aviparat Niyomthai, 2020)

วัตถุพยานประเภทโครงกระดูก

กลุ่มตรวจวิเคราะห์กระดูก สถาบันนิติวิทยาศาสตร์ มีภารกิจและหน้าที่ในการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลจากโครงกระดูก ดังนั้นวัตถุพยานที่อยู่ในห้องปฏิบัติการ ได้แก่ โครงกระดูกมนุษย์ รวมทั้งฟันและวัตถุพยานอื่นที่พบและเกี่ยวข้องกับคดี (NON-BIOLOGICAL ASSOCIATED EVIDENCE) เช่น เสื้อผ้า รองเท้า วัสดุที่ใช้ในการผ่าตัดรักษาหรือซิลิโคนเสริมความงามต่าง ๆ โดยเฉพาะโครงกระดูกมนุษย์ ซึ่งเป็นวัตถุพยานที่มีความคงทนชนิดหนึ่งและเป็นเนื้อเยื่อเกี่ยวพันพิเศษ มีส่วนประกอบหลัก คือ คอลลาเจนไฟเบอร์และแคลเซียมฟอสเฟต น้ำและสารอินทรีย์อื่น ๆ ทำให้กระดูกมีความแข็งแรงยากต่อการถูกทำลาย

การวิเคราะห์ข้อมูลทางชีวภาพ (Biological Profile) จากโครงกระดูก

ข้อมูลทางชีวภาพ (biological profile) จากโครงกระดูก สามารถทำได้จากการสังเกตลักษณะทางกายภาพภายนอกของกระดูกด้วยตาเปล่า (non metric trait assessment), การวัด (metric assessment) โดยใช้เครื่องมือวัดและการตรวจสารพันธุกรรม (DNA) จากกระดูก นิยมใช้กระดูกต้นขาบริเวณ shaft of femur ปัจจุบันกลุ่มตรวจวิเคราะห์กระดูกใช้วิธีการประเมินจากลักษณะทางกายภาพภายนอกของรูปร่างและขนาดของกระดูก ซึ่งจะได้ข้อมูลที่เกี่ยวกับ เพศ อายุ เชื้อชาติ ความสูงและร่องรอยการแตกหักหรือรอยรักษาตัวของกระดูกในช่วงเวลาที่แตกต่างกันได้ กระดูกที่ใช้วิเคราะห์เพศ (sex) ได้แก่ กระดูกเชิงกราน (pelvis) และกะโหลกศีรษะ (skull), ประเมินอายุ (age) จากการประสานของ maxillary suture, ลักษณะปลายกระดูกซี่โครง (sternal end of rib), กระดูกเชิงกราน (pelvis) จากการเสื่อมของผิวหน้า บริเวณ auricular surface และ pubic symphysis, ประเมินเชื้อชาติ (ancestry) จากกะโหลกศีรษะ (skull) และประเมินความสูง (stature) จากกระดูกแกนยาว (long bone) เช่น กระดูกต้นขา (femur) และกระดูกต้นแขน (humerus) เป็นต้น

ประโยชน์จากการพิสูจน์บุคคลจากโครงกระดูก

1. สามารถตรวจพิสูจน์อัตลักษณ์บุคคลและข้อมูลเบื้องต้น รวมถึงสาเหตุการตายของบุคคลได้ จากกระดูกศพนิรนามหรือศพเน่าที่ไม่สามารถระบุรูปพรรณสัณฐานจากภายนอกได้ตามหลักนิติมานุษยวิทยา เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบในรายงานชันสูตรของแพทย์

2. สามารถใช้ผลจากรายงานการตรวจวิเคราะห์กระดูกเป็นข้อมูลประกอบเพื่อการบ่งชี้ข้อมูลทางชีวภาพ (biological profile) เช่น เพศ อายุ เชื้อชาติ ความสูงและการร่องรอยการบาดเจ็บ ข้อมูลเอกลักษณ์บุคคลของกระดูก

ศพนิรนามที่ถูกต้องตามหลักนิติมานุษยวิทยาให้แก่ผู้ขอรับบริการการพิสูจน์บุคคลจากกระดูกศพนิรนามได้

3. ประชาชนได้ทราบถึงแนวทางการตรวจพิสูจน์ศพนิรนามจากโครงกระดูกตามหลักนิติมานุษยวิทยา เพื่อช่วยในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน

4. สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะด้านการตรวจพิสูจน์บุคคลจากโครงกระดูกอย่างต่อเนื่อง ทั้งในและต่างประเทศ

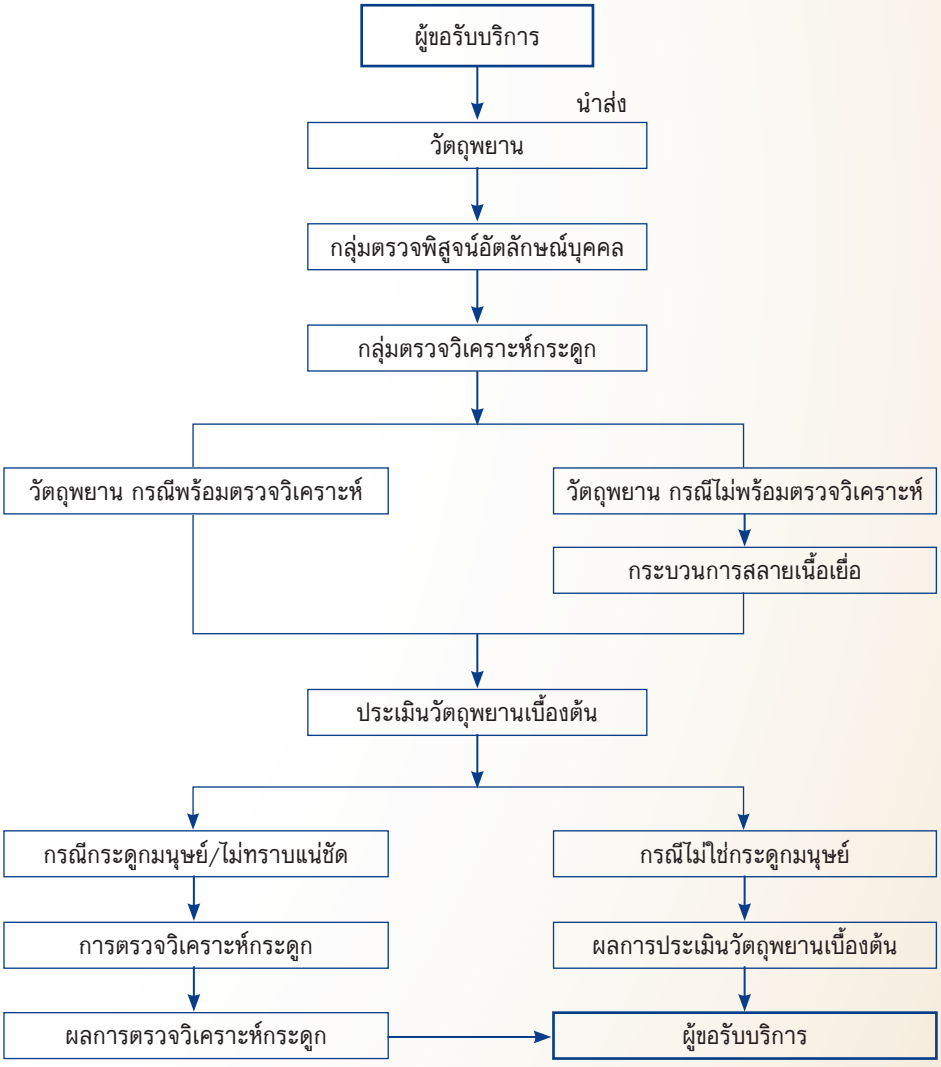

แผนภาพที่ 1 *แสดงกระบวนการปฏิบัติงานของกลุ่มตรวจวิเคราะห์กระดูก กรณีรับวัตถุพยานเข้าห้องปฏิบัติการ*

การคืนวัตถุพยาน กรณีโครงกระดูกศพ

• กรณีกระบวนการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์เสร็จสิ้น ทางหน่วยงานจะติดต่อผู้ขอรับบริการเพื่อดำเนินการส่งคืนวัตถุพยาน

• กรณีต้องดำเนินการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ด้านอื่นเพิ่มเติม หรือกรณียังไม่ได้ดำเนินการส่งคืนวัตถุพยานแก่ผู้ขอรับบริการ ทางกลุ่มตรวจวิเคราะห์กระดูกจะต้องดำเนินการเก็บและดูแลรักษาวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์ให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมต่อไป

หลักการในการดูแลรักษาสภาพกระดูก

เพื่อให้วัตถุพยานกระดูกทั้งหมดที่ถูกนำมาเก็บไว้ในกลุ่มตรวจวิเคราะห์กระดูก ได้รับการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยานอย่างเหมาะสมและถูกต้อง และเป็นไปตามหลักอาชีวอนามัยในการปฏิบัติงาน เพื่อป้องกันการปนเปื้อนและเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ที่อาจนำมาซึ่งความเสียหายแก่วัตถุพยาน

ขั้นตอนการดำเนินการตรวจรักษาสภาพกระดูก

ตามวิธีปฏิบัติงานเรื่องการดูแลรักษาสภาพกระดูก ผู้ปฏิบัติงานที่มีหน้าที่ดูแลรักษาวัตถุพยานจะต้องดำเนินการดูแลรักษาวัตถุพยาน โดยแต่ละเคสต้องได้รับการตรวจสภาพกระดูก 2 ครั้ง/ปี โดยเรียงลำดับตามหมายเลขเคส

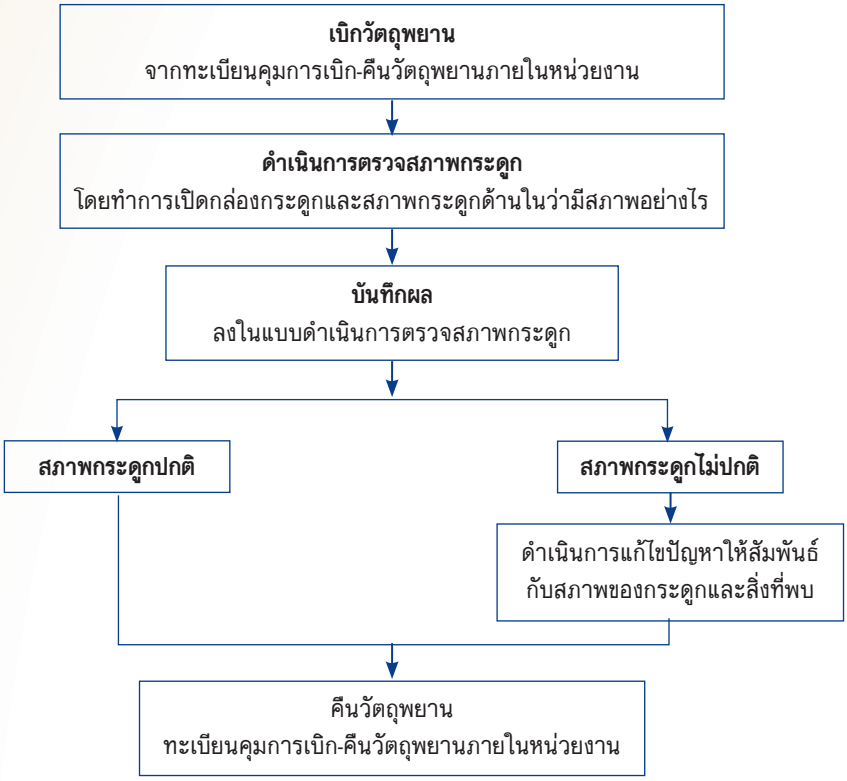

แผนภาพที่ 2 แสดงขั้นตอนการดำเนินการตรวจรักษาสภาพกระดูก

สภาพกระดูกกรณีต่าง ๆ

สภาพกระดูกที่ปกติ สภาพกระดูกไม่ปกติ และสิ่งที่สามารถพบได้ หลังจากเก็บกระดูกไว้เป็นระยะเวลาหนึ่ง ได้แก่

1 สภาพกระดูกปกติ หมายถึง กระดูกที่มีลักษณะแห้ง สะอาด ไม่มีไขมันซึม ไม่พบเชื้อรา หรือไม่มีสิ่งปนเปื้อนอื่น ๆ ปะปนมา ในกรณีกระดูกที่ถูกขุดจากการถูกฝังอยู่ในดินเป็นระยะเวลานานอาจมีสีเข้มมากกว่าปกติและอาจการผุกร่อนได้ แต่ไม่มีความผิดปกติอื่น ๆ ร่วมด้วย

2. เชื้อรา สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า อาจพบอยู่ที่กล่องหรือบนกระดูก ลักษณะเป็นขุยสีขาว หรือลักษณะอื่น ๆ

3. แมลง รวมแมลงทุกชนิดที่พบในกล่องเก็บวัตถุพยานซึ่งบรรจุกระดูก พบบ่อย ได้แก่ ด้วง แมงมุม และใยแมงมุม

ภาพที่ 1 *ภายในห้องเก็บกระดูก กลุ่มตรวจวิเคราะห์กระดูกกองพัฒนาระบบการติดตามคนหายและการพิสูจน์ศพนิรนาม สถาบันนิติวิทยาศาสตร์*

ที่มา : *จากภาพถ่ายโดย ภัทรภร บุญศรี สถาบันนิติวิทยาศาสตร์*

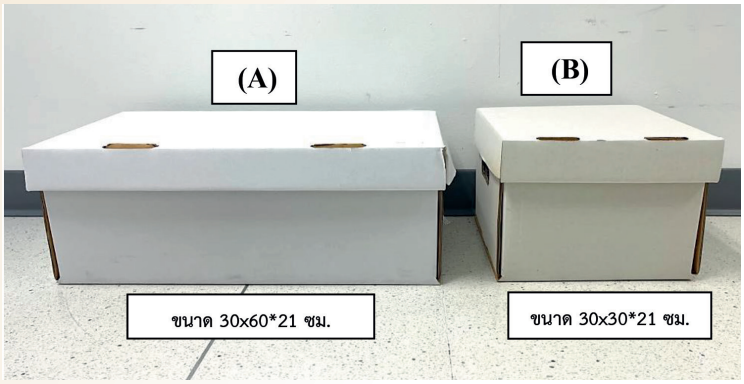

ภาพที่ 2 *กล่องกระดาษเก็บวัตถุพยาน เพื่อใช้บรรจุโครงกระดูกมนุษย์วัยผู้ใหญ่ (A) และโครงกระดูกเด็ก (B)*
ที่มา : จากภาพถ่ายโดย ภัทรภร บุญศรี สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

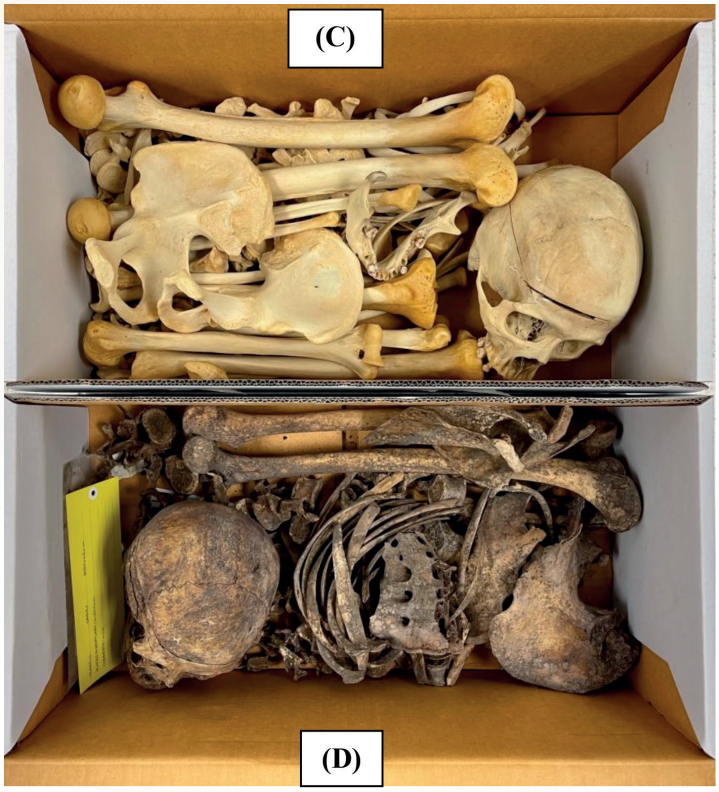

ภาพที่ 3 *แสดงสภาพกระดูกที่ผ่านกระบวนการสลายเนื้อเยื่อ (C) และสภาพกระดูกที่ถูกขุดจากการถูกฝังในดินเป็นระยะเวลาหนึ่ง (D)*
ที่มา : จากภาพถ่ายโดย ภัทรภร บุญศรี สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

ภาพที่ 4 *แสดงสภาพกระดูกไม่ปกติ กรณีไขมัน (ลูกศรสีเหลือง)*
ที่มา : จากภาพถ่ายโดย ภัทรภร บุญศรี สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

ภาพที่ 5 *แสดงสภาพกระดูกไม่ปกติ กรณีแมลง (ด้วงขาแดง)*
ที่มา: จากภาพถ่ายโดย นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

วิธีการแก้ไขความผิดปกติของสภาพกระดูกกรณีต่าง ๆ

ขั้นตอนการจัดการเมื่อเกิดความผิดปกติกับกระดูกในแต่ละกรณี การดำเนินการหลังการตรวจสภาพกระดูกจะสัมพันธ์กับสภาพของกระดูกและสิ่งที่พบ การแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นผู้ตรวจสภาพกระดูกสามารถดำเนินการได้ด้วยตัวเอง และในการปฏิบัติงานต้องคำนึงถึงหลักอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการปฏิบัติงานด้วย เนื่องจากในการปฏิบัติงานจำเป็นต้องมีการสัมผัสกับวัตถุพยาน โดยการแก้ไขความผิดปกติ มีดังนี้

ความชื้น นำกล่องออกจากชั้นวางและเปิดฝากล่องทิ้งไว้ในอุณหภูมิห้อง หรือนำกระดูกทั้งกล่องไปตากไว้ในตู้ดูดอากาศ หรือนำกระดูกออกจากกล่องมาตากในตู้ตาก

กระดูกมีไขมันซึมออกมามาก หรือพบว่ามีเชื้อรา กระดูกชิ้นนั้นจำเป็นต้องได้รับการล้างทำความสะอาดด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อหรือเช็ดด้วยกระดาษเปียกผสมแอลกอฮอล์ จากนั้นตากให้แห้งและบรรจุในกล่องกระดาษ ในกรณีที่พบว่ากล่องเดิมไม่สามารถใช้งานได้หรือพบไขมันซึมออกมาปริมาณมาก ให้บรรจุในกล่องกระดาษใหม่

แมลงทุกชนิด แมงมุมและใยแมงมุม รวมถึงอื่น ๆ เช่น เปลือกไข่จิ้งจก เศษดิน ให้ดำเนินการหยิบปัดออก หรือเช็ดด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ หรือเช็ดด้วยกระดาษเปียกผสมแอลกอฮอล์ให้สะอาด

สถิติการตรวจสภาพวัตถุพยานประเภทโครงกระดูก

ดำเนินการรวมรวมสถิติการตรวจสภาพกระดูก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556-2565

ตารางที่ 1 *แสดงสถิติการดำเนินการตรวจสภาพกระดูก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556-2565*

ปี พ.ศ.	จำนวนครั้งที่ดำเนินการตรวจ	การตรวจสภาพกระดูก ปี พ.ศ. 2556-2565						
		สภาพกระดูก / สิ่งที่พบ						
		ปกติ	ไม่ปกติ					
			เชื้อรา	แมลง	แมงมุม/ใยแมงมุม	เชื้อรา/ใยแมงมุม	แมลง/แมงมุม	อื่นๆ
2556	459	377	6	-	70	6	-	-
2557	493	469	-	8	15	-	1	-
2558	514	496	-	-	18	-	-	-
2559	195*	193	-	1	-	-	-	1
2560	613	592	-	4	5	-	2	10
2561	1691**	1514	3	6	163	1	2	2
2562	1121	963	-	-	157	-	1	-
2563	1405**	1203	74	19	99	6	1	3
2564	917***	841	10	4	58	-	4	-
2565	1082	1071	-	1	3	-	1	6

*เนื่องจากเกิดอุทกภัย ทำให้บุคลากรเข้าปฏิบัติงาน ณ ที่ตั้งได้น้อยลง **เนื่องจากมีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่เข้าปฏิบัติงานใหม่และนักศึกษาฝึกงาน ให้ทำจำนวนครั้งที่ดำเนินการตรวจสภาพมีจำนวนเพิ่มขึ้น ***เกิดการแพร่ระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

ที่มา : ข้อมูลจากแบบบันทึกการตรวจสภาพกระดูกที่ถูกจัดเก็บเป็นเอกสารในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ กลุ่มตรวจวิเคราะห์กระดูก สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

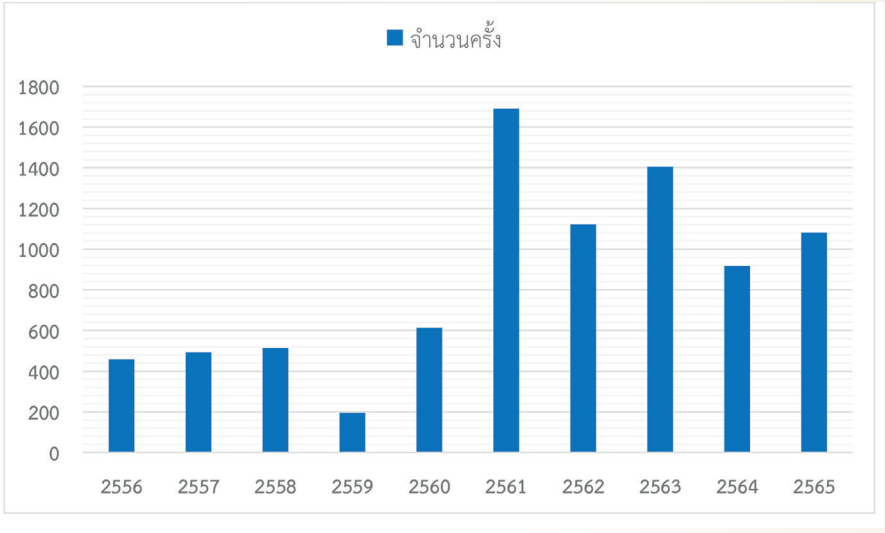

แผนภูมิแท่งที่ 1 แสดงจำนวนครั้งที่ดำเนินการตรวจสภาพในแต่ละปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556-2565

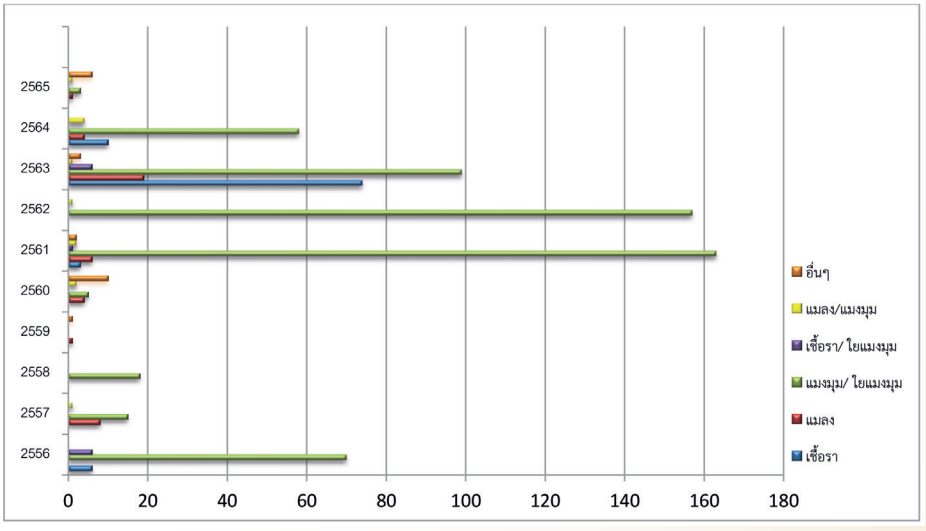

แผนภูมิแท่งที่ 2 แสดงจำนวนที่พบสภาพไม่ปกติ กรณีแมงมุม/ใยแมงมุม (สีเขียว) แมลง (สีแดง) เชื้อรา (สีน้ำเงิน) แมลงรวม/แมงมุม (สีเหลือง) เชื้อรา/ใยแมงมุม (สีม่วง) และอื่น ๆ (สีส้ม)

แผนภูมิเส้นที่ 1 แสดงร้อยละของสภาพกระดูก กรณีสภาพไม่ปกติ (สีแดง)

จากสถิติการตรวจสภาพกระดูกตามตารางที่ 1 แผนภูมิแท่งที่ 1 และ 2 และแผนภูมิเส้นที่ 1 พบว่า

• ปี พ.ศ. 2556 ได้ดำเนินการตรวจสภาพกระดูก จำนวน 459 ครั้ง แบ่งเป็นสภาพปกติ 377 ครั้ง (ร้อยละ 82.14) และสภาพไม่ปกติ จำนวน 82 ครั้ง (ร้อยละ 17.86) โดยสภาพกระดูกไม่ปกติส่วนใหญ่พบแมงมุมและใยแมงมุม จำนวน 70 ครั้ง เชื้อรารวมกับใยแมงมุมและเชื้อราอย่างเดียว อย่างละ 6 ครั้ง

• ปี พ.ศ. 2557 จำนวน 493 ครั้ง แบ่งเป็นสภาพปกติ 469 ครั้ง (ร้อยละ 95.13) และสภาพไม่ปกติ จำนวน 24 ครั้ง (ร้อยละ 4.87) โดยสภาพกระดูกไม่ปกติ ส่วนใหญ่พบแมงมุมและใยแมงมุม จำนวน 15 ครั้ง แมลง 8 ครั้งและแมลงรวมกับแมงมุม 1 ครั้ง

• ปี พ.ศ. 2558 จำนวน 514 ครั้ง แบ่งเป็นสภาพปกติ 496 ครั้ง (ร้อยละ 96.50) และสภาพไม่ปกติ จำนวน 18 ครั้ง (ร้อยละ 3.50) โดยสภาพกระดูกไม่ปกติ ส่วนใหญ่พบเฉพาะแมงมุมและใยแมงมุม จำนวน 18 ครั้ง

• ปี พ.ศ. 2559 จำนวน 195 ครั้ง แบ่งเป็นสภาพปกติ 193 ครั้ง (ร้อยละ 98.97) และสภาพไม่ปกติ จำนวน 2 ครั้ง (ร้อยละ 1.03) โดยสภาพกระดูกไม่ปกติ พบแมลงและไขมัน อย่างละ 1 ครั้ง

• ปี พ.ศ. 2560 จำนวน 613 ครั้ง แบ่งเป็นสภาพปกติ 592 ครั้ง (ร้อยละ 96.57) และสภาพไม่ปกติจำนวน 21 ครั้ง (ร้อยละ 3.43) โดยสภาพกระดูกไม่ปกติ ส่วนใหญ่พบแมงมุมและใยแมงมุมและไขมัน อย่างละ 5 ครั้ง แมลง 4 ครั้ง เศษดิน 3 ครั้ง แมลงรวมกับแมงมุมและเปลือกไข่จิ้งจก อย่างละ 2 ครั้ง

• ปี พ.ศ. 2561 จำนวน 1691 ครั้ง แบ่งเป็นสภาพปกติ 1514 ครั้ง (ร้อยละ 89.53) และสภาพไม่ปกติ จำนวน 177 ครั้ง (ร้อยละ 10.47) โดยสภาพกระดูกไม่ปกติ ส่วนใหญ่พบแมงมุมและใยแมงมุม จำนวน 163 ครั้ง แมลง 6 ครั้ง เชื้อรา 3 ครั้ง แมลงรวมกับแมงมุมและไขมัน อย่างละ 2 ครั้ง และเชื้อรารวมกับใยแมงมุม 1 ครั้ง

• ปี พ.ศ. 2562 จำนวน 1121 ครั้ง แบ่งเป็นสภาพปกติ 963 ครั้ง (ร้อยละ 85.90) และสภาพไม่ปกติ จำนวน 158 ครั้ง (ร้อยละ 14.10) โดยสภาพ

กระดูกไม่ปกติ ส่วนใหญ่พบแมงมุมและใยแมงมุม จำนวน 157 ครั้ง และแมลงรวมกับแมงมุม 1 ครั้ง

- ปี พ.ศ. 2563 จำนวน 1405 ครั้ง แบ่งเป็นสภาพปกติ 1203 ครั้ง (ร้อยละ 85.62) และสภาพไม่ปกติ จำนวน 202 ครั้ง (ร้อยละ 14.38) โดยสภาพกระดูกไม่ปกติ ส่วนใหญ่พบแมงมุมและใยแมงมุม จำนวน 99 ครั้ง เชื้อรา 74 ครั้ง แมลง 19 ครั้ง เชื้อรารวมกับใยแมงมุม 6 ครั้ง แมลงรวมกับแมงมุม 1 ครั้ง และอื่น ๆ คือ พบไขมัน เศษเปลือกหอยและไข่จิ้งจก อย่างละ 1 ครั้ง
- ปี พ.ศ. 2564 จำนวน 917 ครั้ง แบ่งเป็นสภาพปกติ 841 ครั้ง (ร้อยละ 91.71) และสภาพไม่ปกติ จำนวน 76 ครั้ง (ร้อยละ 8.29) โดยสภาพกระดูกไม่ปกติ ส่วนใหญ่พบแมงมุมและใยแมงมุม จำนวน 58 ครั้ง เชื้อรา 10 ครั้ง แมลงและแมลงรวมกับแมงมุม อย่างละ 4 ครั้ง
- ปี พ.ศ. 2565 จำนวน 1082 ครั้ง แบ่งเป็นสภาพปกติ 1071 ครั้ง (ร้อยละ 98.98) และสภาพไม่ปกติ จำนวน 11 ครั้ง (ร้อยละ 1.02) โดยสภาพกระดูกไม่ปกติ ส่วนใหญ่พบแมงมุมและใยแมงมุม จำนวน 3 ครั้ง แมลงและแมลงรวมกับแมงมุม อย่างละ 1 ครั้ง และอื่น ๆ คือ พบไขมัน 1 ครั้ง และกระดูกเปลี่ยนแปลงสภาพ 5 ครั้ง

▣ สรุป

จากสถิติการตรวจสภาพกระดูก ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2556-2565 ตามแผนภูมิแท่งที่ 1 พบว่า ในปี พ.ศ. 2561 มีการตรวจสภาพกระดูกมากที่สุด รองลงมาคือ ปี พ.ศ. 2563 2562 2565 2564 และ พ.ศ. 2559 เป็นปีที่มีการตรวจสภาพกระดูกน้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกันระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2556-2560 กับช่วงปี พ.ศ. 2561-2565 พบว่า มีการตรวจสภาพกระดูกเพิ่มมากขึ้น เนื่องมาจากวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทั้งที่มาจากการบริหารจัดการหลุมฝังศพ ภายใต้โครงการขุดศพนิรนามและศพไร้ญาติภายหลังการชันสูตร ในแต่ละปี ซึ่งแต่ละรอบมีการขุดเฉลี่ยประมาณ 100 โครง และที่มาจากการร้องขอจากผู้ขอรับบริการ และยังพบปัจจัยที่ส่งผลต่อการเพิ่มหรือลดในการตรวจสภาพกระดูก ทำให้จำนวนครั้งในแต่ละปีไม่คงที่ ได้แก่ จำนวนผู้ปฏิบัติงานที่เพิ่มขึ้นในบางปี ทำให้ตรวจสภาพกระดูกทำได้มากกว่า 2 ครั้ง/เคส/ปี ส่งผลให้จำนวนครั้งของการตรวจสภาพกระดูกเพิ่มมากขึ้น แต่ในทางกลับกัน กรณีภัยพิบัติหรือโรคระบาด ทำให้เกิดความไม่สะดวกในการเข้าพื้นที่ปฏิบัติงาน ส่งผลให้จำนวนครั้งในการตรวจสภาพมีจำนวนลดลง แต่เมื่อดูภาพรวม จะเห็นว่าในอนาคตจะมีจำนวนวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์ที่ต้องดำเนินเก็บและดูแลรักษาสภาพเพิ่มขึ้น มากกว่าปีละ 100 โครง ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องตระหนักถึงการปฏิบัติงานที่ถูกต้องอย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกันวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกถูกทำลายหรืออยู่ในสภาพที่ไม่เหมาะสม เพราะเมื่อดูจากลักษณะของสภาพกระดูกโดยรวม ตามแผนภูมิเส้นที่ 1 พบว่า ปี พ.ศ. 2556 เป็นปีที่พบสภาพไม่ปกติสูงสุด (ร้อยละ 17.86) และสภาพกระดูกไม่ปกติที่พบมากที่สุด คือ กรณีแมงมุมและใยแมงมุม รองลงมา คือ เชื้อราและแมลง และอื่น ๆ ตามแผนภูมิแท่งที่ 2 อาจเนื่องมาจากในอดีตผู้ปฏิบัติงานยังไม่ทราบถึงวิธีการและแนวทางในการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์อย่างถูกต้องและเหมาะสม

ดังนั้นจึงเป็นเหตุผลที่ต้องมีและปฏิบัติงานตามวิธีการปฏิบัติงาน เรื่องการดูแลรักษาสภาพกระดูก ซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดการจัดการดูแลรักษาสภาพโครงกระดูกมนุษย์ที่ต้องจัดเก็บไว้ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานเข้าใจถึงเนื้อหา รายละเอียด พร้อมทั้งขั้นตอนวิธีการปฏิบัติงานอย่างถูกต้องและเหมาะสมและให้เป็นไปอย่างเคร่งครัด ถึงแม้ว่าในช่วงปีปัจจุบัน พ.ศ. 2564-2565 พบกระดูกสภาพไม่ปกติมีจำนวนลดลง จากร้อยละ 8.29 เป็น 1.02 (แผนภูมิเส้นที่ 1) แต่เมื่อดูแนวโน้มโดยมองจากภาพรวมแล้ว ยังพบสภาพกระดูกไม่ปกติเกิดขึ้นอยู่ แม้ว่าจะพบจำนวนลดลง แต่ลักษณะยังไม่คงที่และไม่มีแนวโน้มที่ลดลง อย่างเห็นได้ชัด

ดังนั้นผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์และปฏิบัติงานตามแนวทางดังกล่าว เพื่อป้องกันการเสียหาย การปนเปื้อนและการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ที่อาจนำมาซึ่งความเสียหายแก่วัตถุพยานอย่างเหมาะสม ถูกต้องและทั่วถึงทุกโครง เนื่องจากโครงกระดูกมนุษย์เป็นวัตถุพยานที่มีลักษณะแตกต่างกับวัตถุพยานประเภทอื่นและเป็นวัตถุพยานชิ้นสำคัญที่ใช้ในการพิสูจน์อัตลักษณ์บุคคลได้ เพื่อประโยชน์ในการอำนวยความยุติธรรมแก่สังคมต่อไป

ประโยชน์

1. ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับหน่วยงานอื่นที่มีวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์ ได้มีวิธีการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม สามารถดำเนินงานในทิศทางเดียวกัน จนนำไปสู่การเกิดข้อผิดพลาดน้อยที่สุด

2. วัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์ได้รับการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยาน เพื่อป้องกันการปนเปื้อนและการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ที่อาจนำมาซึ่งความเสียหายแก่วัตถุพยานอย่างแท้จริง เผื่อในอนาคตกรณีที่คดีนั้น ๆ มีพยานหลักฐานหรือข้อมูลทางคดีเพิ่มเติม และจำเป็นต้องใช้ผลการตรวจวิเคราะห์กระดูก ประกอบกับการตรวจพิสูจน์ด้านอื่น ๆ วัตถุพยานกระดูกที่อยู่ในการครอบครอง จะยังคงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์พร้อมแก่การตรวจวิเคราะห์เพื่อหาผลตรวจพิสูจน์เพิ่มเติมต่อไป

3. วัตถุพยานได้รับการตรวจสอบสภาพเป็นประจำและสม่ำเสมอทุกปี มีประวัติบันทึกการดูแลรักษาวัตถุพยานกระดูกที่ถูกต้องและครบถ้วน สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาต่อยอดเรื่องวิธีการป้องกันการเกิดแมงมุมและใยแมงมุม รวมถึงเชื้อราและแมลง ซึ่งเป็นสภาพกระดูกไม่ปกติที่พบได้บ่อยที่สุด, ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระยะเวลาที่เหมาะสมในการตรวจสภาพกระดูก เพื่อป้องกันการเกิดสภาพกระดูกไม่ปกติและการศึกษาครั้งต่อไป ควรเก็บสถิติให้มากขึ้นและศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ให้ครบทุกด้าน

2. ควรเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาสภาพกระดูก แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกระบวนการดังกล่าว ให้แก่ มูลนิธิทั่วประเทศ พิสูจน์หลักฐานตำรวจ โรงพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทย์หรือที่มีการเรียนการสอน หรือหน่วยงานที่เก็บวัตถุพยานประเภทเดียวกัน

3. หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัตถุพยานประเภทโครงกระดูกมนุษย์ ควรมีการหารือร่วมกันถึงแนวทาง และวิธีปฏิบัติงานเพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

บรรณานุกรม

Aviparat Niyomthai. (2020.). *Forensic evidence.* LIRT. https://dl.parliament.go.th/backoffice/viewer2300/web/viewer.php

Byers, S. N. (2002). *Introduction to forensic anthropology a textbook.* Ally & Bacon.

Onuma Tangsomsuk. (2020). Guidelines for managing unidentified remains in cemetery: Unidentified remains burial and Unidentified remains post-burial management. *Journal of Thai Justice System,* 13(3), 137-150. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/ JTJS/issue/view/16791

Pokines, J. T. & Symes, S.A. (2014). *Manual of forensic taphonomy.* CRC press.

Sasisis Boonsonti. (2022). *Conservation of Skeleton Remains. Work Instruction Central Institute of Forensic Science.* Justice Magazine.

Sasisis Boonsonti. (2022). Storage and Management of Evidence. Work Instruction Central Institute of Forensic Science. *Justice Magazine.*

White, T. D., & Folkens, P. A. (2005). *The human bone manual* (1st ed.). Academic Press.

การจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ ด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ
2-Dimensional Facial Reconstruction from skull by using photo editing software

*นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์**
Nunto Sartprasit

บทคัดย่อ

กรณีการตรวจพิสูจน์ศพนิรนามที่เป็นกระดูก เมื่อทำการเก็บข้อมูลอัตลักษณ์บุคคลด้านต่าง ๆ เพื่อเทียบกับฐานข้อมูลคนหาย รวมไปถึงการตรวจวิเคราะห์กระดูกเพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับเพศ อายุ เชื้อชาติ และสาเหตุการตายครบสมบูรณ์แล้ว แต่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าศพนิรนามนั้นเป็นบุคคลใด ร่างจะถูกนำไปเก็บไว้ในห้องคลังกระดูกเพื่อรอการตรวจเทียบกับข้อมูลที่อาจมีเพิ่มขึ้นในอนาคต ในขณะที่ไม่มีความคืบหน้าทางคดี ยังมีวิธีการเพิ่มโอกาสในการติดตามหาว่าศพนิรนามที่เป็นกระดูกดังกล่าวเป็นบุคคลใดได้ด้วยการจำลองใบหน้าขึ้นใหม่ และนำภาพการจำลองใบหน้าจากกะโหลกศีรษะที่เสร็จสิ้นแล้วเผยแพร่ตามสื่อกลางช่องทางต่าง ๆ ให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสเห็นและอาจจดจำได้ ทั้งนี้วิธีการจำลองใบหน้า 2 มิติ ด้วยการวาดแบบดั้งเดิมต้องอาศัยเวลากับทักษะทางศิลปะอย่างสูง จึงมีแนวความคิดในการนำโปรแกรมตกแต่งภาพมาปรับใช้เพื่อลดระยะเวลาและเพิ่มความสะดวกในการทำงาน รวมถึงเพื่อเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นถึงข้อดีและข้อจำกัดระหว่างสองวิธีการ

คำสำคัญ: ศพนิรนาม, การพิสูจน์อัตลักษณ์, การจำลองใบหน้าบุคคล, กะโหลกศีรษะ

---

* *นักนิติวิทยาศาสตร์ชำนาญการ กลุ่มตรวจวิเคราะห์กระดูก สถาบันนิติวิทยาศาสตร์*
Forensic Scientist Professional Level, Skeleton Analysis Section, Central Institute of Forensic Science
Received: *January 27, 2023* ***Revised:*** *April 11, 2024* ***Accepted:*** *April 22, 2024*

Abstract

For the skeleton analysis of unidentified persons, if the body is unable to identify using the collected information of personal identity in comparison with missing person database, including complete skeleton analysis to determine sex, age, ancestry and cause of death, the unidentified human remains will be kept in the evidence room for further examination in the future. While there is no progress in the lawsuit, there is an increasing chance of tracing out the unidentified skeletal remains by using facial reconstruction and publishing the photo of facial reconstruction from skull on various channels for the possibility of public recognition. However, the traditional method of 2-dimensional facial reconstruction requires extensive time and artistic skill. Therefore, there is an idea to apply a photo editing software to reduce the time and increase the ease of work. Also, comparisons between the advantages and limitations of both methods are summarized.

Keywords: Unidentified human remains, Identification, Facial Reconstruction, Skull

บทนำ

วิธีการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะ หรือ Facial Reconstruction นั้นมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน โดยการจำลองใบหน้าในระยะแรกเริ่มที่มีการบันทึกไว้ว่าได้ปฏิบัติตามหลักวิชาการและอ้างอิงจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์และกายวิภาคศาสตร์มาประกอบการทำงาน คือ การจำลองใบหน้า Johann Sebastian Bach ในปี 1895 โดยนักกายวิภาคศาสตร์ Wilhelm His Sr. (Wilkinson, 2004, pp.45-46) จวบจนปัจจุบันเทคนิคการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะก็ยังถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก รวมไปถึงสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ของประเทศไทยด้วยเช่นกัน โดยมีการนำวิธีการจำลองใบหน้าบุคคลมาช่วยในงานด้านกระบวนการยุติธรรมสำหรับการตรวจพิสูจน์ตัวบุคคลและการติดตามศพนิรนามเป็นการรองรับมิติงานด้านสิทธิมนุษยชนอีกทางหนึ่ง องค์ความรู้และเทคนิควิธีการในการจำลองใบหน้าได้มีการศึกษาค้นคว้าเพื่อนำไปสู่มาตรฐานการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลที่สำคัญต่อการจำลองใบหน้ามากที่สุดได้แก่ การเก็บข้อมูลความหนาเนื้อเยื่อ (Tissue Depth) การเก็บข้อมูลความหนาเนื้อเยื่อบนใบหน้าเป็นการวัดระยะจากผิวหนังชั้นนอกลงไปถึงผิวกระดูกบนจุดที่ใช้อ้างอิงตามหลักกายวิภาคศาสตร์ ด้วยการใช้เทคนิคและเครื่องมือการวัด

ที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดและหลักการที่ผู้วิจัยเลือกนำมาใช้ เช่น ในยุคแรกเริ่มมีการใช้มีดทรงสิ่ว(Chisel-shaped knife) ที่มีคมสองด้านแทงลงไปบนใบหน้าของศพที่นำมาตัวอย่างในการเก็บข้อมูล จากนั้นไม่นานเริ่มมีการนำเข็มเย็บผ้ามาแทงลงไปในชั้นกล้ามเนื้อบนใบหน้าเพื่อกำหนดจุดในการวัดความหนาของแต่ละตำแหน่งได้แม่นยำมากขึ้น แต่ข้อจำกัดของการวัดความหนาเนื้อเยื่อบนใบหน้าจากศพจะมีตัวแปรเรื่องกล้ามเนื้อเสื่อมสลายและเซลล์เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้ค่าความหนาที่วัดอาจมีความคลาดเคลื่อนได้ จึงได้มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ เช่น วิธีการวัดด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์จากข้อมูลที่ได้จากเครื่อง MRI (Magnetic Resonance Imaging) และ CT Scan (Computed Tomography Scan) เป็นต้น จากนั้นนำค่าตัวเลขที่ได้มาคำนวณตามหลักสถิติเพื่อให้ได้ค่าเฉลี่ยความหนาเนื้อเยื่อบนใบหน้าที่มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น (Wilkinson, 2004, pp.126-129) หลังจากมีการนำข้อมูลความหนาเนื้อเยื่อบนใบหน้า (Tissue depth) มาคำนวณทางสถิติแล้วจัดทำเป็นตารางมาตรฐานเพื่อใช้เป็นจุดตั้งต้นในการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะกันอย่างแพร่หลาย เช่น การนำฐานข้อมูลความหนาเนื้อเยื่อบนใบหน้าไปใช้โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่นิติศิลปินในประเทศสหรัฐอเมริกา (Taylor, 2001, p.348) รวมถึง Forensic Artist ของ Federal Bureau of Investigation (FBI) Laboratory ในเมือง Quantico รัฐ Virginia เป็นต้น โดยกลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านการจำลองใบหน้าในประเทศต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้มีการพัฒนาเทคนิคและวิธีการในการจำลองใบหน้าหลากหลายวิธีการมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งวิธีการในการจำลองใบหน้าในปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ การจำลองใบหน้าแบบ 3 มิติ และแบบ 2 มิติ แม้ว่าจะมีหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าทั้งสองวิธีการให้ผลลัพธ์ที่ใกล้เคียงกันและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการช่วยติดตามหาศพนิรนามว่าเป็นบุคคลใดได้ แต่ทั้งสองวิธีการมีขั้นตอนการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันไป โดยต้องพิจารณาข้อมูลของกะโหลกศีรษะประกอบว่าวิธีการใดมีความเหมาะสมมากกว่า เช่น กรณีที่กะโหลกศีรษะมีความบอบบาง มีร่องรอยแตกหักและเสียหายจากอุบัติเหตุหรือการถูกทำร้ายร่างกาย การเลือกวิธีการจำลองใบหน้าแบบ 3 มิติ ด้วยการปั้นดินน้ำมันอาจเพิ่มความเสียหายต่อกะโหลกศีรษะได้จากแรงกดขณะปฏิบัติงาน เช่นนี้การใช้วิธีการจำลองใบหน้าแบบ 2 มิติ ด้วยการวาดจึงมีความเหมาะสมมากกว่า เป็นต้น (Taylor, 2001, p.371)

ถึงแม้ในปัจจุบันจะเริ่มมีการนำโปรแกรมคอมพิวเตอร์ 3D มาปรับใช้ในการสร้างเค้าโครงใบหน้าแทนการปั้นด้วยดินน้ำมันแล้วในบางประเทศ เช่น ที่ Face Lab ของ Liverpool John Moores University และที่ Centre for Anatomy and Human Identification ของ University of Dundee เป็นต้น แต่เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านต้นทุนของเครื่องสแกน 3 มิติ และโปรแกรมเฉพาะทางที่สูงกว่าวิธีการปั้นแบบดั้งเดิมมาก จึงยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก ด้วยเหตุนี้วิธีการจำลองใบหน้าแบบ 3 มิติ ที่ใช้วิธีการปั้นด้วยดินน้ำมันจึงยังคงมีการใช้งานกันอยู่ ส่วนการจำลองใบหน้าแบบ 2 มิติ นั้น ที่ผ่านมาเป็นการใช้ทักษะทางศิลปะของผู้ปฏิบัติงานโดยตรงในการวาดภาพใบหน้าบุคคลด้วยดินสอวาดเขียน

ลงบนกระดาษไขที่มีภาพกะโหลกศีรษะซ้อนอยู่ด้านล่าง ซึ่งภาพใบหน้าสำเร็จที่ได้จะเป็นเพียงภาพขาวดำที่เกิดจากกราไฟท์ (Graphite) และชาร์โคล (Charcoal) ในไส้ดินสอ อีกทั้งการจะวาดให้ดูสมจริงต้องใช้เวลาในการปฏิบัติงานมาก ผู้เขียนจึงนำโปรแกรมตกแต่งภาพมาปรับใช้กับงานการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะ เพื่อวัตถุประสงค์ในการช่วยลดระยะเวลาและเพิ่มความคล่องตัวในการทำงาน อีกทั้งเพื่อให้ผลลัพธ์ของงานเป็นภาพสีที่ดูใกล้เคียงกับใบหน้ามนุษย์จริง มีแสงเงา หรือร่องรอยต่าง ๆ บนผิวหนังเป็นธรรมชาติมากขึ้น อีกทั้งการทำงานผ่านโปรแกรมตกแต่งภาพจะมีความสะดวกในการนำวัตถุพยานที่พบในสถานที่เกิดเหตุหรือสิ่งของอื่นใดที่มีความเชื่อมโยงกับโครงกระดูกมาประกอบในภาพได้ เช่น แว่นตา สร้อยคอ และเสื้อ เป็นต้น โดยคาดหวังให้เกิดประโยชน์ในการช่วยให้บุคคลทั่วไปที่มีญาติหรือบุคคลใกล้ชิดสูญหาย เมื่อมีโอกาสได้เห็นภาพใบหน้าที่จำลองขึ้นอาจช่วยให้เกิดการจดจำได้ง่าย อันเป็นการช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานด้านการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะและช่วยเพิ่มช่องทางในการคลี่คลายคดีบุคคลสูญหายและศพนิรนามได้ดียิ่งขึ้น

▣ วัตถุประสงค์บทความ

1. เพื่อเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงประโยชน์ของนำเทคโนโลยีและวิธีการแบบใหม่มาปรับใช้ว่าสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและช่วยลดระยะเวลาในการปฏิบัติงานได้อย่างไร

2. เพื่อสรุปข้อดีและข้อจำกัดระหว่างการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ แบบดั้งเดิม กับการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ ด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ

ภาพที่ 1 ภาพตัวอย่างจากจำลองใบหน้าแบบ 2 มิติ แบบดั้งเดิม ด้วยวิธีการวาดลงบนกระดาษไข
ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

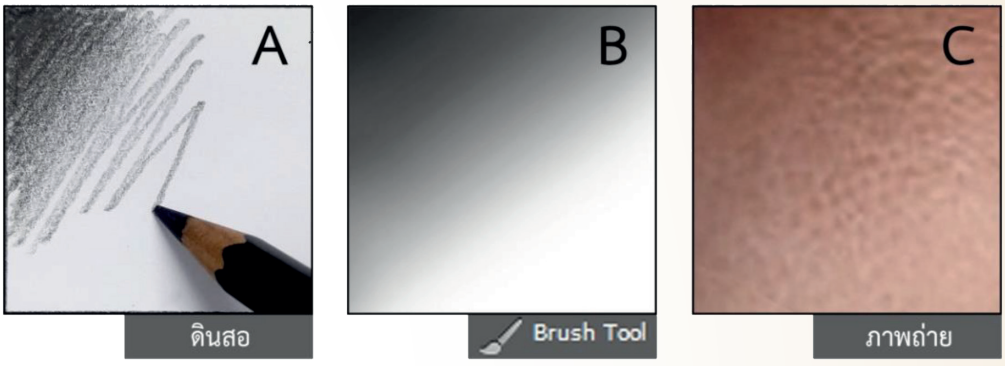

ภาพที่ 2 ภาพตัวอย่างเปรียบเทียบเทคนิคการจำลองใบหน้าแบบ 2 มิติ ที่แตกต่างกัน
A. วิธีการดั้งเดิมโดยการวาดด้วยดินสอ B. วิธีการใช้พู่กันดิจิตอลในโปรแกรมตกแต่งภาพ
C. วิธีการตัดแปะภาพถ่ายด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ
ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

แนวทางในการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ ด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ

งานด้านกระบวนการยุติธรรมมีการนำศิลปะมาช่วยสนับสนุนภารกิจหลากหลายวิธี โดยงานที่แพร่หลายและเป็นที่รู้จักของประชาชนโดยทั่วไปได้แก่การร่างภาพใบหน้าคนร้ายหรือผู้ต้องสงสัย จากยุคแรกเริ่มที่ใช้การวาดภาพใบหน้าด้วยดินสอทีละส่วนตามคำบอกเล่าของพยาน สู่ยุคของการเลือกภาพสำเร็จจากแฟ้มภาพมาประกอบเป็นใบหน้า กล่าวคือเป็นวิธีการนำภาพถ่ายใบหน้าจำนวนมากมาตัดแบ่งแยกย่อยตามอวัยวะส่วนต่าง ๆ จัดเก็บเป็นหมวดหมู่ ทั้งภาพโครงหน้า ทรงผม ดวงตา จมูก และริมฝีปาก เป็นต้น เพื่อให้เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้เกี่ยวข้องหรือนิติศิลปิน (Forensic Artist) สามารถเลือกภาพถ่ายเหล่านั้นมาวางสลับกันไปมาจนเกิดเป็นใบหน้าใหม่ได้ตรงตามคำบอกเล่าของพยานที่พบเห็นเหตุการณ์ เช่น ระบบ Photofit หรือที่รู้จักกันในชื่อ Penry System (Penry facial identification technique) รวมไปถึงหนังสือคลังภาพใบหน้าที่จัดทำโดย Graphic Design Unit of the Special Projects Section of the Laboratory Division ของหน่วยงาน The Federal Bureau of Investigation(FBI) เป็นต้น (Gibson, 2008, p.15) จวบจนในปัจจุบันได้มีการพัฒนานำโปรแกรมคอมพิวเตอร์มาเพิ่มความสะดวกในการประกอบภาพใบหน้าและจัดเก็บคลังภาพใบหน้าจากหลายผู้ผลิต เช่น โปรแกรม Identi-Kit โปรแกรม PortraitPad โปรแกรม E-FITs หรือโปรแกรม Faces เป็นต้น โดยหลักการทำงานพื้นฐานของโปรแกรมเหล่านี้เป็นการสร้างกระดานทำงานประมวลผลผ่านหน้าจอแล้วสามารถดึงข้อมูลภาพอวัยวะต่าง ๆ บนใบหน้ามาวางในตำแหน่งที่ต้องการ อีกทั้งสามารถย่อ-ขยาย หรือปรับตำแหน่งได้ ซึ่งโปรแกรมเหล่านี้ช่วยให้มีความสะดวกในการปฏิบัติงานมากขึ้น

วัตถุประสงค์หลักของการพัฒนาโปรแกรมดังกล่าวข้างต้นเพื่อช่วยให้วิธีประกอบภาพ

ใบหน้ามีความคล่องตัวและลดระยะเวลาในการทำงาน ซึ่งเป็นแนวความคิดที่มีความเหมาะสมต่อการนำมาประยุกต์ใช้กับการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะ เพื่อปรับเปลี่ยนจากวิธีการร่างภาพเค้าโครงหน้าด้วยดินสอลงบนแผ่นกระดาษแบบดั้งเดิมเป็นการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ทดแทน เพียงแต่จุดแตกต่างระหว่างการร่างภาพคนร้ายหรือผู้ต้องสงสัยนั้นเป็นการทำตามคำบอกเล่าของพยาน ส่วนการจำลองใบหน้าเป็นการสร้างภาพใบหน้าขึ้นมาจากกะโหลกศีรษะ โดยอาศัยข้อมูลทางกายวิภาคศาสตร์ประกอบกับข้อมูลความหนาเนื้อเยื่อบนใบหน้า จุดเชื่อมโยงที่สำคัญระหว่างสองวิธีการนี้คือการจัดทำคลังภาพที่มีคุณภาพและจำนวนมากเพียงพอสำหรับดึงข้อมูลมาใช้ผ่านโปรแกรมตกแต่งภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 3 ภาพตัวอย่างโปรแกรม FACES
ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์
สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

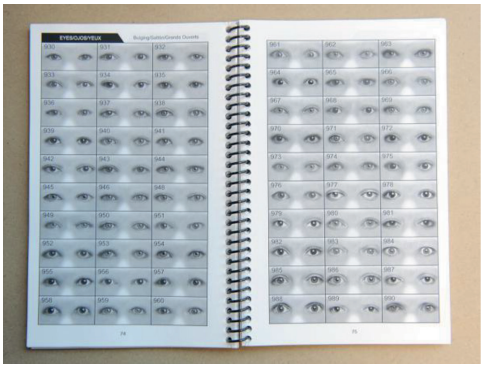

ภาพที่ 4 ตัวอย่างคลังภาพ
ในคู่มือการใช้โปรแกรม FACES
ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์
สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

สิ่งที่ต้องคำนึงถึงนอกเหนือจากการจัดทำคลังภาพใบหน้าแล้ว การเลือกใช้โปรแกรมตกแต่งภาพที่มีความเหมาะสมกับการทำงานก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน ในปัจจุบันโปรแกรมที่ใช้ในการตกแต่งภาพนั้นมีหลายบริษัทผู้ผลิต หนึ่งในโปรแกรมตกแต่งภาพที่ใช้กันแพร่หลายคือ Adobe Photoshop ที่ถูกคิดค้นโดย Thomas Knoll และ John Knoll ในปี 1988 และเปิดตัวเวอร์ชั่นแรกในปี 1990 (Beaumont, 2022, February 22) เป็นโปรแกรมที่มีการใช้งานมาอย่างยาวนาน มีการพัฒนาชุดคำสั่งอย่างต่อเนื่องและมีความคล่องตัวในการใช้งานสูง อีกทั้งคุณภาพและผลลัพธ์ที่ได้นั้นสามารถนำไปใช้งานต่อได้หลากหลาย ผู้ใช้งานสามารถเลือกซื้อลิขสิทธิ์ของโปรแกรมได้หลายระดับราคาตามความซับซ้อนของเมนูคำสั่ง ซึ่งเวอร์ชั่น (Version) ต่ำสุดก็มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการทำงานจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะ ประการสำคัญคือแม้เป็นผู้ใช้งานระดับเริ่มต้นสามารถเรียนรู้การใช้งานระดับพื้นฐานของโปรแกรมได้ไม่ยาก

จนเกินไปนัก และถึงแม้ว่าบริษัทผู้ผลิตจะมีการพัฒนาโปรแกรมตลอดเวลา แต่เมนูคำสั่งหลักและหน้าตาของเครื่องมือต่าง ๆ ยังคงไว้ใกล้เคียงรูปแบบเดิม เพื่อผู้ที่เคยใช้งานมาก่อนจะไม่ต้องปรับตัวมาก

สามารถนำมาเลือกใช้วางซ้อนในตำแหน่งที่เหมาะสมกับกะโหลกศีรษะที่มีขนาด รูปร่างและรูปทรงที่แตกต่างกันได้ โดยสามารถแบ่งหมวดหมู่การถ่ายภาพใบหน้าบุคคลออกตามเพศและช่วงอายุ แยกเก็บเป็นหมวดหมู่ ประโยชน์

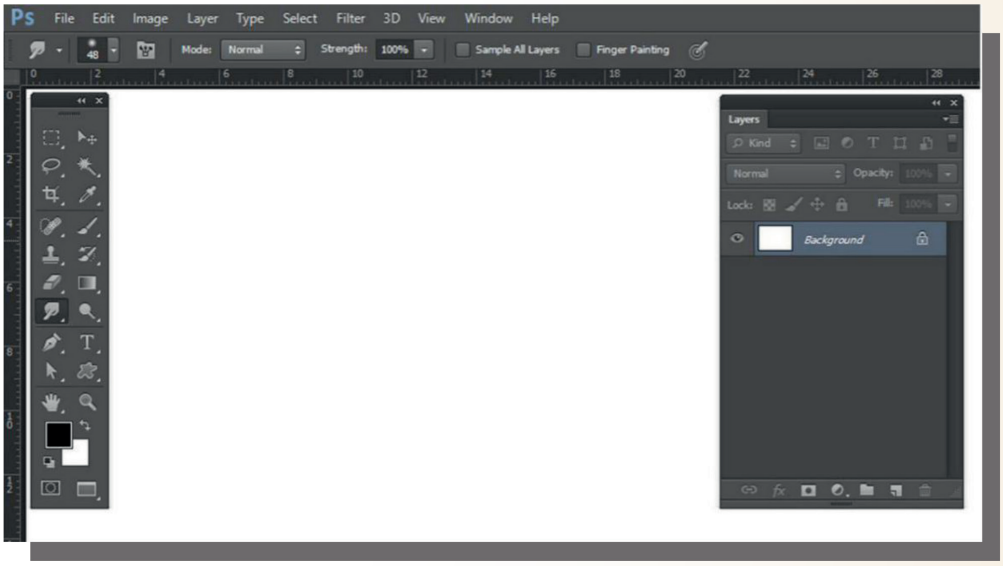

ภาพที่ 5 ภาพ Print screen ขณะเปิดใช้โปรแกรมแสดงพื้นที่ทำงานของโปรแกรม Adobe Photoshop

ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

การจัดทำคลังภาพสำหรับการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ

องค์ประกอบที่สำคัญของการจำลองใบหน้าด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพนั้นใช้วิธีการเดียวกับโปรแกรมประกอบภาพใบหน้า เช่น โปรแกรม Identi-Kit โปรแกรม PortraitPad โปรแกรม E-FITs หรือโปรแกรม Faces นั่นคือการจัดเตรียมคลังภาพเค้าโครงใบหน้าและอวัยวะส่วนต่าง ๆ บนใบหน้าที่หลากหลาย เพื่อที่จะให้ผู้ปฏิบัติงานของการแบ่งภาพตามช่วงอายุที่แตกต่างนั้น ในรายที่มีอายุมากตำแหน่งที่มีการเคลื่อนไหวประจำจะส่งผลให้เกิดร่องรอยบนใบหน้ามากขึ้นตามอายุ เช่น การหดตัวของกล้ามเนื้อ Orbicularis Oculi บริเวณรอบดวงตา ที่ทำให้เกิดเป็นริ้วเส้นบนผิวหนังกระจายออกจากบริเวณหางตา และมีทิศทางปลายเส้นโค้งลงมาตามรูปหน้า ที่เรียกกันว่าตีนกา (the “Crow’s feet”) เป็นต้น (Faigin, 1990, p.77)

เค้าโครงใบหน้ามนุษย์ประกอบไปด้วยหลักพื้นฐานทั้งเรื่องมุม สัดส่วน รูปร่าง และเส้นรอบ (Contour) ของใบหน้า ที่ทำให้สามารถมองเห็นใบหน้าแต่ละคนเป็นรูปทรงที่แตกต่างกัน โดยมีความสัมพันธ์กับกายวิภาคศาสตร์โดยตรง ได้แก่กะโหลกศีรษะที่เป็นโครงสร้างอยู่ภายในโครงหน้าของมนุษย์โดยเฉลี่ยจะมีรูปทรงสามารถเทียบได้กับรูปทรงเรขคณิตพื้นฐาน (Rubino, 1997, pp.10) เช่น โครงหน้ากลม โครงหน้ารูปไข่ โครงหน้าสี่เหลี่ยม และโครงหน้าสามเหลี่ยม เป็นต้น ในขั้นเตรียมการผู้ปฏิบัติงานจึงสามารถเตรียมภาพต้นแบบเค้าโครงใบหน้าทรงมาตรฐานที่พบได้บ่อยไว้ล่วงหน้า โดยทำการถ่ายภาพใบหน้าสะสมเป็นคลังข้อมูล จากนั้นสร้างแฟ้มภาพ (Folder) จัดเก็บไว้แยกภาพเป็นหมวดหมู่ เพื่อเพิ่มความสะดวกในการนำมาจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพได้อย่างรวดเร็ว

หลังจากเก็บข้อมูลภาพถ่ายใบหน้าไว้แล้วนั้น สามารถใช้ข้อมูลชุดเดียวกันเพื่อแยกส่วนต่าง ๆ บนใบหน้าออกจากกัน ทั้งดวงตา จมูก ริมฝีปาก ใบหู รวมไปถึงทรงผม เพื่อทำคลังภาพสำหรับการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะ โดยตัดแบ่งเฉพาะส่วนด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ จากนั้นสร้างแฟ้มภาพ (Folder) จัดเก็บไว้แยกเป็นหมวดหมู่ตามแต่ละอวัยวะ อีกทั้งสามารถแบ่งแยกย่อยตามเพศและช่วงอายุได้ เพื่อสามารถเลือกนำมาใช้งานได้ตรงตามข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในรายงานการตรวจวิเคราะห์กระดูก

ภาพที่ 6 ภาพ Print screen ตัวอย่างการตัดแบ่งอวัยวะแต่ละส่วนออกมาจากภาพใบหน้าด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ

ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

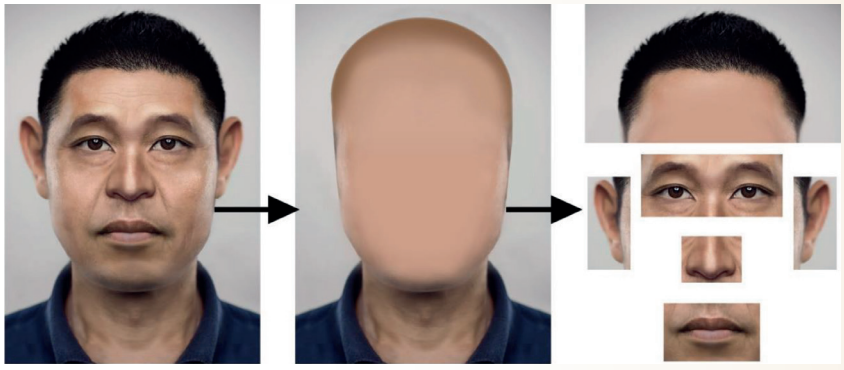

ภาพที่ 7 ภาพตัวอย่างแสดงเค้าโครงใบหน้าและอวัยวะบนใบหน้าตามตำแหน่งที่แยกออกมาด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพแล้ว

ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

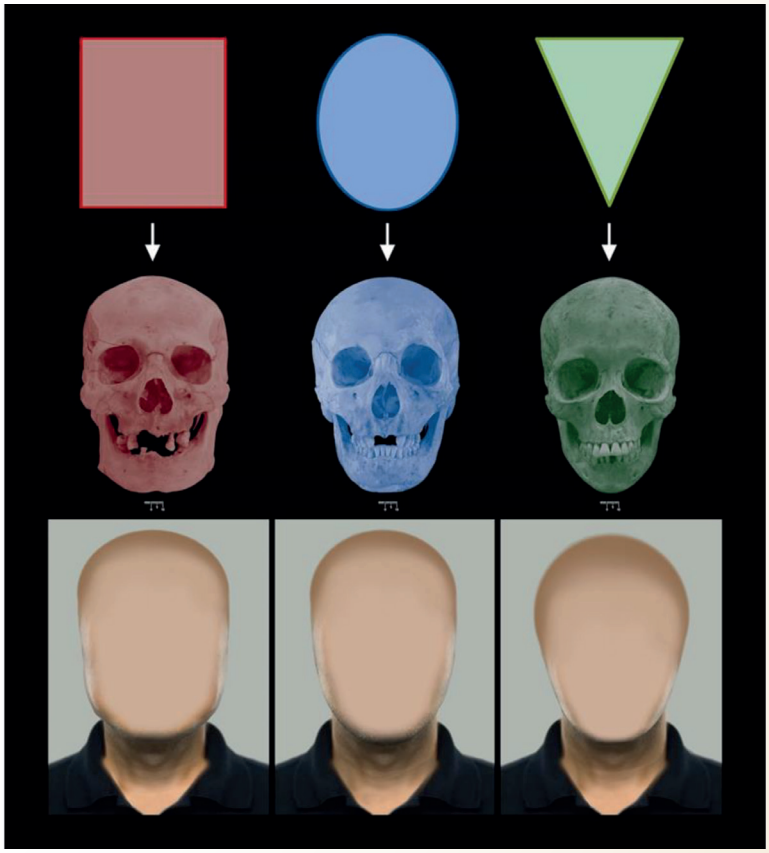

ภาพที่ 8 ภาพตัวอย่างเค้าโครงใบหน้าและกะโหลกศีรษะที่เข้ากันได้กับรูปทรงเรขาคณิตพื้นฐานแบบต่าง ๆ

ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

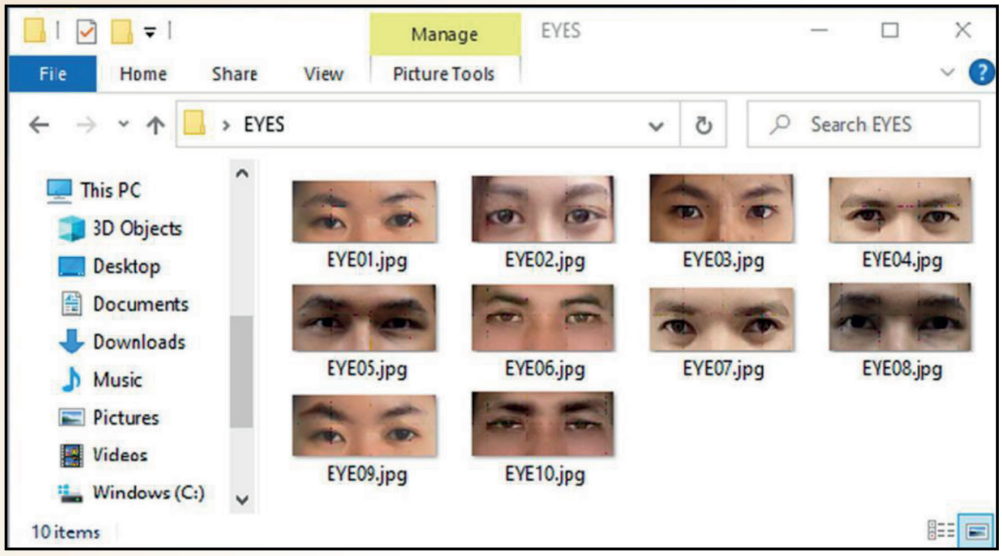

ภาพที่ 9 ภาพ Print screen ตัวอย่างคลังภาพดวงตาและคิ้ว ที่ทำการจัดเก็บไว้เพื่อสามารถนำมาใช้ประกอบการจำลองใบหน้าด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพได้โดยสะดวก

ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

การจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ ด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ

ขั้นตอนการปฏิบัติงานจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ ด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ เป็นการอ้างอิงจากหนังสือ Forensic Art and Illustration บทที่เกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติงานด้าน Two- Dimensional Facial Reconstruction from the Skull โดย Karen T. Taylor โดยเป็นการนำวิธีการแบบดั้งเดิมมาปรับใช้ร่วมกับโปรแกรมตกแต่งภาพ ทั้งนี้วิธีการแบบดั้งเดิม (การวาดและการปั้น) รวมไปถึงการจำลองใบหน้าด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพแบ่งออกเป็นสองขั้นตอนใหญ่เหมือนกัน คือ ขั้นตอนทางเทคนิค (Technical phase) และขั้นตอนทางศิลปะ (Artistic phase) โดยขั้นตอนทางเทคนิคประกอบไปด้วยการวัดจุดอ้างอิงบนกะโหลกศีรษะ เช่น การวัดความกว้างของโพรงจมูก (Nasal Aperture) การวัดความยาวของเยื่องกระดูกจมูกส่วนหน้า (Anterior Nasal Spine) และการวัดความสูงระหว่างขอบเคลือบฟันบนถึงขอบเคลือบฟันล่าง (Cementum Enamel Junction to Cementum Enamel Junction) เป็นต้น เพื่อใช้เป็นจุดตั้งต้นในการสร้างภาพอวัยวะบนใบหน้า รวมไปถึงการเลือกใช้ข้อมูลความหนาเนื้อเยื่อให้ตรงกับลักษณะของกะโหลกศีรษะที่จะทำการจำลองใบหน้า โดยยึดจากข้อมูลการประเมินเพศ อายุ และเชื้อชาติที่ปรากฏอยู่ในรายงานการตรวจวิเคราะห์กระดูกเป็นสำคัญ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ประกอบการตัดหมุดความหนาเนื้อเยื่อ (Tissue Depth Markers) สำหรับติดบนผิวกะโหลกศีรษะให้ตรงตามจุดอ้างอิงทางกายวิภาคศาสตร์และการถ่ายภาพกะโหลกศีรษะที่ติดหมุดความหนาเนื้อเยื่อแล้วให้ได้สัดส่วน

ตรงความเป็นจริงมากที่สุด จากนั้นใช้โปรแกรม Adobe Photoshop เปิดภาพเค้าโครงใบหน้าจากคลังภาพที่ได้เตรียมไว้มาซ้อนทับบนภาพกะโหลกศีรษะ ใช้คำสั่งให้ภาพโปร่งใส (Opacity) แทนการใช้กระดาษไข เพื่อตรวจสอบว่าตำแหน่งต่าง ๆ ถูกต้องตรงกับจุดอ้างอิงที่อยู่ในภาพด้านล่างหรือไม่ โดยสามารถปรับหรือขยับสัดส่วนภาพด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ เช่น คำสั่ง Distort หรือคำสั่ง Scale เพื่อขยับภาพในขั้นต้น จากนั้นใช้คำสั่งในหมวด Retouching and Painting Tools เช่น คำสั่ง Smudge คำสั่ง Clone Stamp เพื่อปรับภาพในระดับที่ละเอียดมากขึ้น ส่วนขั้นตอนทางศิลปะนั้นเป็นขั้นตอนการสร้างภาพให้เห็นเป็นหน้าตาที่ชัดเจนมากขึ้น โดยนำภาพอวัยวะต่าง ๆ บนใบหน้าจากคลังภาพที่ได้เตรียมไว้มาซ้อนเพิ่มเติมจนครบองค์ประกอบเป็นใบหน้าที่สมบูรณ์ด้วยเครื่องมือและคำสั่งในโปรแกรมเช่นเดียวกับการปรับภาพเค้าโครงใบหน้าในขั้นตอนทางเทคนิค จากนั้นตกแต่งภาพในระดับลงรายละเอียด ตั้งแต่การเน้นน้ำหนักแสงเงา การทำร่องรอยเหี่ยวย่นบนใบหน้าให้สัมพันธ์กับช่วงอายุที่ได้รับข้อมูลมาจากรายงานการตรวจวิเคราะห์กระดูก รวมไปถึงการนำภาพวัตถุพยานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมาประกอบไว้ในภาพการจำลองใบหน้า เช่น เสื้อที่พบในสถานที่เกิดเหตุ เป็นต้น เพื่อช่วยให้ภาพที่ได้ในขั้นตอนสุดท้ายมีความสมจริงมากยิ่งขึ้น

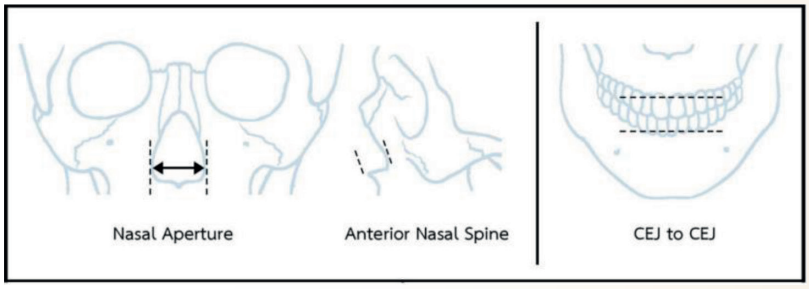

ภาพที่ 10 ภาพตัวอย่างบริเวณที่ใช้วัด Nasal Aperture วัด Anterior Nasal Spine และวัด (CEJ to CEJ)

ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

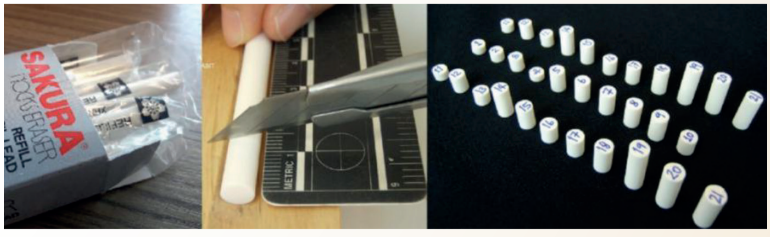

ภาพที่ 11 ภาพแสดงการตัดยางลบแบบเส้นเพื่อใช้เป็นหมุดความหนาเนื้อเยื่อ (Tissue Depth Markers)

ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

ภาพที่ 12 ภาพตัวอย่างกะโหลกศีรษะที่ติดหมุดความหนาเนื้อเยื่อบนใบหน้าเรียบร้อยแล้ว

ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

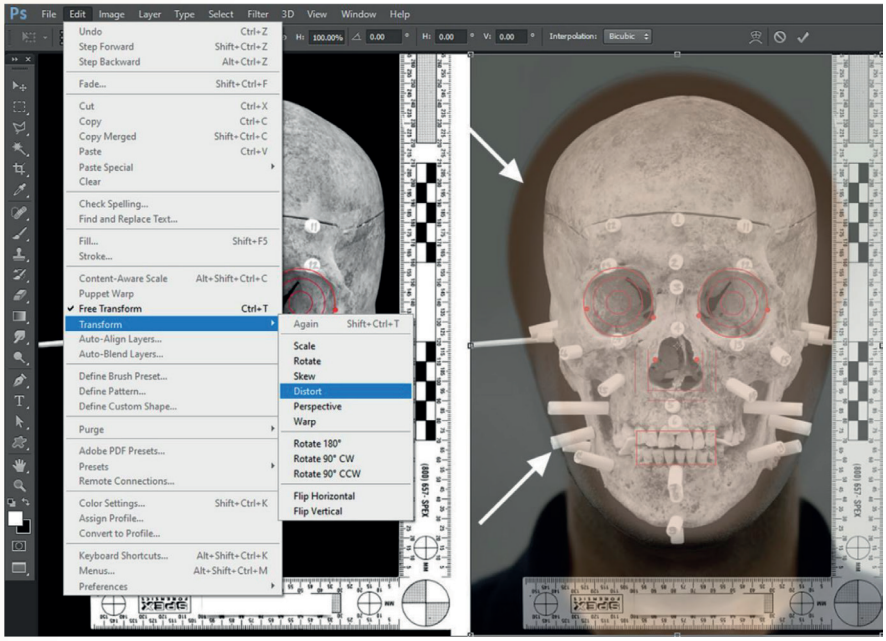

ภาพที่ 13 ภาพตัวอย่างการนำโครงใบหน้าที่มีสัดส่วนเหมาะสมมาวางซ้อนกับภาพกะโหลกศีรษะด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ และใช้เครื่องมือ Distort ปรับสัดส่วน

ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

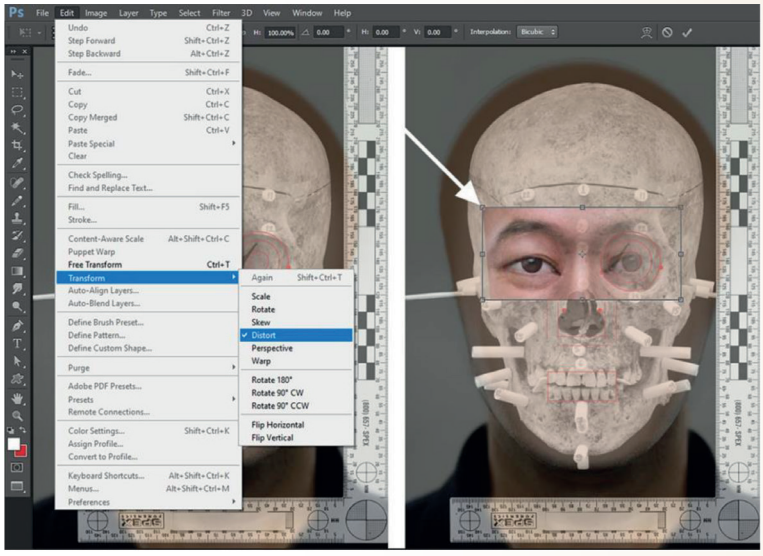

ภาพที่ 14 ภาพตัวอย่างการนำดวงตาและคิ้วที่มีสัดส่วนเหมาะสมมาวางซ้อนกับภาพกะโหลกศีรษะและภาพโครงใบหน้าด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพและใช้เครื่องมือ Distort ปรับสัดส่วน

ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

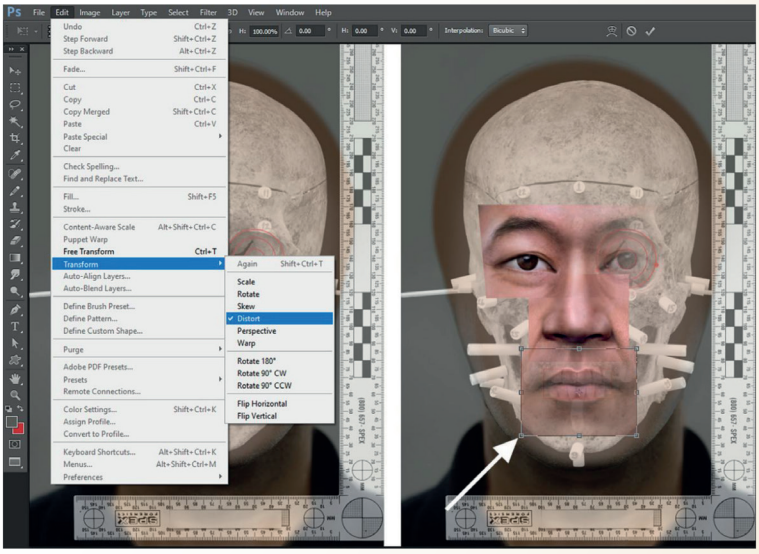

ภาพที่ 15 ภาพตัวอย่างการนำจมูกและปากที่มีสัดส่วนเหมาะสมมาวางซ้อนกับภาพกะโหลกศีรษะและภาพโครงใบหน้าด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพและใช้เครื่องมือ Distort ปรับสัดส่วน

ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

ภาพที่ 16 ภาพเปรียบเทียบการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะหน้าตรงด้วยการวาดแบบดั้งเดิม (ซ้าย) และด้วยการใช้โปรแกรมตกแต่งภาพ(ขวา) โดยทำภาพแบบโปร่งใสเพื่อให้เห็นโครงสร้างกะโหลกศีรษะที่อยู่ด้านล่าง *(ภาพโดยนันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์)*

ภาพที่ 17 ภาพเปรียบเทียบการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะหน้าตรงด้วยการวาดแบบดั้งเดิม (ซ้าย) และด้วยการใช้โปรแกรมตกแต่งภาพ (ขวา)
ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

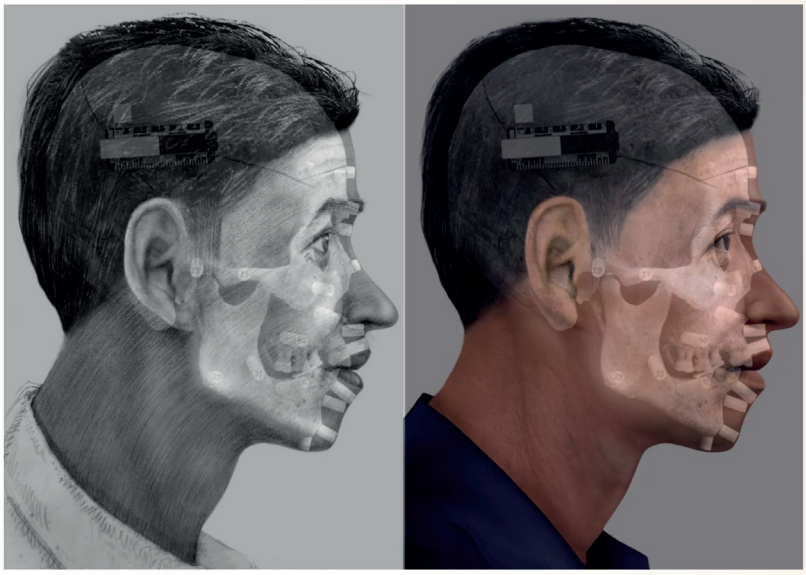

ภาพที่ 18 ภาพเปรียบเทียบการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะด้านข้าง ด้วยการวาดแบบดั้งเดิม (ซ้าย) และด้วยการใช้โปรแกรมตกแต่งภาพ (ขวา) โดยทำภาพแบบโปร่งใสเพื่อให้เห็นโครงสร้างกะโหลกศีรษะที่อยู่ด้านล่าง
ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

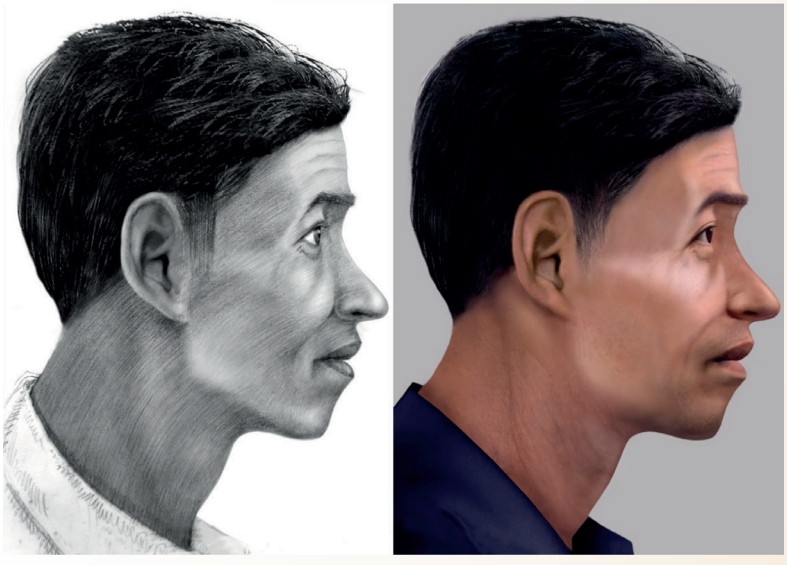

ภาพที่ 19 ภาพเปรียบเทียบการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะด้านข้าง ด้วยการวาดแบบดั้งเดิม (ซ้าย) และด้วยการใช้โปรแกรมตกแต่งภาพ (ขวา)
ที่มา: นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์

บทสรุป

การจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ ด้วยวิธีการดั้งเดิมนั้น นับเป็นวิธีการที่ผู้ปฏิบัติงานต้องเป็นผู้ที่มีทักษะและประสบการณ์ในการวาดภาพใบหน้าบุคคลมาในระดับหนึ่งแล้ว ซึ่งต้องผ่านระยะเวลาในการฝึกฝนและเป็นวิธีการที่ต้องใช้เวลามากพอสมควรกว่าจะได้ชิ้นงานที่เสร็จสมบูรณ์ การนำโปรแกรมตกแต่งภาพมาปรับใช้กับการทำงานทำให้ระยะเวลาในการปฏิบัติงานสั้นลงและได้ชิ้นงานที่มีคุณภาพเหมาะสำหรับการเผยแพร่มากขึ้น รวมไปถึงบุคลากรในงานด้านการติดตามคนหายที่ไม่ได้มีทักษะในการวาดภาพระดับสูงสามารถเรียนรู้การใช้โปรแกรมเพื่อนำมาปฏิบัติงานด้านการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะได้ ทั้งนี้ จากการทดลองนำโปรแกรมตกแต่งภาพมาใช้ในการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ เปรียบเทียบกับวิธีการวาดด้วยดินสอแบบดั้งเดิม พบข้อแตกต่างที่สามารถสรุปได้พอสังเขปดังนี้

1. การจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ แบบดั้งเดิม (วาดภาพด้วยดินสอ)

1.1 ข้อดี

- ใช้งบประมาณในการปฏิบัติงานน้อย เนื่องจากอุปกรณ์หลักในการวาดภาพมีเพียงอุปกรณ์ทางศิลปะขั้นพื้นฐาน เช่น กระดานวาดเขียน กระดาษวาดเขียน กระดาษไข ดินสอ ยางลบ เทปกาว เป็นต้น

- สามารถปฏิบัติงานได้ในทุกสถานที่ที่มีแสงสว่างเพียงพอ เนื่องจากไม่ต้องใช้ไฟฟ้ากับอุปกรณ์การทำงานเช่นเดียวกับอุปกรณ์คอมพิวเตอร์

1.2 ข้อจำกัด

- ผู้ปฏิบัติงานต้องมีทักษะทางศิลปะในการวาดภาพ ซึ่งทักษะในการวาดภาพต้องใช้การฝึกฝนเป็นเวลานานมากกว่าการฝึกใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ เช่น ต้องมีความเข้าใจในเรื่องรูปร่าง รูปทรง แสงเงา ทักษะการควบคุมน้ำหนักดินสอ ทักษะการควบคุมทิศทางของเส้น เป็นต้น

- การวาดภาพด้วยมือต้องใช้เวลาในการปฏิบัติงานแต่ละชิ้นนานกว่าการใช้โปรแกรมตกแต่งภาพ เช่น การไล่น้ำหนักแสงและเงา การวาดภาพด้วยมือต้องมีทักษะในการผ่อนน้ำหนักมือ ค่อย ๆ ฝนปลายดินสอลงบนกระดาษจากเข้มไปอ่อน หรืออ่อนไปเข้ม ในขณะที่การใช้โปรแกรมตกแต่งภาพสามารถทำการไล่น้ำหนักแสงและเงาได้ผ่านการกดเม้าส์ (Mouse) เพียงครั้งหรือสองครั้งเท่านั้น เป็นต้น

- การนำเข้าข้อมูลภาพชิ้นงานการจำลองใบหน้าที่เสร็จสิ้นสู่ระบบคอมพิวเตอร์ก่อนการเผยแพร่หรือส่งต่อให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องต้องผ่านการสแกนภาพหรือถ่ายภาพชิ้นงานก่อน ซึ่งเป็นการเพิ่มขั้นตอนการทำงานและมีโอกาสที่จะได้ภาพดูผิดสัดส่วนไปจากเดิมหากเลือกใช้เลนส์ไม่เหมาะสม ในขณะที่การจำลองใบหน้าด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพสามารถบันทึก (save) ไฟล์งานและส่งต่อได้โดยสะดวกรวดเร็ว

- ต้องเตรียมการเรื่องการจัดเก็บกระดาษที่เป็นชิ้นงานภาพวาดและภาพกะโหลกศีรษะ

2. การจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ ด้วยวิธีใช้โปรแกรมตกแต่งภาพ

2.1 ข้อดี

- ผู้ปฏิบัติงานจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ

ใช้ระยะเวลาในการศึกษาเมนูคำสั่งหรือการควบคุมเครื่องมือต่าง ๆ รวมถึงฝึกฝนการใช้งานโปรแกรมสั้นกว่าการฝึกฝนทักษะในการวาดภาพด้วยดินสอ

- ใช้เวลาในการปฏิบัติงานแต่ละชิ้นน้อยกว่าวิธีการวาดภาพด้วยมือ เช่น สามารถใช้คำสั่งสำเนา (Copy) ในการคัดลอกภาพบางส่วนมาใช้งานแทนการวาดด้วยมือซ้ำสองครั้ง หรือสามารถใช้คำสั่งลบ (Delete) ครั้งเดียวแทนการลบด้วยการฝนยางลบหลายครั้ง เป็นต้น

- ผู้ปฏิบัติงานสามารถสร้างภาพการจำลองใบหน้าที่เสร็จสมบูรณ์ออกมาดูมีความสมจริงเป็นธรรมชาติได้ง่ายกว่าการวาดภาพด้วยมือ

- สามารถสั่งพิมพ์ภาพชิ้นงานหรือส่งต่อไฟล์ภาพที่จำลองใบหน้าเสร็จสิ้นแล้วเพื่อเผยแพร่หรือส่งให้ส่วนงานอื่นที่เกี่ยวข้องได้สะดวกรวดเร็ว

- มีความคล่องตัวในการปรับขนาดไฟล์ภาพ (Resize) รวมไปถึงสะดวกในการบันทึกชิ้นงานเป็นไฟล์นามสกุลต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การใช้งาน

- ลดปัญหาในเรื่องสถานที่จัดเก็บชิ้นงานเนื่องจากชิ้นงานการจำลองใบหน้าที่เสร็จสิ้นแล้วเป็นรูปแบบไฟล์ดิจิตอล สามารถเก็บในสื่อบันทึก เช่น External Hard Disk ได้

2.2 ข้อจำกัด

- มีค่าใช้จ่ายในการนำอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการทำงาน ได้แก่ เครื่องคอมพิวเตอร์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำหรับตกแต่งภาพ (Photo editing software)

▣ ข้อเสนอแนะ

บทความนี้นอกจากสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามปรับวิธีการทำงานเพื่อลดระยะเวลาของการตรวจพิสูจน์อัตลักษณ์ด้านการจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะ ยังอธิบายให้เห็นถึงประโยชน์ของการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้กับงานเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีขึ้นบนพื้นฐานของความสมเหตุสมผลทางด้านงบประมาณที่สามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นรูปธรรมได้ โดยองค์ประกอบสำคัญในการช่วยให้การจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ ด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพมีความสะดวกในการปฏิบัติงานนั้น ได้แก่ การจัดเตรียมคลังภาพใบหน้าบุคคล ที่นอกเหนือจากการแบ่งหมวดหมู่ตามช่วงอายุและเพศจะมีความสำคัญแล้ว มีข้อสังเกตเพิ่มเติมในส่วนของเชื้อชาติเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ต้องคำนึงถึง เนื่องจากในปัจจุบันแต่ละปีประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวและมีชาวต่างชาติเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นเป็นลำดับ จากข้อมูลสถิตินักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทย ม.ค.-ก.พ. 2567 (เบื้องต้น) ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา ข้อมูล ณ วันที่ 25 มีนาคม 2567 มีจำนวน 6,387,598 คน (Economics Tourism and Sports Division, 2024, Mar 25) ส่งผลให้มีความน่าจะเป็นในการพบเหตุบุคคลสูญหายและศพนิรนามที่มีเชื้อชาติหลากหลายมากขึ้น ในอนาคตลักษณะการเตรียมความพร้อมสำหรับการทำคลังภาพควรแยกภาพใบหน้าชาวต่างชาติ

ออกเป็นการเฉพาะ เนื่องจากมีลักษณะทางกายภาพของกะโหลกศีรษะแตกต่างจากคนไทยและคนเอเชียชาติอื่น ๆ อย่างชัดเจน เช่น เชื้อสายชาติพันธุ์ผิวขาว (Whites) ที่มีโครงสร้างจมูกแคบและยื่นออกมา มีเงี่ยงกระดูกจมูก (Nasal Spine) ยื่นออกมามากโครงหน้าโดยรวมแคบ ในขณะที่เชื้อสายชาติพันธุ์ผิวดำ (Blacks) มีกระดูกจมูกกว้าง ช่องเปิดจมูก (Nasal Aperture) กว้าง ฟันและกรามใหญ่ ส่งผลให้มีลักษณะใบหน้ายื่นออกมาด้านหน้า (Byer, 2002, pp.168-169.) ซึ่งโครงสร้างของกะโหลกศีรษะที่มีความแต่งต่างกันตามที่ปรากฏนี้ย่อมส่งผลต่อลักษณะภายนอกของใบหน้า หากพบศพนิรนามที่เป็นกระดูกที่ผ่านการตรวจวิเคราะห์แล้วว่ามีลักษณะอยู่ในเชื้อสายชาติพันธุ์กลุ่มดังกล่าวข้างต้น จะสามารถนำข้อมูลภาพมาปรับใช้กับการจำลองใบหน้าได้อย่างเหมาะสมและใกล้เคียงความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น เป็นการช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของงานด้านการติดตามบุคคลสูญหายและศพนิรนาม และสนับสนุนงานด้านสิทธิมนุษยชนได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม [References]

Beaumont, M. (2022, February 23). *The History of Photoshop: 32 Years in the Making.* Mypstips. https://mypstips.com/the-history-of-photoshop

Byers, S. N. (2002). *Introduction to Forensic Anthropology a Textbook.* Allyn & Bacon, 168-169

Faigin, G. (1990). *The Artist's Complete Guide to Facial Expression* (1st ed.). United States of America: Watson-Guptill Publications, 77.

Gibson, L. (2008). *Forensic Art Essentials: A Manual for Law Enforcement Artists* (1st ed.). United States of America: Academic Press, 15.

Economics Tourism and Sports Division. (2024, Mar 25). *International Tourist Arrivals to Thailand Jan - Feb 2024P.* Ministry of Tourism & Sports. https://www.mots.go.th/news/category/759

Rubino, P. (1997). *The Portrait in Clay: A Technical, Artistic, and Philosophical Journey Toward Understanding the Dynamic and Creative Forces in Portrait Sculpture* (1st ed.). United States of America: Watson-Guptill, 10.

Taylor, K.T. (2001). *Forensic Art and Illustration* (1st ed.). Washington D.C.: CRC Press, 348, 371.

Wilkinson, C. (2004). *Forensic Facial Reconstruction* (1st ed.). United Kingdom: Cambridge University Press, 126-129.

การพบแอมฟิพอดในศพสามารถระบุสาเหตุเบื้องต้นแห่งพฤติการณ์การตาย เพื่อประโยชน์ในงานนิติวิทยาศาสตร์และการสืบสวน

The detection of amphipods in a corpse can preliminary identify the cause of death for forensic science and investigation benefits

*ประไพพิศ บัวดิลก**

*Prapaipit Buadilok**

บทคัดย่อ

ปัจจุบันแมลงและสัตว์ข้อปล้องเข้ามามีบทบาทและเป็นประโยชน์ต่อนิติวิทยาศาสตร์ รวมถึงสัตว์น้ำขนาดเล็กที่มีเปลือกแข็งในน้ำ (แม่น้ำ ทะเล) ด้วยเช่นกัน พวกมันสามารถช่วยให้นักกีฏวิทยาและนักนิติวิทยาศาสตร์คาดการณ์ช่วงเวลาหลังการเสียชีวิตโดยการศึกษาลักษณะวงจรชีวิต พฤติกรรม และถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งมีความจำเพาะแตกต่างกันไปตามชนิดของมัน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำคัญของ Amphipod (แอมฟิพอด) ที่มีประโยชน์ต่อนิติวิทยาศาสตร์และกระบวนการยุติธรรม แอมฟิพอดเป็นสัตว์น้ำจืดขนาดเล็กเป็นนักล่าที่พบตามพื้นดินใต้น้ำ และเป็นหนึ่งในรายงานส่วนน้อยที่พบสัตว์เปลือกแข็งประเภท Crustaceans (ครัสเตเชียน) ไม่กี่ชั่วโมงหลังความตาย จากการชันสูตรเบื้องต้นพบแอมฟิพอดภายในกระเพาะอาหารและหลอดลมของศพชายหนุ่มที่เสียชีวิตในแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่ สภ.ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี วิธีการ คือเก็บตัวอย่างแอมฟิพอดในกระเพาะอาหารและหลอดลมของศพนำมาสแกนด้วย micro-CT ทำให้

* *นักนิติวิทยาศาสตร์ชำนาญการ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์*
Forensic Scientist Professional Level, Central Institute of Forensic Science

Received: *March 14, 2024* **Revised:** *April 18, 2024* **Accepted:** *April 23, 2024*

ทราบข้อมูลของแอมฟิพอด ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทางนิติวิทยาศาสตร์ โดยการประมาณช่วงเวลาหลังการตายให้ใกล้เคียงกับความจริงมากที่สุด และอธิบายถึงเหตุหรือพฤติการณ์เบื้องต้นของการเสียชีวิต อันจะนำมาซึ่งประโยชน์ในกระบวนการยุติธรรมเพื่อหลีกเลี่ยงในการตีความผิดและข้อผิดพลาดในการประเมินช่วงเวลาหลังการเสียชีวิตและเหตุแห่งการเสียชีวิตให้ใกล้เคียงกับช่วงเวลาจริงมากที่สุด บทความนี้ถือเป็นหนึ่งในบทความที่มีประโยชน์ต่อพนักงานสอบสวนและแพทย์นิติเวชที่ปฏิบัติหน้าที่ในสถานที่เกิดเหตุ และการชันสูตรพลิกศพ

คำสำคัญ: สัตว์ข้อปล้อง, สัตว์มีเปลือกหุ้ม, นิติวิทยาศาสตร์, การชันสูตร

ABSTRACT

Nowadays, insects and arthropods have become beneficial to forensic science. This also includes crustaceans in the water (river, sea). They can help the entomologist and forensic scientist reconstruct and predict the postmortem interval by studying their characteristics, life cycle, behavior, and habitat. The purpose of this article is to study the importance of amphipods, which are useful for forensic science and the justice system. Amphipods are small freshwater animals known as terrestrial or aquatic predators. There is a paucity of reports on the presence of crustaceans on a dead body after death for a few hours. Based on the autopsy, amphipods were found in the stomach and trachea of a young man's body found in the Chao Phraya River, Pak Kret Police Station service area, Nonthaburi Province. By collecting amphipod samples from the corpse and micro-CT scanning examination, the postmortem interval can be estimated to be accurate to the true value by using the information from the analysis of amphipods. Moreover, the incident and cause of death can be achieved, leading to the advantages of the justice system with the resolution of misinterpretation and postmortem evaluation errors. This article can be considered a consultative tool for investigation officers and forensic pathologists who work on crime scene investigation and autopsy.

Keywords: arthropods, crustaceans, forensic, postmortem

Instruction

Arthropods, including insects, arachnids, scorpions and crustaceans, are the largest and most numerous zoological taxon on earth. Arthropods are present in a wide variety of locations commonly used by humans, and they have been reported also from crime scenes.

During the last three decades, the utility of forensic entomology in death investigation

has been largely documented in Europe, America, Australia, and Asia by several case studies (Campobasso & Introna, 2001) and experimental works that represent the references for the discipline.

It is worth mentioning that such cases and experiments show the potentiality of this discipline in the forensic pathology investigation field not only in Post Mortem Interval (PMI) estimation but also in drug detection, cadaver transfer and victim identification (Marchetti; *et al*., 2013). Therefore, the arthropods found at a crime scene and on a victim's body can assist many types of forensic investigation (Amendt; *et al*., 2007). In particular, they can provide information about time since death, season of death, primary crime scene, movement or concealment of the remains following death, specific sites of trauma on the body (Benecke & Lessig, 2001), use of drugs and neglect of children (Benecke; *et al*., 2004), elders (Archer; *et al*., 2015) and victim's identification when the body is removed from the initial decomposition site.

Despite being highly informative, arthropods have the potential to strongly alter and modify the crime scene and the victim's body.

Therefore, given the complexity of crime scene investigations and the necessity to respond to the six W questions (i.e. What, Where, How, When, Who and Why) and to understand the dynamics of violent crimes, the forensic entomological knowledge is of utmost importance, and the forensic pathologists should be aware of the damage that arthropods can cause, together with the useful information they can provide. These are very important to benefic to the officer in the investigation and the victims to get justice. (Viero; *et al*., 2019)

Objective

1. To study characteristic life cycle, behavior, habitat and types of amphipods.
2. To study amphipods found in corpses for the benefit of determining the preliminary cause of death.
3. Utilization of amphipods found in corpses for the benefit of the justice process.

Conceptual Framework

Ecological Role of Amphipods

Amphipods are a major order of crustaceans that stands out for their local abundance (both in terms of density and biomass), diversity, ecological importance and role as hosts for parasites. More than 10,000 species are currently described (Horton; *et al*., 2020) and colonize all aquatic ecosystems (freshwater, brackish and marine), including extreme habitats like ground water (Jayanth; *et al*., 2023), some

are live in the calm water, some stay in polar and hydrothermal sites, (Poltermann, 2001) and to a lesser degree, (Sheader; *et al*., 2004) some terrestrial ones (Friend & Richardson, 1986). Amphipods not only inhabit multiple habitats, but also fill different ecological niches and support several ecosystem services (Bojko, 2019), (Best & Stachowicz, 2014). They are omnivorous, trophically versatile and opportunistic, having a great diet adaptability (Fano; *et al*., 1982). Many species are assigned to the functional feeding group of shredders, feeding mainly on leaf material, but some species are also predators of a wide range of invertebrates including conspecifics and congenerics (cannibalism) (Kelly & Dick, 2002), (Piscart; *et al*., 2009), (Iscart; *et al*., 2009). Amphipods are often significant components of other aquatic systems where they contribute to nutrient recycling and provide high-quality food for a variety of animals, including crayfish, fish, amphibians, water birds, and semiaquatic mammals. (Thorp & Christopher, 2015) Amphipods usually have a laterally compressed, comma-shaped body, no carapace, and three pairs of uropods. Sexes are separate and species of most families are sexually dimorphic in the size and form of the gnathopods. Unlike many other crustaceans, amphipods do not have pelagic larvae or mancas. (Hughes & Shane, 2016)

Amphipods comprise an order of crustacea (MacNeil et al., 1997), shrimp-like in form, which contains mostly marine and freshwater forms. While some species are terrestrial, they still require moist habitats. These terrestrial species are sometimes referred to as “lawn shrimp” due to their similarity to true shrimp.

Main point

General Description and Life Cycle of Amphipods

Amphipods are elongate and more or less compressed laterally. They do not have a carapace (the hard covering of the thorax common in other crustacea), and seven (rarely six) of the thoracic segments are distinct and bear leg like appendages. The abdominal segments are more often or less fused, and so the thoracic segments make up most of the body (Borror; *et al*., 1989). They have two pairs of antennae, with one pair usually very small. The eyes usually are well developed, but are sometimes reduced or lacking. Members of this order have chewing mouthparts (Smith & Whitman, 1992).

Adult amphipods range from 5 mm. to 20 mm. ($^{3}/_{16}$ to ¾ inch) in length. *Arcitalitrus sylvaticus* (Haswell) reaches a length of 8 mm. (3/16 inch), *Talitroides topitotum* are 7 mm. in length and *Talitroides allaudi*

about 3.5 mm. Aquatic species are often whitish but are seen in other colors also. The color of terrestrial species varies from pale brown to greenish to brownish black when alive, but they often turn red when they die. (Vanin & Silvano, 2011)

Amphipods are sometimes misidentified as springtails (Insecta: Collembola). Springtails (Figure 1) (Collembola, Copyright © 1997-2024) are also very commonly found in moist areas, sometimes in vast numbers. However, springtails are not crustacea, but insect-like arthropods with only three pairs of legs, one pair of antennae and usually a furcula (a forked structure) on the 4th abdominal segment. The group of springtails that might be confused with amphipods also has a tubular structure on the last abdominal segment.

Figure 1 A photo of the springtail (Isotoma habitus): From Amateur Entomologists' Society Site from https://www.amentsoc.org

Eggs are deposited within a brood pouch on the underside (Pinto, 1990) of the adult female amphipod's body. The eggs hatch in one to three weeks. The young amphipods resemble the adults and leave the pouch during the next one to eight days when the female has her first molt during mating. The molt usually takes about one hour. And most species complete their life cycle (egg to adult) in one year or less (Smith and Whitman, 1992).

Steps to collect specimens.

Collection of entomological evidence at the case A0814/49 (Figure 2) samples of amphipod and preserved samples:

• Preserved samples include specimens placed directly into 80% ethyl alcohol (label the details).

After collected amphipods from the body. Confirm the species of amphipods. It's useful for entomologist to estimate as close as the truth minimum of post mortem interval (minPMI) and the initial cause of death.

Figure 2 *Amphipods specimen*

Steps to study amphipods by Micro-CT scanning

Each amphipod was preserved in 80% ethanol, was dehydrated in an ethanol, transferred into hexamethyldisilazane for several hours and air dried for 24 hours. No stain was used. Amphipod was scanned in a SkyScan 1172 microtomograph. To scan whole body the following were used: voltage (~80 kV) and current (~50–100 μA) were tailored for each scan based on body size and density (Duband; *et al.*, 2011), to obtain maximum signal to noise ratio and optimal contrast. The reconstructions of raw images dataset and "cleaning" was performed using the Bruker-Skyscan free software to reconstruct and process the images, permitting not only reconstruction, but also virtual slices used to achieve the final volume rendering reconstructions. A detailed description of the procedure was published (Alba, 2014).

Result

After examining the morphology to know the life cycle, habitat and behavior of amphipod (Lowry & Springthorpe, 2001), which is classified in the Kingdom Animal, Phylum Arthropoda, Class Crustacea (Lowry, 2010), Order Amphipoda, Family Hyalidae.

External morphology in general is:

(1) The body is flat, the dorsal is curved. The body is approximately 1 - 10 mm. long and is gray - white in color. (Figure 2)

[1] *This scale is ocular micrometer scale 10 times magnification under micro-CT scanning.*

(2) Amphipod's body is divided into 3 parts: head, thorax, and abdomen. (Figure 4)

- The head has 1 pair of eyes, 2 pair of antennae, and a mouth.

- The thorax has 7 segments, consisting of 7 pairs of walking legs, with the first 4 pairs extending forward and the last 3 pairs extending backward.

- The abdomen has 6 segments, consisting of 3 pairs of uropods (tail-limbs) that help with balance under water, similar to the rudder of a ship

(3) Amphipods live in fresh water. Their food is mostly bacteria that live on decaying plant and animal remains. Amphipods are good decompose and good indicator for environment.

(4) Amphipods are live in the surface of the ground beneath the calm river. It stays to a depth of not less than 7-8 meters.

After collected specimens from trachea (Figure 3 T1, T2) and gastric (Figure G1, G2) and studied under micro-CT scanning. The results are classified as follows:

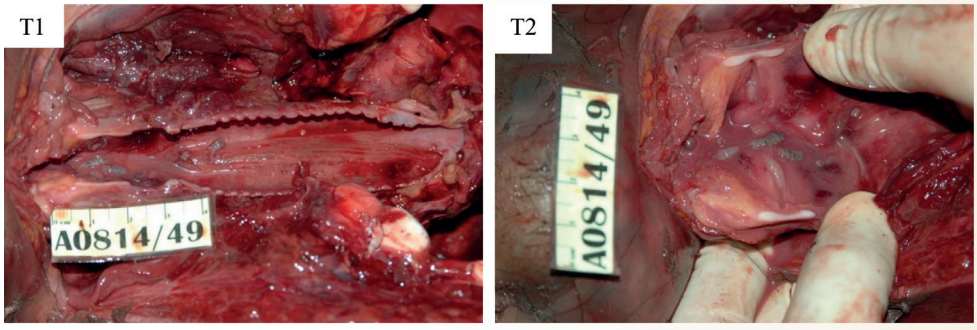

Figure 3. Amphipods in trachea

T = Trachea

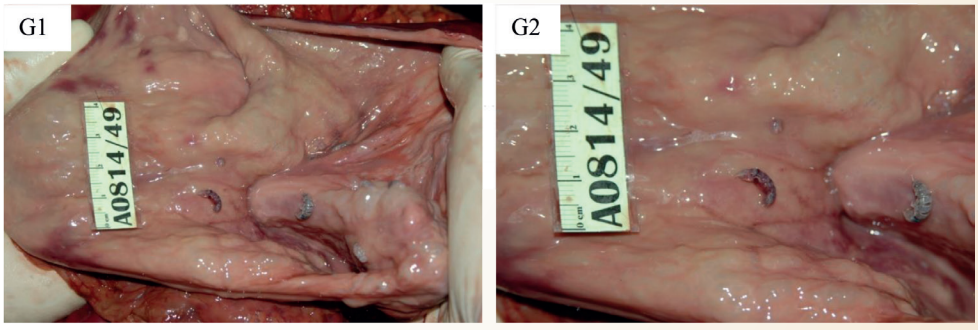

Figure 3. Amphipods in gastric

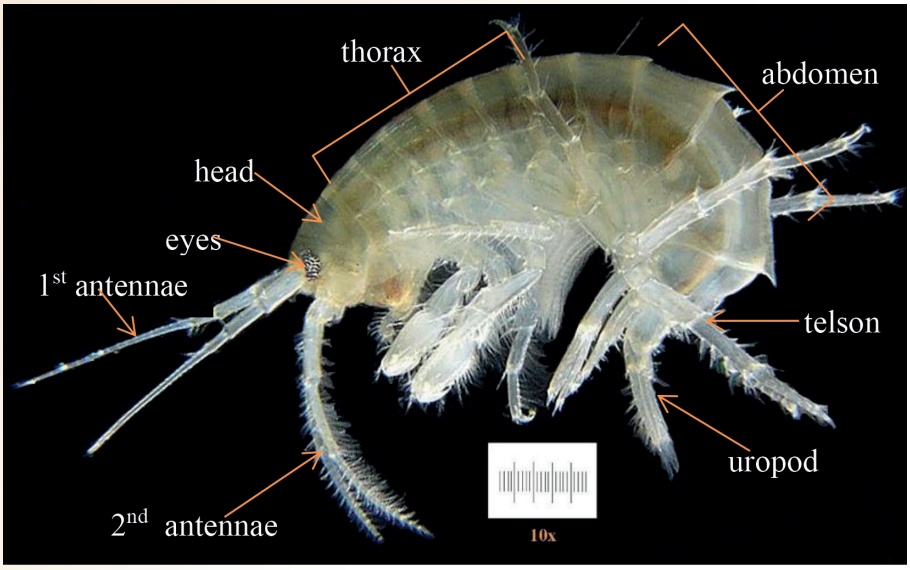

Figure 4. *Amphipod structure*

Family Hyalidae

Parhyale hawaiensis (Dana, 1853)[2] (McLaughlin et al., 2005)

General characteristics: The body is flat on the sides (Figure 5). Males and females have different characteristics. The first pair of antennae is ¾ of the length of the second pair (Figure 5A1, Figure 5A2). The second pair of gnathopod claws, the 5th segment is small, the 6th segment is bigger than the 5th and oval-like shaped (Figure 5G2). Uropod is a biramus with the inner ramus being smaller and longer than the outer ramus (Figure 5U3). The telson has two lobes (cleft) (Figure 5T).

Habitat found spread wide from Southeast Asia. China Sea to the Atlantic Ocean and from this discovery, a male body was found. Drowned under the Chao Phraya River in the area of Pak Kret Police Station, Nonthaburi Province (Pak Kret Police Station currently, it is a subsidiary branch near the Nonthaburi Pier, Rama 4 Bridge area). An autopsy found amphipods in the trachea and gastric of the deceased. Samples were collected and then studied under a micro-CT scanning in order to know the external shape.

[2] *It is a binomial naming system which is an international principle used throughout the world.*

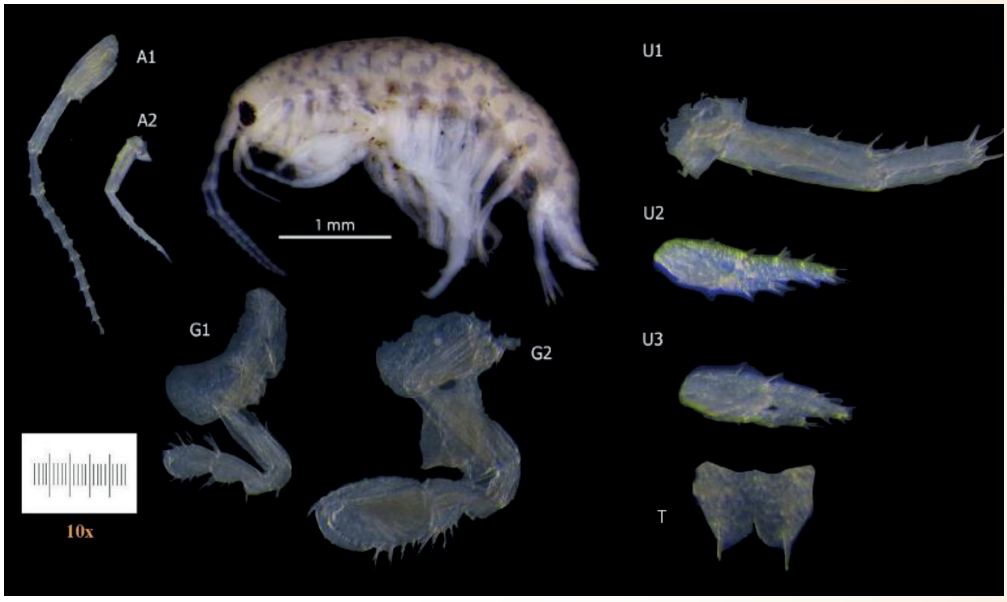

Figure 5 *Parhyale hawaiensis (Dana,1853) from micro-CT scanning*

A = Antenna

G = Gnathopod (prehensile legs)

U = Uropod (like rudder of a ship)

T = Telson

Amphipods have sexual reproduction. While swimming, the male will hold onto the female, called an amplexus. After that, the male will release sperm to the female. The fertilized eggs are stored in the brood chamber between the female's legs. After that, they will hatch into larvae. They look very similar to their parents. In some Amphipod species, the mother and father also help each other care for the larvae for a period after they are released from the brood chamber.

Amphipods were found inside the trachea and gastric of corpses, which is considered an extremely important jointed animal in forensic science. It shows that in addition to finding aquatic insects, amphipods can also be found, which is very possible, especially in countries in the region, hot and humid like Thailand

Investigators' initial report on this body was that found submerged under water. The corpse's palms and soles of the feet were wrinkled and pale and stained with mud. Which matches the habitat characteristics of amphipods *Parhyale hawaiensis* (Dana, 1853) that live on the underwater surface. The man had choked on mud inside his trachea and gastric and found amphipods inside.

Conclusion

This report therefore would like to announce the amphipods are useful and help in forensic investigations and justice by studying the characteristics of the amphipods. As a result, the victims were treated fairly and the initial circumstances of the death could be explained as drowning. The corpse's palms and soles of the feet were wrinkled, pale and stained with mud. After autopsy amphipods *Parhyale hawaiensis* (Dana, 1853) were found in trachea and gastric. It's shown that the body was dead at least 6-12 hours in conjunction with the process of decomposition and the discovery of amphipods inside and the corpse sank to a depth of at least 7-8 meters, which can be determined from habitat of them. It can be said that this report is only a small part of reports from Thailand only and very useful to forensic science and justice.

Suggestion

Amphipod is a small crustacea-like animal belonging to (Class Crustacea), of which there are many species that live in fresh water and seawater. Amphipod has many forensic and judicial benefits, such as:

- Amphipod can be used as an indicator of water quality, as some amphipod can only live in oxygen-rich water, and some amphipod can only live in water that contains various toxins or pollutants.

- Amphipod can be used as an indicator of the death time of a corpse, as some amphipod destroys the corpse of a dead animal floating in the water, so studying the destruction of amphipod corpses will help to know the time of death of that corpse (Post Mortem Interval = PMI).

- Amphipod can be used as an indicator of an accident or murder because some amphipod destroys the bodies of dead people floating in the water. If a corpse has amphipod's cuts or teeth marks on a non-face part, it could mean that the corpse died before floating in the water, but if the corpse has amphipod's cuts or teeth marks only on its face, it could mean that the corpse died after floating in the water.

- Amphipods in this article is *Parhyale hawaiensis* (Dana,1853) found in trachea and gastric. They live in the ground water. All studied can help the the pathologist to estimate the Post Mortem Interval (PMI) as soon as the truth ($_{min}$PMI) and help the officer to know the body sank to a depth of at least 7-8 meters and dead at least 6-12 hours. Finally, summarize primary cause of death a case A0814/49 was drowning. It can be seen that amphipod is very useful for forensic science and helps in solving cases in the justice system.

Acknowledgement

Thank you so much for Central Institute of Forensic Science to support the specimens and equipment. Thank you to Associate Professor Pensook Tauthong, Ph.D. for her kindness as mentors, reviews, advice, and encouragement.

References

Alba-Tercedor, J. (2014). From the sample preparation to the volume rendering images of small animals: A step by step example of a procedure to carry out the micro-CT study of the leafhopper insect Homalodisca vitripennis (Hemiptera : Cicadellidae). *Bruker Micro-CT Users Meeting 2014*, 260–288.

Amendt, J., Campobasso, C. P., Gaudry, E., Reiter, C., LeBlanc, H. N., & Hall, M. J. (2007). Best practice in forensic entomology-standards and guidelines. *Int. J. Legal Med.* 121, 90–104. doi: 10.1007/s00414-006-0086-x.

Archer, M. S., Bassed, R. B., Briggs, C. A., & Lynch, M. J. (2005). Social isolation and delayed discovery of bodies in houses: the value of forensic pathology, anthropology, odontology and entomology in the medico-legal investigation. *Forensic Sci. Int.* 151, 259–265. doi: 10.1016/j.forsciint.2005.02.016.

Benecke, M. & Lessig, R. (2001). Child neglect and forensic entomology. *Forensic Sci. Int. 120,* 155–159. doi: 10.1016/S0379-0738(01)00424-8.

Benecke, M., Josephi, E., & Zweihoff, R. (2004). Neglect of the elderly: forensic entomology cases and considerations. *Forensic Sci. Int. 146*(Suppl), S195–S199. doi: 10.1016/j.forsciint.09.061.

Best, R. J. & Stachowicz, J. J. (2014). Phenotypic and phylogenetic evidence for the role of food and habitat in the assembly of communities of marine amphipods. *Ecology*, 95, 775-786.

Bojko, J. (2019). Amphipod disease: Model systems, invasions and systematics-Introduction to DAO Special 8. Dis. *Aquat. Organ*, *136*, 1-2.

Borror, D. J., Triplehorn, C. A., & Johnson, N. F. (1989). *An Introduction to the Study of Insects*. Harcourt Brace Jovanovich.

Campobasso, C. P., & Introna, F. (2001). The forensic entomologist in the context of the forensic pathologist's role. *Forensic Sci. Int. 120*, 132-139. doi: 10.1016/S0379-0738(01)00425-X.

Collembola. (n.d.). *The Amateur Entomologists' Society*. https://www.amentsoc.org

Duband, S., Forest, F., Clemenson, A., Debout, M., & Pèoc'h, M. (2011). Postmortem injuries inflicted by crawfish: morphological and histological aspects. *Forensic Science*

International. 206(1-3), 49-51. doi: 10.1016 /j.forsciint.2010.08.006.

Fano, E. A., Rossi, L., & Basset, A. (1982). Fungi in the diet of three benthic invertebrate species. *Bolletino Zool, 49*, 99-105.

Friend, J. A., & Richardson, A. M. (1986). Biology of terrestrial amphipods. *Annu. Rev. Entomol, 31*, 25-48.

Horton, T., Lowry, J., De Broyer, C., Bellan-Santini, D., Coleman, C. O., Daneliya, M., Dauvin, J. C., Fiser, C., Gasca, R., Grabowski, M., et al. (2020, April 10). *World Amphipoda Database.* Available online. http://www.marinespecies.org/amphipoda

Hughes, E. L., & Ahyong, S.T. (2016). Collecting and Processing Amphipods. *Journal of Crustacean Biology. 36*(4), 584-588, https://doi.org/10.1163/1937240X-00002450.

Jayanth, H. S., Geetha, K. B., Vijay, V., & Parkash, M. (2023). Post-mortem freshwater animai predation - a case report. *Egyptian Journal of Forensic Science, 13*(4).

Piscart, C., Dick, J. T. A., McCrisken, D., & MacNeil, C. (2009). Environmental mediation of intraguild predation between the freshwater invader Gammarus pulex and the native G. duebeni celticus. *Biol. Invasions, 11*, 2141-2145.

Kelly, D. W., & Dick, J. T. A. (2002). Montgomery, W.I. The functional role of Gammarus (Crustacea, Amphipoda): Shredders, predators, or both?. *Hydrobiologia, 485*, 199-203.

Lowry, J. (2010). *Arcitalitrus sylvaticus* (Haswell, 1879). *World Register of Marine Species.* http://www.marinespecies.org/aphia.php?p=taxdetails&id=555665

Lowry, J. K., & Springthorpe, R. T. (2001). Amphipoda: Families. *Crustacea.net.* http://www.crustacea.net/crustace/amphipoda/index.htm.

MacNeil, C., Dick, J. T. A., & Elwood, R. W. (1997). The trophic ecology of freshwater Gammarus (Crustacea: Amphipoda); problems and perspectives concerning the functional feeding group concept. *Biol. Rev. Camb. Philos. Soc., 72*, 349-364.

Marchetti, D., Arena, E., Boschi, I., & Vanin, S. (2013). Human DNA extraction from empty puparia. *Forensic Sci. Int. 229*, 26-29. doi: 10.1016/j.forsciint.2013.03.043.

McLaughlin, P. A., Camp, D. K., Angel, M. V., Bousfield, E. L., Brunel, P., Brusca, R. C., & Cadien, D. (2005). Common and Scientific Names of Aquatic Invertebrates from the United States and Canada: Crustaceans. *American Fisheries Society Special Publication, 31*, pp. 545.

Pinto, L. J. (1990). Occasional Invaders. In Story, K., & Moreland, D. (eds.). (pp. 833-867). Franzak & Foster Co. Cleveland.1990

Piscart, C., Genoel, R., Doledec, S., Chauvet, E., & Marmonier, P. (2009). Effects of intense agricultural practices on hetero-

trophic processes in streams. *Environ. Pollut, 157*, 1011-1018.

Poltermann, M. (2001). Arctic sea ice as feeding ground for amphipods - Food sources and strategies. *Polar Biol, 24,* 89-96.

Sheader, M., Van Dover, C. L., & Thurston, M. H. (2004). Reproductive ecology of Bouvierella curtirama (Amphipoda: Eusiridae) from chemically distinct vents in the Lucky Strike vent field, Mid-Atlantic Ridge. *Mar. Biol, 144*, 503-514.

Smith, E. H. & Whitman, R. C. (1992). *Field Guide to Structural Pests. National Pest Management Association.* Dunn Loring, VA.

Thorp, H. J. & D. Christopher Rogers. (2015). Amphipods are important constituents of many river and stream ecosystems. *Science Direct.* https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences/amphipod.

Vanin, S. & Silvano, Z. (2011). Post-mortal lesions in freshwater environment. *Forensic Science International. 212*(1-3), e18-20, e1-284 ,e4. doi: 10.1016/j.forsciint. 2011.05. 028. Epub 2011 Jun 25.

Viero, A. M., Montisci, G., Pelletti & Vanin, S. (2019). Crime scene and body alterations caused by arthropods: implications in death investigation. *International Journal of Legal Medicine. 133*(1), 307-316. doi: 10.1007/s00414-018-1883-8.

ความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายในสัญญาระหว่างประเทศ
The Validity of Choice-of-Law Clause in International Contract

*อานนท์ ศรีบุญโรจน์**
*Arnon Sriboonroj**

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ โดยไม่เพียงแต่จะส่งผลถึงกฎหมายที่จะใช้บังคับกับสัญญาเท่านั้น ยังอาจกระทบถึงสิทธิและหน้าที่ในระหว่างคู่สัญญาอีกด้วย อันเป็นผลมาจากความแตกต่างของกฎเกณฑ์ในทางกฎหมายภายใน อย่างไรก็ดีในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับว่าข้อตกลงเลือกกฎหมายเป็นข้อตกลงที่แยกจากส่วนอื่น ๆ ของสัญญา ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของหลักความเป็นอิสระของข้อตกลงเลือกกฎหมาย สำหรับปัญหาว่าจะพึงใช้กฎหมายใดเป็นกฎหมายที่ใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายนั้น ยังคงมีความเห็นที่ไม่ลงรอยกันของนักนิติศาสตร์ ซึ่งอาจแบ่งการพิจารณาได้เป็น 4 แนวทาง กล่าวคือ อาศัยกฎหมายภายในของศาลที่พิจารณาพิพากษาคดี อาศัยกฎหมายที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกให้มีผลบังคับกับสัญญา อาศัยกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาในกรณีที่คู่สัญญาไม่ได้แสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญา และศาลที่พิจารณาคดีมีดุลพินิจในการค้นหากฎหมายที่ใช้พิจารณากับความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย ในขณะที่ภายใต้ระบบกฎหมายขัดกันของไทย ปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายอาจกล่าวได้ว่ายังมีความไม่ชัดเจน

* *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*
Assistant Professor, Dr., Faculty of Law, Thaksin University
Received: *January 30, 2024* **Revised:** *April 19, 2024* **Accepted:** *April 23, 2024*

เนื่องจากพระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 ก็ไม่ได้มีการบัญญัติเรื่องนี้ไว้ ทั้งยังไม่ปรากฏทางปฏิบัติของศาลตลอดจนการอธิบายในทางตำราไว้แต่อย่างใด ดังนั้น ในการปรับปรุงพระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 หากว่าจะได้มีขึ้นในอนาคต จึงควรให้การรับรองหลักความเป็นอิสระของข้อตกลงเลือกกฎหมายไว้ในระบบกฎหมายขัดกันว่าด้วยสัญญาของไทย

คำสำคัญ: ข้อตกลงเลือกกฎหมาย, กฎหมายขัดกัน, สัญญา

Abstract

This academic article aims to generate knowledge and understanding related to the issue of validity of choice-of-law clause, which is of great importance. It does not only effect the law applicable to contract, but may also impact the rights and obligations between the parties. This is a result of the difference of substantive law in each country. However, it is widely recognized that the choice-of-law clause is separated from other parts of the contract, based on the doctrine of severability. Regarding the problem of which law should be applied for the validity of choice-of-law clause, there are still differing opinions among legal scholars, which can be categorized into four approaches: the lex fori approach, the express intent approach, the default law approach and judicial discretion approach. Under Thai's conflict of laws system, the issue of validity of choice-of-law clause may be unclear because the Conflict of Laws Act B.E. 2481 does not specifically address this matter, and there is no clear precedent in Thai jurisprudence as well. Additionally, there is no explanation relating to the validity of the choice-of-law clause in legal textbooks. Therefore, if the amendment of the Conflict of Laws Act B.E. 2481 occurs in the future, the doctrine of severability should be recognized within Thai's conflict of laws on the contract system.

Keywords: choice-of-law clause, conflict of laws, contract

บทนำ

การทำสัญญาในทางธุรกิจการค้าระหว่างประเทศหรือสัญญาที่มีองค์ประกอบต่างประเทศ (foreign element) นอกจากข้อสัญญาที่เกี่ยวด้วยสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดในระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับนิติสัมพันธ์แล้ว การแสดงเจตนาเลือกกฎหมายต่างประเทศเพื่อใช้บังคับกับสัญญาที่อยู่ในรูปของข้อตกลงเลือกกฎหมาย (choice-of-law clause) ก็เป็นข้อตกลงอีกส่วนหนึ่งที่นับว่ามีความสำคัญ โดยความสำคัญของข้อตกลงเลือกกฎหมายดังกล่าวได้สะท้อนผ่านทางปฏิบัติในการทำสัญญาที่มีลักษณะระหว่างประเทศ ซึ่งผลจากการศึกษาของ Coyle and Drahozal (2019, p.333) เผยว่า คู่สัญญากว่า

ร้อยละ 90 ในสัญญาที่มีองค์ประกอบต่างประเทศได้มีการบรรจุข้อตกลงเลือกกฎหมายไว้ในสัญญา

การมีผลบังคับของกฎหมายซึ่งคู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกย่อมสัมพันธ์กับการมีผลบังคับของข้อตกลงเลือกกฎหมายอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (Mills, 2018, p.380) ตามนัยนี้ศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีย่อมไม่อาจนำกฎหมายที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกให้มีผลบังคับกับสัญญามาปรับแก่กรณีได้หากข้อตกลงเลือกกฎหมายไม่สมบูรณ์หรือไม่มีผลบังคับ (Gruson, 2003, p.1024) ซึ่งไม่เพียงแต่การมีผลบังคับของข้อตกลงเลือกกฎหมายจะกระทบถึงกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาเท่านั้น หากแต่ยังอาจกระทบถึงความสมบูรณ์ของสัญญาอีกด้วย เนื่องจากเมื่อสัญญาได้ตกอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายของประเทศใดแล้ว กฎหมายของประเทศนั้นย่อมเป็นกฎหมายที่ใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของสัญญาเช่นว่านั้นด้วย

ในทางกลับกันจึงมีปัญหาที่น่าพิจารณาว่าหากสัญญาอันเป็นมูลฐานของข้อตกลงเลือกกฎหมายนั้นไม่สมบูรณ์หรือไม่อาจมีผลบังคับได้เสียแล้ว ข้อตกลงเลือกกฎหมายจะยังคงมีผลบังคับได้อยู่หรือไม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งข้อตกลงเลือกกฎหมายจะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสัญญานั้นเอง หรือจะพิจารณาข้อตกลงเลือกกฎหมายในฐานะที่เป็นข้อตกลงแยกต่างหากจากส่วนอื่น ๆ ของสัญญา

▣ วัตถุประสงค์ของเรื่องที่นำเสนอ

ประเด็นความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาถือได้ว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับประเทศไทย บทความวิชาการฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาระหว่างประเทศผ่านการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ประกอบด้วย ข้อถกเถียงทางความคิดของหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมาย นิติฐานะของข้อตกลงเลือกกฎหมาย กฎหมายที่ใช้พิจารณาต่อปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย ผลของข้อตกลงเลือกกฎหมาย ปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายในระบบกฎหมายขัดกันของไทย ก่อนที่จะนำไปสู่บทสรุปและข้อเสนอแนะ ซึ่งจะได้พิจารณาเป็นลำดับ ๆ ต่อไปนี้

ข้อถกเถียงทางความคิดของหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมาย

แม้ว่าหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาจะเป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย แต่อย่างไรก็ดี มิได้หมายความว่าหลักการดังกล่าวจะไม่มีผู้คัดค้านเสียทีเดียว ในทางตรงกันข้ามตลอดประวัติศาสตร์ของการนำหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนามาปรับใช้ในบริบทของกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลกลับได้มีการนำเสนอแนวคิดตลอดจนการให้เหตุผลจากนักนิติศาสตร์คนสำคัญเพื่อคัดค้านหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายต่างประเทศเพื่อบังคับกับสัญญาอยู่จำนวนไม่น้อย ซึ่งอาจแบ่งการพิจารณาข้อถกเถียงทางความคิดของหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาได้เป็น 2 แนวทาง กล่าวคือ แนวคิดที่คัดค้านหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนา (anti-

autonomy) และแนวคิดที่สนับสนุนหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนา (pro-autonomy) ดังนี้

1. แนวคิดที่คัดค้านหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมาย (anti-autonomy)

ภายใต้แนวคิดที่โต้แย้งหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาอธิบายว่า หากยินยอมให้คู่สัญญาสามารถแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาได้ ย่อมเท่ากับว่าคู่สัญญาจะมีอำนาจในการตรากฎหมาย (Beale, 1910, p.260) โดยตามทัศนะของ Beale เห็นว่า คู่สัญญาไม่สามารถแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาได้ เนื่องจากคู่สัญญาไม่มีอำนาจในการตรากฎหมาย (Lando, 1976, pp.24-25) Beale ถึงขนาดวิจารณ์เจตนาของคู่สัญญาในการเลือกกฎหมายว่าเป็นเรื่องที่แปลกประหลาดอย่างยิ่งที่อำนาจซึ่งเกินสมควรจะตกอยู่ในมือของคู่สัญญา (Beale, 1910, p.281.) โดยกฎหมายที่จะพึงใช้บังคับกับสัญญานั้นควรเป็นกฎหมายแห่งถิ่นที่สัญญาได้ทำขึ้นหากเป็นเรื่องที่เกี่ยวด้วยความสมบูรณ์ของสัญญา หรือหากเป็นเรื่องที่เกี่ยวด้วยการชำระหนี้กฎหมายแห่งถิ่นที่จะได้มีการปฏิบัติการชำระหนี้ก็ควรเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญานั้น (Lorenzen, 1921b, pp.655-656)

โดยข้อโต้แย้งอีกประการหนึ่งที่ถูกนำมาอธิบายเพื่อคัดค้านการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายของคู่สัญญาคือ หากปล่อยให้คู่สัญญาสามารถเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาได้ ย่อมจะนำไปสู่การเลี่ยงกฎหมายที่จะใช้บังคับกับสัญญา (Richardson, 1988, p.150) อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากที่กฎหมายสารบัญญัติของแต่ละประเทศมีเนื้อหาที่แตกต่างกัน ดังนี้จึงอาจเป็นไปได้ว่าสัญญาซึ่งคู่สัญญาได้ตกลงกันนั้นอาจไม่สมบูรณ์หรือไม่อาจบังคับได้ตามกฎหมายของประเทศหนึ่งในทางตรงกันข้ามสัญญาฉบับเดียวกันนั้นกลับมีผลสมบูรณ์และสามารถบังคับได้ตามกฎหมายของอีกประเทศหนึ่ง ฉะนั้นการที่ให้คู่สัญญาสามารถเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาได้ย่อมเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้คู่สัญญาสามารถตกลงกันเพื่อเลี่ยงกฎหมายที่มีความใกล้ชิดกับนิติสัมพันธ์ เนื่องจากกฎหมายนั้นอาจไม่เป็นผลดีกับสัญญาที่ได้ทำขึ้น (Ogunranti, 2017, p.43) โดย Paul de Castro ได้แสดงทัศนะไว้ว่า สัญญานั้นเปรียบเสมือนกับบุคคลที่ต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายแห่งถิ่นที่บุคคลนั้น (สัญญานั้น) ได้เกิดขึ้น (Lorenzen, 1921a, p.573) และเมื่อสัญญาตกอยู่ภายใต้กฎหมาย ซึ่งคู่สัญญาไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายเช่นว่านั้นได้ คู่สัญญาก็ย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงด้วยการเลือกกฎหมายอื่นเพื่อใช้บังคับกับสัญญาได้ด้วยเช่นเดียวกัน (Rabel, 1960, p.396) เนื่องจากโดยเหตุผลของเรื่องแล้ว (nature of things) สัญญาซึ่งได้เกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ก็ควรที่จะต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายของประเทศที่มีความใกล้ชิดที่สุดกับนิติสัมพันธ์นั้น (Richardson, 1988, p.151)

นอกจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นแล้ว ศาสตราจารย์ Niboyet ซึ่งเป็นอีกผู้หนึ่งที่คัดค้านการแสดงเจตนาในการเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญา ได้แสดงทัศนะไว้ว่า หากเจตนาของคู่สัญญาได้รับการยอมรับ คู่สัญญาย่อมสามารถเลือกกฎหมายจากระบบกฎหมายที่แตกต่างกันด้วยการตกลงเลือกกฎหมายตามที่คู่สัญญาพอใจโดยที่ปฏิเสธกฎเกณฑ์อื่น ๆ

ผลคือคู่สัญญาอาจไม่ตกอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายใดเลย (Blom, 1978, p.234) ในทำนองเดียวกันศาสตราจารย์ Henri Batiffol เห็นว่าคู่สัญญาไม่สามารถเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาได้ แต่อย่างไรก็ดีดูเหมือนว่า Batiffol เองก็มิได้ปฏิเสธการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายของคู่สัญญาเสียทีเดียว โดยเขาถือว่าเจตนาของคู่สัญญาเป็นเพียงจุดเกาะเกี่ยวหนึ่งซึ่งศาลไม่จำต้องผูกพันตามเจตนาดังกล่าว (Blom, 1978, pp.235-236)

ดังนี้จะเห็นได้ว่าข้อความคิดที่โต้แย้งหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญานั้นวางอยู่บนพื้นฐานของหลักอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดน (territorial sovereignty) ซึ่งยึดโยงนิติสัมพันธ์ของปัจเจกชนไว้กับรัฐเจ้าของดินแดน โดยนิติสัมพันธ์เช่นว่านั้นย่อมตกอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายของสถานที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับนิติสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายแห่งถิ่นที่สัญญาได้ทำขึ้น หรือกฎหมายแห่งถิ่นที่จะต้องปฏิบัติการชำระหนี้ตามสัญญา ตามนัยนี้เจตนาของเอกชนจึงไม่อาจกำหนดกฎหมายที่จะพึงใช้บังคับกับสัญญาได้ เนื่องจากจะเป็นการฝ่าฝืนต่อการใช้อำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของรัฐ

2. แนวคิดที่สนับสนุนหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมาย (pro-autonomy)

สำหรับแนวคิดที่สนับสนุนหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายนั้นมีรากฐานมาจากข้อความคิดในเรื่องปัจเจกชนนิยม (individualism) อันเป็นผลมาจากความคิดในทางการเมืองที่ต้องการยืนยันถึงความเป็นปัจเจกของบุคคล โดยรัฐจะต้องรับรู้ถึงสิทธิส่วนบุคคลให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และจะต้องรับรองเสรีภาพและสิทธิที่มีอยู่ตามธรรมชาติของบุคคล โดยเสรีภาพของบุคคลอาจถูกจำกัดได้เมื่อมีเหตุอันสมควรหรือด้วยความสมัครใจของบุคคลเท่านั้น และหลักเศรษฐศาสตร์เสรีนิยมเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญา (freedom of contract) ซึ่งหลักการดังกล่าวมีสาระสำคัญว่ากฎเกณฑ์ที่ดีที่สุดซึ่งสังคมควรจะมีคือ กฎเกณฑ์ที่คู่สัญญาซึ่งมีความเท่าเทียมกันได้ตกลงกันเอง โดยข้อความคิดนี้ได้นำไปสู่หลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาในแง่ที่ทำให้คู่สัญญามีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการทำสัญญาโดยรัฐจะไม่ตรากฎหมายเพื่อบังคับการทำสัญญาของเอกชน เปิดโอกาสให้เอกชนสามารถวางกฎเกณฑ์เพื่อบังคับกับสัญญาของตนได้เอง เว้นแต่จะเป็นกรณีที่เกี่ยวด้วยประโยชน์สาธารณะเท่านั้นที่รัฐสามารถบัญญัติกฎหมายเพื่อจำกัดเสรีภาพในการทำสัญญาของเอกชนได้ (Daraporn Thirawat, 1987, pp.5-6) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดที่สนับสนุนหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนานั้นวางอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดเสรีนิยมของปัจเจกบุคคลนั่นเอง

ภายใต้แนวคิดที่สนับสนุนหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเห็นว่า คู่สัญญาย่อมมีสิทธิในการเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาได้ (Dicey & Morris, 1973, pp.721-722; Wolff, 1950, p.43) ซึ่งการที่อนุญาตให้คู่สัญญาสามารถเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาได้นั้นจะทำให้เกิดความแน่นอนและคาดหมายได้ในเรื่องกฎหมายที่จะนำมาบังคับกับนิติสัมพันธ์ เพราะโดยปกติแล้วหากปราศจากการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญา คู่สัญญาย่อมไม่อาจทราบได้ว่ากฎหมายใดจะเป็นกฎหมาย

ที่ใช้บังคับกับนิติสัมพันธ์ที่ตนได้ทำขึ้นจนกว่าศาลจะได้พิจารณาในประเด็นปัญหาดังกล่าว (Lando, 1976, p.33) โดยตามทัศนะของ Gamillscheg นักนิติศาสตร์ชาวเยอรมันเห็นว่าการมีผลใช้บังคับของข้อตกลงเลือกกฎหมายนั้นย่อมเป็นไปตามกฎเกณฑ์ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายของศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีนั้นเอง (Lando, 1964, p.145) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งกฎเกณฑ์ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายเป็นฐานทางกฎหมายที่รองรับอำนาจของคู่สัญญาในอันที่จะเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญา (Chumporn Pachusanond, 1984, pp.79-80) ในแง่นี้หากกฎเกณฑ์ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายของประเทศใดไม่ให้การยอมรับเสรีภาพของคู่สัญญาในการเลือกกฎหมายของต่างประเทศเพื่อบังคับกับสัญญาแล้ว ศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีย่อมถือเสมือนหนึ่งว่าไม่มีข้อตกลงเช่นว่านั้น

ซึ่งหากพิจารณาถึงความมุ่งหมายของกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลที่ต้องการสร้างความเป็นเอกภาพ ก่อให้เกิดความแน่นอนและคาดหมายได้ในการปรับใช้กฎหมายสารบัญญัติ (Rabel, 1958, p.94) ก็จะเห็นได้ว่า การนำหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนามาปรับใช้ในบริบทของกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลด้วยการให้คู่สัญญาสามารถแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับนิติสัมพันธ์ที่ตนทำขึ้นได้นั้นย่อมเป็นการสอดคล้องกับความมุ่งหมายของกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลดังกล่าว โดยศาสตราจารย์ Ernst Rabel นักกฎหมายขัดกันผู้มีชื่อเสียงชาวอเมริกันได้แสดงทัศนะไว้ว่า หลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาได้พยายามขจัดสิ่งที่ศาลไม่สามารถคาดหมายได้ล่วงหน้าและทำให้สัญญาตกอยู่ภายใต้กฎหมายใดกฎหมายหนึ่งแต่เพียงกฎหมายเดียว (Rabel, 1960, p.365) ประกอบกับเมื่อพิจารณาถึงความมุ่งหมายของกฎหมายลักษณะสัญญาเองก็จะเห็นได้ว่า เป็นกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองความแน่นอนและคาดหมายได้ในสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญา ซึ่งการที่จะให้บรรลุถึงความมุ่งหมายเช่นว่านั้น การอนุญาตให้คู่สัญญาสามารถเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับนิติสัมพันธ์ที่มีลักษณะระหว่างประเทศย่อมจะก่อให้เกิดความแน่นอนและคาดหมายได้ในสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญา (Richardson, 1988, pp.155-156)

นอกจากนี้เหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งสนับสนุนการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาได้แก่ ความเป็นอิสระของคู่สัญญา โดยการเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาที่มีลักษณะระหว่างประเทศนั้นอาจเกิดขึ้นได้จากเหตุผลต่าง ๆ อาทิ คู่สัญญาต้องการให้นิติสัมพันธ์ตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ใดกฎเกณฑ์หนึ่งเป็นการเฉพาะ คู่สัญญาอาจต้องการให้นิติสัมพันธ์ตกอยู่ภายใต้กฎหมายซึ่งเป็นกลาง (neutral law) ที่ไม่เกี่ยวข้องกับคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น (Lando, 1976, p.33) ดังนี้เสรีภาพของคู่สัญญาในการเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาจึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการยอมรับ เพราะคู่สัญญาย่อมทราบดีว่ากฎหมายใดจะเป็นกฎหมายที่เหมาะสมที่สุดกับนิติสัมพันธ์ที่ตนได้ทำขึ้น (Chumporn Pachusanond, 1984., p.85) ซึ่งไม่เพียงแต่หลักการดังกล่าวจะก่อให้เกิดความสะดวกกับคู่สัญญาในอันที่จะตกลงกันให้นิติสัมพันธ์ตกอยู่ภายใต้กฎหมายที่คู่สัญญาต่างเห็นพ้องกัน

ทุกฝ่ายแล้ว แต่ยังก่อให้เกิดความสะดวกกับศาลในการค้นหากฎหมายที่จะนำมาปรับแก่กรณีอีกด้วย (Richardson, 1988, pp.154-155)

ต่อประเด็นข้อโต้แย้งหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายของคู่สัญญาที่ว่า การอนุญาตให้คู่สัญญาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาย่อมเท่ากับว่าคู่สัญญามีอำนาจในการตรากฎหมายเพื่อบังคับกับนิติสัมพันธ์ของตนนั้น เมื่อพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วก็จะเห็นได้ว่า การที่คู่สัญญาสามารถแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาได้นั้นมิได้เป็นเพราะคู่สัญญามีอำนาจในการตรากฎหมายแต่อย่างใด หากแต่เป็นเพราะกฎเกณฑ์ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายอนุญาตให้ทำเช่นนั้นได้ (Lehmann, 2008., pp.383-384; Reese, 1960, p,534) และหากศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีเห็นว่าการเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญามีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเลี่ยงกฎหมายหรือกระทำไปโดยไม่สุจริต ศาลก็สามารถปฏิเสธไม่ยอมรับการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายของคู่สัญญาได้

กล่าวโดยสรุป แม้ว่าหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาจะมีทั้งฝ่ายที่คัดค้านและสนับสนุนหลักการดังกล่าว แต่อย่างไรก็ดีข้อเท็จจริงประการหนึ่งซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้เกี่ยวกับการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายของคู่สัญญาก็คือ หลักการดังกล่าวได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายจนกลายเป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับอันร่วมกัน (common core) ในกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลของนานาอารยะประเทศ (Lando, 1976, p.3) แต่ทั้งนี้ก็มิได้หมายความว่าข้อโต้แย้งต่อหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายของคู่สัญญาจะไม่มีคุณค่าเลยเสียทีเดียว ในทางตรงกันข้ามข้อโต้แย้งของหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญากลับมีคุณูปการสำคัญต่อการพัฒนาข้อความคิดดังกล่าวให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

นิติฐานะของข้อตกลงเลือกกฎหมาย

ในการพิจารณาถึงนิติฐานะของข้อตกลงเลือกกฎหมายนั้น อาจแบ่งออกได้เป็น 2 แนวทาง (Lando, 1976, p.44; Nygh, 1999, p.84) กล่าวคือ ในแนวทางแรกพิจารณาว่า ข้อตกลงเลือกกฎหมายเป็นส่วนหนึ่งของสัญญา ด้วยเหตุนี้หากสัญญามีผลไม่สมบูรณ์ข้อตกลงเลือกกฎหมายจึงย่อมมีผลไม่สมบูรณ์ตามไปด้วย ในขณะที่แนวทางที่สองได้พิจารณาข้อตกลงเลือกกฎหมายในฐานะที่เป็นข้อตกลงแยกต่างหากจากสัญญาในส่วนอื่น ๆ ตามนัยนี้ถึงแม้ว่าสัญญาจะมีผลไม่สมบูรณ์ แต่ข้อตกลงเลือกกฎหมายก็อาจมีผลสมบูรณ์ได้

ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่าข้อตกลงเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาเป็นข้อตกลงที่แยกต่างหากจากส่วนอื่น ๆ ของสัญญา ด้วยเหตุนี้ความไม่สมบูรณ์ของสัญญาหรือแม้แต่การเลิกสัญญาจึงไม่กระทบถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย (Born & Kalelioglu, 2021, p.53) โดยหลักความเป็นอิสระของข้อตกลงเลือกกฎหมาย (doctrine of severability) ดังกล่าวนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับข้อตกลงเลือกศาลและอนุญาโตตุลาการ (Mills, 2018, p.379) ที่จะไม่ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของสัญญา โดยข้อตกลงเลือกกฎหมายจะมีผลสมบูรณ์หรือสามารถบังคับได้หรือไม่นั้นจึงต้องพิจารณาแยกต่างหากจากสัญญาในส่วนอื่น ๆ เว้นแต่ในกรณีที่ปรากฏพฤติการณ์ที่กระทบถึงความสมบูรณ์ของทั้งสัญญาและข้อตกลงเลือกกฎหมาย อาทิ คู่สัญญาไม่มีความสามารถในการทำสัญญาเนื่องจากเป็นผู้เยาว์ โดยเมื่อผู้เยาว์ไม่มีความสามารถในการ

ทำสัญญา ผู้เยาว์ย่อมไม่อาจตกลงเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาได้เช่นเดียวกัน (Commentary on the Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts, 2015, p.60)

ความเป็นอิสระของข้อตกลงเลือกกฎหมายเป็นผลมาจากลักษณะและความมุ่งหมายของข้อตกลงเลือกกฎหมายนั้นเอง ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความแน่นอน (certainty) และคาดหมายได้ (predictability) ในระหว่างคู่สัญญาว่า กฎหมายของประเทศใดจะเป็นกฎหมายที่พึงใช้บังคับกับสัญญา ซึ่งรวมถึงปัญหาความสมบูรณ์และการมีผลบังคับได้ของสัญญาด้วย (Born & Kalelioglu, 2021, p.57) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งกฎหมายที่ใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์หรือการมีผลบังคับได้ของสัญญานั้นได้แก่กฎหมายที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกให้มีผลบังคับกับนิติสัมพันธ์ ในแง่นี้หากถือว่าข้อตกลงเลือกกฎหมายเป็นส่วนหนึ่งของสัญญาย่อมก่อให้เกิด “ความย้อนแย้ง” ในการปรับใช้กฎหมายที่บังคับกับสัญญา เพราะเมื่อคำนึงว่า สัญญาอันเป็นมูลฐานของข้อตกลงเลือกกฎหมายไม่สมบูรณ์หรือไม่สามารถมีผลบังคับได้เสียแล้ว กฎหมายที่คู่สัญญาเลือกย่อมไม่อาจนำมาใช้ในการพิจารณาถึงปัญหาความสมบูรณ์หรือการมีผลบังคับของสัญญาได้อีกต่อไป

โดยหลักความเป็นอิสระของข้อตกลงเลือกกฎหมายดังกล่าวนี้ได้ปรากฏในมาตรา 7 หลักการของที่ประชุมแห่งกรุงเฮกว่าด้วยการเลือกกฎหมายในสัญญาพาณิชย์ระหว่างประเทศ ค.ศ. 2015 ที่ได้กำหนดไว้อย่างชัดแจ้งว่าข้อตกลงเลือกกฎหมายไม่อาจถูกทำให้เสื่อมเสียไปเพียงเพราะเหตุว่าสัญญานั้นไม่สมบูรณ์ (The Hague Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts 2015, Article 7)

อนึ่ง มีข้อที่น่าสังเกตว่า ด้วยผลของหลักความเป็นอิสระของข้อตกลงเลือกกฎหมาย ซึ่งทำให้ข้อตกลงเลือกกฎหมายไม่ขึ้นอยู่กับสัญญาที่เป็นมูลฐานของข้อตกลงเลือกกฎหมายนั้น ด้วยเหตุนี้กฎหมายที่ใช้บังคับกับการพิจารณาความสมบูรณ์หรือการมีผลบังคับได้ของข้อตกลงเลือกกฎหมายจึงไม่จำเป็นต้องเป็นกฎหมายเดียวกันกับกฎหมายที่ใช้บังคับกับการพิจารณาถึงความสมบูรณ์หรือการมีผลบังคับได้ของสัญญา

กฎหมายที่ใช้พิจารณาต่อปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย

เมื่อความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายไม่ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของสัญญาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงมีปัญหาที่น่าวิเคราะห์ต่อไปว่าในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์หรือการมีผลบังคับของข้อตกลงเลือกกฎหมายนั้นจะตกอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายใด ซึ่งในประเด็นนี้อาจแบ่งการพิจารณาออกได้เป็น 4 แนวทาง กล่าวคือ

แนวทางแรก อาศัยกฎหมายภายใน (lex fori) ของศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีนั้นเองเป็นกฎหมายที่ใช้ในการพิจารณาถึงปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย เนื่องจากการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาได้ถูกกำหนดโดยกฎเกณฑ์ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายของศาลที่พิจารณาพิพากษาคดี ด้วยเหตุนี้โดยหลักเหตุและผลแล้วกฎหมายภายในจึงสมควรเป็นกฎหมายที่ใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือก

กฎหมาย (Lando, 1976, p.44; Nygh, 1999, p.92) ซึ่งวิธีนี้แม้ว่าจะเป็นวิธีที่ง่ายและสะดวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีเนื่องจากศาลย่อมมีความรู้ความเข้าใจกฎหมายภายในของตน แต่โดยที่กฎหมายภายในของแต่ละประเทศมีเนื้อหาสาระที่แตกต่างกัน อาทิ ในเรื่องขอบเขตของการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญา กฎหมายขัดกันของบางประเทศได้ให้การยอมรับเสรีภาพของคู่สัญญาอย่างเต็มที่ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมาย โดยคู่สัญญาสามารถแสดงเจตนาเลือกกฎหมายของประเทศใดก็ได้เพื่อใช้บังคับกับสัญญาแม้ว่ากฎหมายของประเทศนั้นจะไม่เกี่ยวข้องกับนิติสัมพันธ์เลยก็ตาม ในขณะที่กฎเกณฑ์ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายของบางประเทศได้กำหนดให้คู่สัญญาสามารถแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อใช้บังคับกับสัญญาได้แต่เฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับนิติสัมพันธ์เท่านั้น (Prasit Pivavatnapanich, 2023, pp.246-247) ดังนั้นการอาศัยกฎหมายภายในเป็นเครื่องมือในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายจึงอาจก่อให้เกิดปัญหาการเลือกฟ้องคดีต่อศาลที่ตนจะได้เปรียบในเชิงคดี (forum shopping) ได้

แนวทางที่สอง อาศัยกฎหมายที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกให้มีผลบังคับกับสัญญาเป็นกฎหมายที่ใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย เมื่อคู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกให้กฎหมายของประเทศใดเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาแล้ว กฎหมายของประเทศนั้นจึงควรเป็นกฎหมายที่ใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายด้วย ซึ่งแนวทางดังกล่าวได้รับการยอมรับจากตราสารระหว่างประเทศที่เกี่ยวด้วยกฎหมายขัดกันในเรื่องสัญญาหลายฉบับ ไม่ว่าจะเป็นอนุสัญญาในระหว่างรัฐอเมริกันว่าด้วยกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาระหว่างประเทศ ค.ศ. 1994 (Inter-American Convention on the Law Applicable to International Contracts 1994, Article 12) กฎหมายของสหภาพยุโรปว่าด้วยกฎหมายที่ใช้บังคับกับหนี้ตามสัญญา ค.ศ. 2008 (Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I), Article 3 par. 5, Article 10) หลักการของที่ประชุมแห่งกรุงเฮกว่าด้วยการเลือกกฎหมายในสัญญาพาณิชย์ระหว่างประเทศ ค.ศ. 2015 (The Hague Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts 2015, Article 6) โดยต่างได้ให้การยอมรับไปในแนวทางเดียวกันว่า ความสมบูรณ์ของการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาย่อมพิจารณาโดยอาศัยกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญานั้นเอง ถ้าสัญญาหรือข้อตกลงนั้นมีผลสมบูรณ์ ดังนี้เมื่อคู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญา กฎหมายที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกจึงเป็นกฎหมายที่ใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายด้วย

จริงอยู่ที่ว่าการอาศัยกฎหมายที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกให้มีผลบังคับกับสัญญาเป็นกฎหมายที่ใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายจะเป็นแนวทางที่คำนึงถึงเจตนาของคู่สัญญา หากแต่วิธีการดังกล่าวก็มีความย้อนแย้งอยู่ในตัวเอง เนื่องจากกฎหมายที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกจะ

สามารถมีผลบังคับกับสัญญาได้ก็ต่อเมื่อข้อตกลงเลือกกฎหมายนั้นมีผลสมบูรณ์ (Lando, 1976, p.44) ตามนัยนี้การนำกฎหมายที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกมาใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายจึงย่อมเท่ากับว่าเป็นการนำกฎหมายที่ยังไม่มีผลบังคับกับนิติสัมพันธ์มาใช้พิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย

แนวทางที่สาม อาศัยกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาในกรณีที่คู่สัญญาไม่ได้แสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย (Lando, 1976, p.45) ภายใต้วิธีนี้การพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายย่อมจะเป็นไปตามกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาในกรณีที่คู่สัญญาไม่ได้แสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาไว้ ดังนี้ศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีในเบื้องต้นจึงจำเป็นที่จะต้องค้นหากฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาโดยอาศัยหลักเกณฑ์ในการค้นหากฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาในกรณีที่คู่สัญญาไม่ได้แสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญา ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ไม่ว่าจะเป็น การสันนิษฐานเจตนาของคู่สัญญา การกำหนดจุดเกาะเกี่ยวในลักษณะเคร่งครัด หลักความใกล้ชิดและแท้จริงที่สุดของนิติสัมพันธ์ เพื่อนำกฎหมายเช่นว่านั้นมาใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย

แต่อย่างไรก็ดีแนวทางดังกล่าวเป็นวิธีซึ่งก่อให้เกิดความยุ่งยาก เนื่องจากเป็นการเพิ่มขั้นตอนที่ไม่จำเป็นในการค้นหากฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาในกรณีที่คู่สัญญาไม่ได้แสดงเจตนาเลือกกฎหมายไว้ (Mills, 2018, p.385) ประกอบกับกฎเกณฑ์ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายของแต่ละประเทศได้ให้การยอมรับวิธีในการพิจารณาค้นหากฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาในกรณีที่คู่สัญญาไม่ได้แสดงเจตนาเลือกกฎหมายไว้แตกต่างกัน ดังนั้นการนำวิธีการดังกล่าวมาใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายจึงอาจก่อให้เกิดความไม่แน่นอนในการค้นหากฎหมายและนำไปสู่ปัญหาในเรื่อง forum shopping ได้

แนวทางที่สี่ ศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีมีดุลพินิจในการค้นหากฎหมายที่จะนำมาใช้พิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย ภายใต้วิธีนี้ศาลไม่จำต้องตกอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายภายใน หากแต่มีดุลพินิจในการค้นหากฎหมายเพื่อใช้บังคับกับประเด็นความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย โดยพิจารณาจากพฤติการณ์แห่งคดีเป็นรายกรณีไป (Lando, 1976, p.45) ตามนัยนี้ศาลจึงมีดุลพินิจอย่างกว้างขวางในการค้นหากฎหมายเพื่อใช้บังคับกับปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายโดยมิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะแนวทางใดแนวทางหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่สามารถใช้แนวทางที่เหมาะสมกับแต่ละกรณีในการค้นหากฎหมายเพื่อพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายได้

ซึ่งในประเด็นนี้หากจะพิจารณาถึงความเหมาะสมของแนวทางในการค้นหากฎหมายที่ใช้บังคับกับปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาแล้วจะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นการใช้กฎหมายภายในของศาลที่พิจารณาพิพากษาคดี การอาศัยกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาในกรณีที่คู่สัญญาไม่ได้แสดง

เจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญา หรือการปล่อยให้เป็นไปตามดุลพินิจของศาลที่พิจารณาพิพากษาคดี ล้วนเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนในการค้นหากฎหมายที่ใช้บังคับกับปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย อันเป็นผลมาจากที่กฎหมายภายในตลอดจนกฎเกณฑ์ในการค้นหากฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาในกรณีที่คู่สัญญาไม่ได้แสดงเจตนาเลือกกฎหมายไว้นั้นมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ อีกทั้งการใช้ดุลพินิจของศาลเพื่อค้นหากฎหมายที่ใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายเองก็อาจมีความแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ย่อมนำไปสู่ปัญหาการเลือกฟ้องคดีต่อศาลของคู่สัญญา

ดังนั้นตามทัศนะของผู้เขียน การอาศัยกฎหมายที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกให้มีผลบังคับกับสัญญาเป็นกฎหมายที่พิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายจึงเป็นแนวทางที่มีความเหมาะสม จริงอยู่ที่ว่าแนวทางดังกล่าวจะถูกโต้แย้งในเรื่องของความสมเหตุสมผลที่นำกฎหมายซึ่งยังไม่มีผลบังคับกับสัญญามาใช้ในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย ทั้งยังอาจก่อให้เกิดความยุ่งยากในการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายในกรณีที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับแต่ละส่วนของสัญญาก็ตาม แต่อย่างไรก็ดีเมื่อคำนึงว่าข้อตกลงเลือกกฎหมายเป็นส่วนที่พิจารณาแยกต่างหากจากสัญญาในส่วนอื่น ๆ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ในแง่นี้การใช้กฎหมายที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกให้มีผลบังคับกับสัญญาเป็นกฎหมายที่พิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายจึงเป็นส่วนที่พิจารณาแยกต่างหากจากปัญหาว่าจะพึงใช้กฎหมายใดเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาในทำนองอย่างการวินิจฉัยปัญหาล่วงหน้า (incidental question)

โดยการใช้กฎหมายที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกให้มีผลบังคับกับสัญญาเป็นกฎหมายที่พิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายดังกล่าวนี้ นอกจากจะเป็นการเคารพในเจตนาของคู่สัญญาแล้ว แนวทางดังกล่าวยังก่อให้เกิดความแน่นอนในการค้นหากฎหมายที่ใช้บังคับกับปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายในอีกทางหนึ่งด้วย

ผลของข้อตกลงเลือกกฎหมาย

เมื่อคู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาแล้ว การแสดงเจตนาเช่นว่านั้นย่อมก่อให้เกิดผลทั้งต่อตัวคู่สัญญาและต่อศาลที่พิจารณาพิพากษาคดี

1. ผลในระหว่างคู่สัญญา

สำหรับผลของการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาในระหว่างคู่สัญญานั้น เมื่อคู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาย่อมส่งผลให้สิทธิ หน้าที่ตลอดจนความรับผิดอันเกิดจากสัญญาต้องตกอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายแห่งประเทศที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกให้มีผลบังคับกับสัญญา และโดยที่การแสดงเจตนาเลือกกฎหมายของประเทศใดประเทศหนึ่งให้มีผลบังคับกับสัญญาย่อมเท่ากับว่าคู่สัญญาได้ยอมรับกฎหมายของประเทศนั้นทั้งระบบ (Wolff, 1950, pp.423-424) ตามนัยนี้หากกฎหมายซึ่งคู่สัญญาได้เลือกให้มีผลบังคับกับสัญญานั้นได้มีการ

เปลี่ยนแปลงแก้ไข คู่สัญญาก็ย่อมจะต้องตกอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายที่ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมใหม่นั้นด้วย

ซึ่งนอกจากที่คู่สัญญาจะต้องตกอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายที่ตนได้แสดงเจตนาเลือกให้มีผลบังคับกับสัญญาอันเป็นผลโดยตรงของการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายบังคับกับสัญญาแล้ว การแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาดังกล่าวยังอาจก่อให้เกิดผลโดยอ้อมในระหว่างคู่สัญญาได้อีกทางหนึ่งด้วย กล่าวคือ ก่อให้เกิดความแน่นอนและคาดหมายได้ระหว่างคู่สัญญาในเรื่องกฎหมายที่จะมีผลใช้บังคับกับนิติสัมพันธ์ เนื่องจากโดยลักษณะของสัญญาที่มีลักษณะระหว่างประเทศทำให้มีกฎหมายของหลายประเทศเข้ามาเกี่ยวข้องในนิติสัมพันธ์ ดังนั้นการที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาจึงย่อมเท่ากับเป็นการจำกัดขอบเขตของกฎหมายที่จะมีผลบังคับกับสัญญาให้มีความแน่นอนและคาดหมายได้ โดยอาจกล่าวได้ว่าหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนานั้นเป็นหลักการที่สนับสนุนความคาดหมายของคู่สัญญาได้อย่างแท้จริง (James, 1959, p.57)

2. ผลต่อศาลที่พิจารณาพิพากษาคดี

โดยผลของการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาที่มีต่อศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีนั้น เป็นที่ยอมรับของนักนิติศาสตร์ว่า เมื่อได้มีการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายของประเทศใดให้มีผลบังคับกับสัญญาแล้ว กฎหมายนั้นย่อมหมายถึงแต่เฉพาะกฎหมายสารบัญญัติเท่านั้น โดยไม่รวมถึงกฎเกณฑ์ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายด้วย (Spiro, 1984, p.201) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเมื่อคู่สัญญาได้มีการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายเพื่อบังคับกับสัญญาย่อมเป็นการยกเว้นหลักการย้อนส่ง (exclusion of renvoi) โดยท่านศาสตราจารย์ Dicey ถึงขนาดกล่าวว่า ***“ไม่มีที่สำหรับหลักการย้อนส่งในกฎหมายขัดกันว่าด้วยสัญญา”*** (Dicey & Morris, 1993, p.1204) ดังนั้นเมื่อศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีเห็นว่าคู่กรณีได้เลือกกฎหมายของประเทศใดบังคับกับสัญญา และไม่ปรากฏว่ามีข้อจำกัดในการใช้หลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมาย ศาลย่อมจะต้องใช้กฎหมายสารบัญญัติแห่งประเทศที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกนั้นปรับแก่กรณี

แต่อย่างไรก็ดีมีข้อที่น่าสังเกตว่า ในการปรับใช้กฎหมายสารบัญญัติของต่างประเทศของศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีนั้นย่อมจะต้องตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์การปรับใช้กฎหมายต่างประเทศในศาลภายใน ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศโดยบางประเทศอาจใช้ระบบทางเลือก (optional system) ซึ่งคู่กรณีจะต้องกล่าวอ้างและนำสืบเนื้อหาสาระของกฎหมายต่างประเทศจนเป็นที่พอใจแก่ศาล ในขณะที่บางประเทศใช้ระบบบังคับ (mandatory system) โดยถือเป็นหน้าที่ของศาล (ex officio) ในการปรับใช้กฎหมายต่างประเทศได้เองโดยไม่จำต้องรอให้คู่ความกล่าวอ้างและนำสืบ หรือบางประเทศอาจใช้ระบบผสม (mixed system) ซึ่งเป็นระบบที่ศาลมีดุลพินิจในการปรับใช้กฎหมายต่างประเทศ (Prasit Pivavatnapanich, 2023, pp.207-208)

ดังนี้จะเห็นได้ว่าในการนำกฎหมายต่างประเทศที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกมาปรับแก่กรณีนั้น จริงอยู่ว่าแม้โดยหลักการแล้วศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีจะต้องให้การเคารพ

ต่อเจตนาของคู่สัญญาด้วยการปรับใช้กฎหมายที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกให้มีผลบังคับกับนิติสัมพันธ์ หากแต่ก็อาจมีปัจจัยที่ทำให้ศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีไม่สามารถปรับใช้กฎหมายที่คู่สัญญาแสดงเจตนาเลือกให้มีผลบังคับกับสัญญาได้ อันเป็นผลมาจากระบบการปรับใช้กฎหมายต่างประเทศในศาลภายใน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่ใช้ระบบทางเลือก ซึ่งจะต้องกล่าวอ้างและนำสืบกฎหมายต่างประเทศจนเป็นที่พอใจแก่ศาล ตามนัยนี้หากคู่ความไม่ได้กล่าวอ้าง หรือนำสืบเนื้อหาสาระของกฎหมายต่างประเทศจนเป็นที่พอใจแก่ศาลถึงแม้ว่าจะได้มีการเลือกกฎหมายต่างประเทศเพื่อบังคับกับสัญญาก็ตาม ศาลก็ไม่อาจนำกฎหมายต่างประเทศที่คู่สัญญาได้แสดงเจตนาเลือกมาปรับแก่กรณีได้

ปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายในระบบกฎหมายขัดกันของไทย

ภายใต้ระบบกฎหมายขัดกันของไทยได้ให้การยอมรับไว้อย่างชัดแจ้งว่า คู่สัญญาสามารถตกลงกันเพื่อเลือกกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาได้ ดังที่ปรากฏในมาตรา 13 วรรคหนึ่ง พระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ.2481 ว่า ***"ปัญหาว่าจะพึงใช้กฎหมายใดบังคับสำหรับสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญหรือผลแห่งสัญญานั้นให้วินิจฉัยตามเจตนาของคู่กรณี..."*** โดยในการแสดงเจตนาเลือกกฎหมายนั้นอาจเป็นการแสดงเจตนาโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายก็ได้ (Prasit Pivavatnapanich, 2023,p.247) ซึ่งจุดเกาะเกี่ยวที่อาศัยเจตนาของคู่สัญญาดังกล่าวเป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับจากกฎเกณฑ์ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายในเรื่องสัญญาของทั้งประเทศในกลุ่มคอมมอนลอว์และซีวิลลอว์ (Kanung Luchai, 2002, p.50)

อย่างไรก็ดีพระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 ก็มิได้มีการรับรองถึงหลักความเป็นอิสระของข้อตกลงเลือกกฎหมายไว้แต่อย่างใด ประกอบกับยังไม่ปรากฏทางปฏิบัติของศาลไทยในประเด็นปัญหาดังกล่าว ดังนี้จึงมีปัญหาว่า หากศาลไทยเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องพิจารณาถึงความสมบูรณ์หรือการมีผลบังคับได้ของข้อตกลงเลือกกฎหมายในเมื่อสัญญาอันเป็นมูลฐานของข้อตกลงเลือกกฎหมายไม่สมบูรณ์ ศาลจะมีทัศนะต่อปัญหาดังกล่าวอย่างไร กล่าวคือ ศาลจะพิจารณาว่าข้อตกลงเลือกกฎหมายถือเป็นส่วนหนึ่งของสัญญา หรือจะถือว่าข้อตกลงเลือกกฎหมายเป็นข้อตกลงที่แยกต่างหากจากส่วนอื่น ๆ ของสัญญานั้น

อนึ่ง มีข้อที่น่าสังเกตว่า ในประเด็นเรื่องกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญา ศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยไว้ในหลายคดีว่า ***"เมื่อมูลคดีเกิดขึ้นในประเทศไทยต้องบังคับตามกฎหมายไทย หามีปัญหาว่าจะพึงใช้กฎหมายใดบังคับอันจะต้องวินิจฉัยตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 มาตรา 13 แต่อย่างใด"*** ทั้ง ๆ ที่ข้อพิพาทเป็นข้อเท็จจริงที่มีองค์ประกอบต่างประเทศ ดังที่จะเห็นได้จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3401/2529 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2466/2532 และ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2768/2532

ในขณะที่เมื่อพิจารณาในแง่มุมทางวิชาการก็จะเห็นได้ว่า ปัญหาความสมบูรณ์หรือการมีผลบังคับได้ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย รวมทั้ง

ประเด็นในเรื่องหลักความเป็นอิสระของข้อตกลงเลือกกฎหมายก็มิได้มีการอรรถาธิบายไว้ในตำรากฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประเด็นดังกล่าวนับเป็นเรื่องใหม่สำหรับแวดวงวิชาการกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลของไทย ประกอบกับวงการนิติศาสตร์ไทยยังคงให้ความสำคัญกับกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลไม่มากนักจึงทำให้องค์ความรู้ในกฎหมายสาขานี้ไม่ได้รับการพัฒนามากเท่าที่ควร อีกทั้งการที่พระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 ซึ่งได้มีผลบังคับใช้มาอย่างยาวนานหากแต่กลับไม่เคยได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับสภาพการณ์ทางสังคมตลอดจนแนวคิดในทางกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลที่เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด จึงยิ่งทำให้ประเด็นดังกล่าวถูกละเลยจากแวดวงวิชาการนิติศาสตร์ไทย

ดังนั้น เพื่อเป็นการพัฒนากฎเกณฑ์ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายของไทยให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับหลักการซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับสากล จึงจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายขัดกันว่าด้วยสัญญา เพื่อก่อให้เกิดความชัดเจนในประเด็นความสมบูรณ์หรือการมีผลบังคับได้ของข้อตกลงเลือกกฎหมาย ทั้งนี้ ผู้ร่างอาจอาศัยมาตรา 7 แห่งหลักการของที่ประชุมแห่งกรุงเฮกว่าด้วยการเลือกกฎหมายในสัญญาพาณิชย์ระหว่างประเทศ ค.ศ. 2015 มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากฎเกณฑ์ในเรื่องดังกล่าวก็ได้ โดยให้การรับรอง “หลักความเป็นอิสระของข้อตกลงเลือกกฎหมาย” ไว้ในกฎหมายขัดกันว่าด้วยสัญญาของไทย กำหนดให้ข้อตกลงเลือกกฎหมายที่คู่สัญญาได้ทำขึ้นนั้น ไม่เสียเปล่าไปเพียงเพราะเหตุที่สัญญาซึ่งเป็นมูลฐานของข้อตกลงเลือกกฎหมายไม่สมบูรณ์หรือไม่อาจมีผลบังคับได้

■ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ปัญหาความสมบูรณ์หรือการมีผลบังคับได้ของข้อตกลงเลือกกฎหมายนั้นถือได้ว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เนื่องจากจะมีผลถึงกฎหมายที่ใช้บังคับกับนิติสัมพันธ์ตามไปด้วย ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการบังคับใช้กฎหมายของประเทศที่แตกต่างกันย่อมจะส่งผลกระทบถึงสิทธิและหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับนิติสัมพันธ์อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ อันเป็นผลมาจากความแตกต่างในทางเนื้อหาของกฎหมายภายในของแต่ละประเทศนั่นเอง

เมื่อพิจารณาในแง่นิติฐานะของข้อตกลงเลือกกฎหมายก็จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับของนักนิติศาสตร์ว่า ข้อตกลงเลือกกฎหมายเป็นข้อตกลงที่แยกต่างหากจากส่วนอื่น ๆ ของสัญญา ซึ่งส่งผลให้ความไม่สมบูรณ์หรือการไม่มีผลบังคับของสัญญาย่อมไม่กระทบถึงข้อตกลงเลือกกฎหมายซึ่งมีรากฐานมาจาก “หลักความเป็นอิสระของข้อตกลงเลือกกฎหมาย” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งข้อตกลงเลือกกฎหมายจะไม่เสียเปล่าไปเพราะความไม่สมบูรณ์ของสัญญานั่นเอง

สำหรับปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายในกฎเกณฑ์ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายของประเทศไทยนั้น พระราชบัญญัติ

ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 ก็มิได้มีการบัญญัติถึงประเด็นดังกล่าว อีกทั้งยังไม่ปรากฏทางปฏิบัติของศาลไทยที่ได้เคยวินิจฉัยในประเด็นนี้ไว้เลย ประกอบกับในทางตำราเองก็ไม่ได้มีการอธิบายถึงปัญหาความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายในเมื่อสัญญาอันเป็นมูลฐานของข้อตกลงเช่นว่านั้นไม่สมบูรณ์หรือไม่อาจมีผลบังคับได้ไว้แต่อย่างใด

ดังนั้น เพื่อก่อให้เกิดความแน่นอนและคาดหมายได้ในปัญหาความสมบูรณ์หรือการมีผลบังคับได้ของข้อตกลงเลือกกฎหมายในระบบกฎหมายขัดกันว่าด้วยสัญญาของไทย ในการปรับปรุงพระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 หากว่าจะได้มีขึ้นในอนาคต จึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงความเป็นไปได้ตลอดจนแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายไว้ให้มีความชัดเจน ทั้งนี้ ผู้ยกร่างอาจนำหลักการของที่ประชุมแห่งกรุงเฮกว่าด้วยการเลือกกฎหมายในสัญญาพาณิชย์ระหว่างประเทศ ค.ศ. 2015 มาใช้เป็นแนวทางสำหรับจัดทำหลักเกณฑ์ในเรื่องดังกล่าวของไทยก็ได้

บรรณานุกรม

Beale, J. H. (1910). What Law Governs the Validity of a Contract. III. Theoretical and Practical Criticisms of the Authorities. *Harvard Law Review,* 23(4), 260-272.

Blom, J. (1978). Choice of Law Methods in the Private International Law of Contract Part I. *The Canadian Yearbook of International Law,* 16, 230-275.

Born, G., & Kalelioglu. C. (2021). Choice-of-Law Agreements in International Contracts. *Georgia Journal of International & Comparative Law,* 50(1), 44-118.

Chumporn Pachusanond. (1984). The Legal Framework Supporting the Law Chosen by the Parties in Contract between Public and Private Sector. *Chulalongkorn Law Journal,* 9(1), 71-95.

Commentary on the Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts. (2015). The Hague Conference on Private International Law Permanent Bureau, 60.

Conflict of laws Act B.C. 2481 (1938). (1938, March 20). *Royal Thai Government Gazette.* No. 55. pp. 1021-1036.

Coyle, J. F., & Drahozal, C. R. (2019). An Empirical Study of Dispute Resolution Clauses in International Supply Contracts. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 52(2), 323-386.

Daraporn Thirawat. (1987). *Party Autonomy in Contract.* Thammasat University.

Dicey, A. V., & Morris, J. H. C. (1973). *On the Conflict of Laws* (9th ed.). Sevens & Sons Ltd.

Dicey, A. V., & Morris, J. H. C. (1993). *On the Conflict of Laws Vol. II* (12th ed.). Sweet & Maxwell, 721-722, 1204.

Gruson, M. (2003). Governing Law Clauses Excluding Principles of Conflict of Laws. *The International Lawyer,* 37(4), 1023-1036.

James, L. C. (1959). Effects of the Autonomy of the Parties on Conflict of Laws Contracts. *Chicago-Kent Law Review,* 36, 34-59.

Kanung Luchai. (2002). Direction of Thai's Conflict of Laws on Contract. *Dhurakijpundij Law Journal,* 2(2), 47-57.

Lando, O. (1964). The Proper Law of the Contract. *Scandinavian Studies in Law*, 8, 107-201.

Lando, O. (1976). *International Encyclopedia of Comparative Law: Vol. III.* Contracts. Tubingen, 44.

Lehmann, M. (2008). Liberating the Individual from Battles between States: Justifying Party Autonomy in Conflict of Laws. *Vanderbilt Journal of Transnational Law,* 41, 381-434.

Lorenzen, E. G. (1921a). Validity and Effects of Contracts in the Conflict of laws (Part I). *Yale Law Journal,* 30(6), 565-580.

Lorenzen, E. G. (1921b). Validity and Effects of Contracts in the Conflict of Laws (Part II). *Yale Law Journal,* 30(7), 655-673.

Mills, A. (2018). *Party Autonomy in Private International Law.* Cambridge University Press, 379-385.

Nygh, P. (1999). *Autonomy in International Contracts*. Clarendon Press, 84-92.

Ogunranti, A. O. (2017). *The Scope of Party Autonomy in International Commercial Contracts: A New Dawn*? [LL.M. Thesis]. Schulich School of Law, Dalhousie University, 43.

Prasit Pivavatnapanich. (2023). *Private International Law* (6th ed.). Thammasat University Press, 207-247.

Rabel, E. (1958). *The Conflict of Laws: A Comparative Study, Vol. I, Introduction: Family Law* (2nd ed.). The University of Michigan Press, 94.

Rabel, E. (1960). *The Conflict of Laws: A Comparative Study, Vol. II, Foreign Corporations: Torts: Contracts in General* (2nd ed.). The University of Michigan Press, 396.

Reese, W. L. M. (1960). Contracts and the Restatement of Conflict of Laws, Second. *The International and Comparative Law Quarterly,* 9(4), 531-541.

Richardson, S. M. (1988). *International Contracts and the Choice of Law [LL.D. Thesis].* University of Canterbury, 150-156.

Spiro, E. (1984). The Proper Law of the Contract and Renvoi: Further Comments on the Amin Rasheed Shipping Case. *The International and Comparative Law Quarterly,* 33(1), 199-202.

Wolff, M. (1950). *Private International Law* (2nd ed.). Clarendon Press, 413.

ขั้นตอนการส่งบทความ (Submission)

ขั้นตอนที่ 1 : การเข้าสู่ระบบวารสาร

1. เข้าสู่หน้าเว็บไซต์วารสารกระบวนการยุติธรรม URL : https://www.tci-thaijo.org/index.php/JTJS/

2. สมัครสมาชิก (Register) กรณีที่ยังไม่เคยเป็นสมาชิกของวารสารกระบวนการยุติธรรม ให้คลิกที่ปุ่ม **"ลงทะเบียน"** และสร้างข้อมูลส่วนตัว เช่น ชื่อผู้ใช้, Email, รหัสผ่าน รายละเอียดต่าง ๆ ที่แสดงในระบบ และยืนยันตัวตนผ่าน Link ที่ระบบส่งไปยัง Email ของท่าน

3. กรณีที่เป็นสมาชิกของวารสารกระบวนการยุติธรรมอยู่แล้ว ให้พิมพ์ ชื่อผู้ใช้ และรหัสผ่าน จากนั้นคลิกที่ปุ่ม เข้าสู่ระบบ

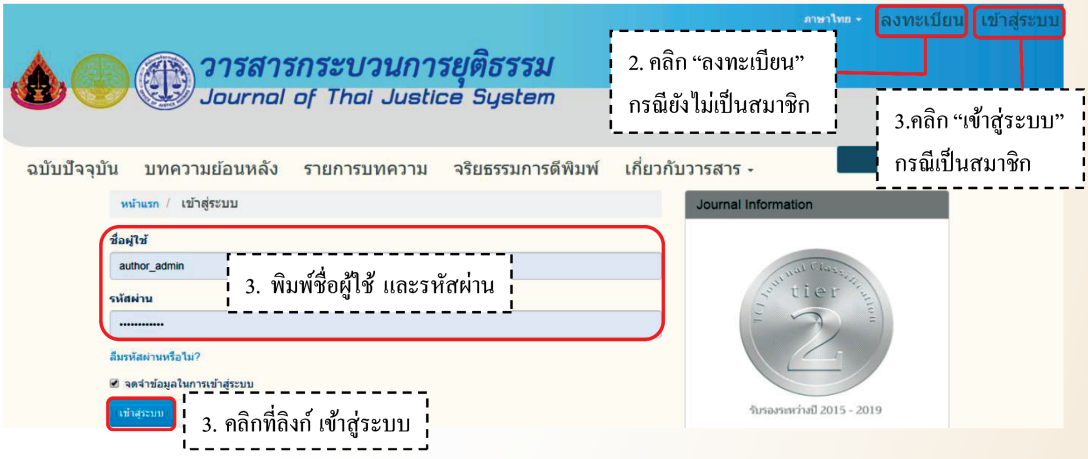

ขั้นตอนที่ 2 : เข้าหน้า Dashboard

เมื่อเข้าสู่ระบบแล้วชื่อผู้ใช้จะแสดงที่มุมบนด้านขวาของเว็บไซต์ผู้ส่งบทความ คลิกที่ชื่อผู้ใช้ และคลิก แดชบอร์ด

ขั้นตอนที่ 3 : เข้าสู่กระบวนการส่งบทความ (Submission)

ระบบจะนำเข้าสู่หน้าของผู้เขียนบทความ/ผู้แต่ง (Author) คลิกที่ปุ่ม ส่งบทความใหม่

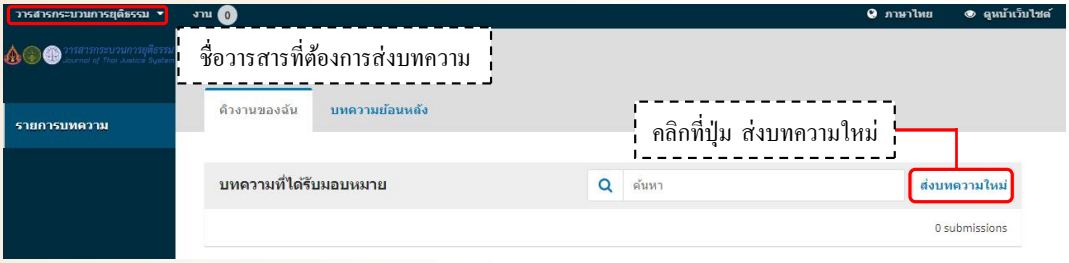

จากนั้นดำเนินการตามกระบวนการส่งบทความ 5 ขั้นตอน ดังนี้

Step 1 : เริ่มต้น

1.1 ภาษาของบทความที่จะส่งตีพิมพ์ เช่น ภาษาไทย หรือ ภาษาอังกฤษ เป็นต้น

1.2 ประเภทของบทความ เช่น บทความวิจัย (Research Articles) บทความวิชาการ (Academic Articles) เป็นต้น

1.3 ผู้เขียนบทความ/ผู้แต่ง (Author) จะต้องอ่านข้อกำหนดในการส่งบทความ และคลิกยอมรับทุกข้อกำหนด เพื่อยืนยันว่าท่านทำตามเงื่อนไขที่วารสารกระบวนการยุติธรรมกำหนด

1.4 หากผู้แต่ง (Author) ต้องการส่งข้อความถึงบรรณาธิการ (Editor) ให้กรอกข้อความในกล่องข้อความ ถึงบรรณาธิการ โดยข้อความที่ส่งถึงบรรณาธิการจะไม่ถูกเผยแพร่และใช้ในวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการตีพิมพ์บทความในวารสารกระบวนการยุติธรรม

1.5 คลิกที่ปุ่ม บันทึกและดำเนินการต่อ เพื่อไปยังกระบวนการถัดไป

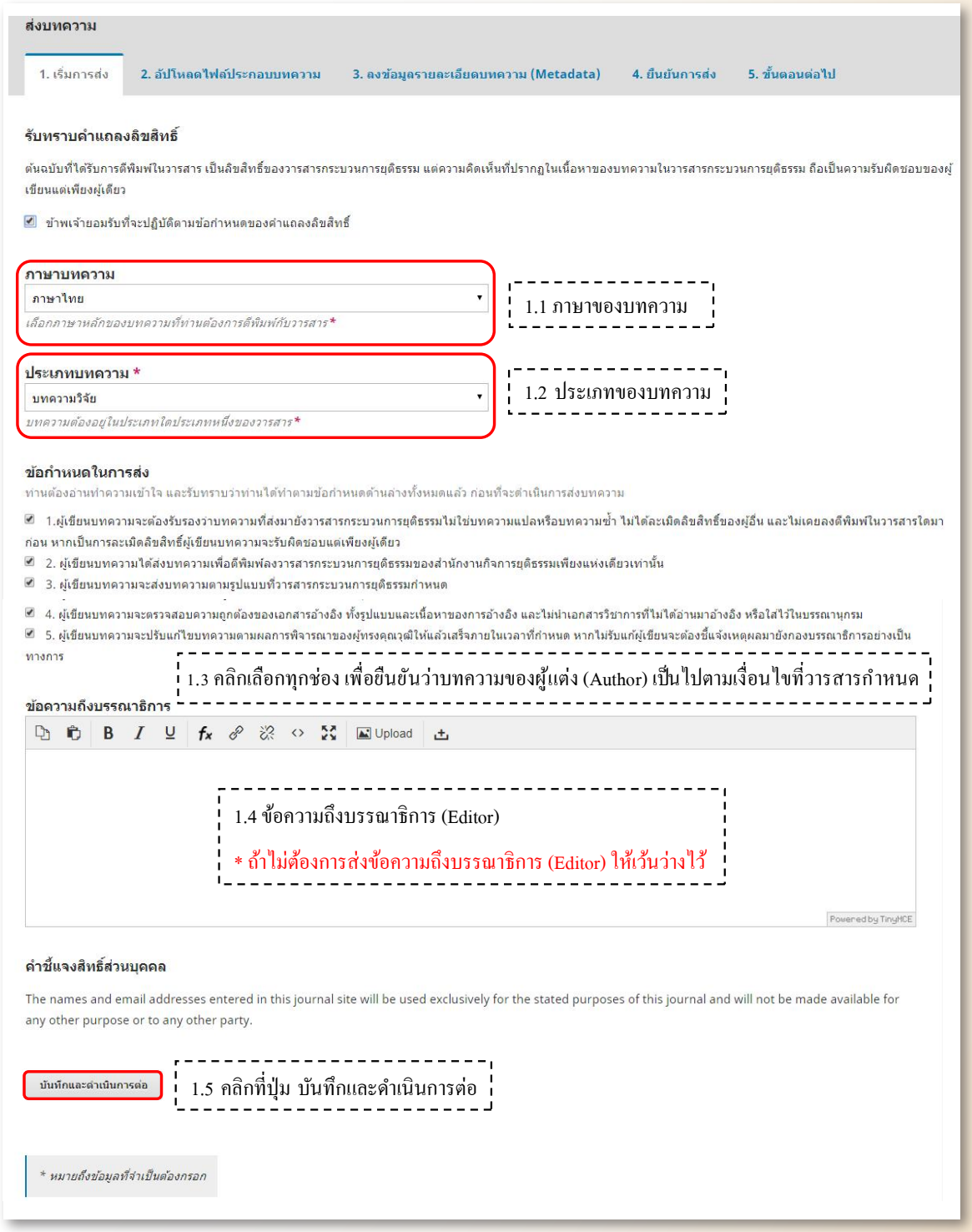
ส่งบทความ
1. เริ่มการส่ง
2. อัปโหลดไฟล์ประกอบบทความ
3. ลงข้อมูลรายละเอียดบทความ (Metadata)
4. ยืนยันการส่ง
5. ขั้นตอนต่อไป
รับทราบคำแถลงลิขสิทธิ์
ต้นฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร เป็นลิขสิทธิ์ของวารสารกระบวนการยุติธรรม แต่ความคิดเห็นที่ปรากฏในเนื้อหาของบทความในวารสารกระบวนการยุติธรรม ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว
ข้าพเจ้ายอมรับที่จะปฏิบัติตามข้อกำหนดของคำแถลงลิขสิทธิ์
ภาษาบทความ
ภาษาไทย
เลือกภาษาหลักของบทความที่ท่านต้องการตีพิมพ์กับวารสาร*
1.1 ภาษาของบทความ
ประเภทบทความ *
บทความวิจัย
บทความต้องอยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่งของวารสาร*
1.2 ประเภทของบทความ
ข้อกำหนดในการส่ง
ท่านต้องอ่านทำความเข้าใจ และรับทราบว่าท่านได้ทำตามข้อกำหนดด้านล่างทั้งหมดแล้ว ก่อนที่จะดำเนินการส่งบทความ
1.ผู้เขียนบทความจะต้องรับรองว่าบทความที่ส่งมายังวารสารกระบวนการยุติธรรมไม่ใช่บทความแปลหรือบทความซ้ำ ไม่ได้ละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น และไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน หากเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ผู้เขียนบทความจะรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว
2. ผู้เขียนบทความได้ส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ลงวารสารกระบวนการยุติธรรมของสำนักงานกิจการยุติธรรมเพียงแห่งเดียวเท่านั้น
3. ผู้เขียนบทความจะส่งบทความตามรูปแบบที่วารสารกระบวนการยุติธรรมกำหนด
4. ผู้เขียนบทความจะตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารอ้างอิง ทั้งรูปแบบและเนื้อหาของการอ้างอิง และไม่นำเอกสารวิชาการที่ไม่ได้อ่านมาอ้างอิง หรือใส่ไว้ในบรรณานุกรม
5. ผู้เขียนบทความจะปรับแก้ไขบทความตามผลการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิให้แล้วเสร็จภายในเวลาที่กำหนด หากไม่รับแก้ผู้เขียนจะต้องชี้แจงเหตุผลมายังกองบรรณาธิการอย่างเป็นทางการ
1.3 คลิกเลือกทุกช่อง เพื่อยืนยันว่าบทความของผู้แต่ง (Author) เป็นไปตามเงื่อนไขที่วารสารกำหนด
ข้อความถึงบรรณาธิการ
Upload
1.4 ข้อความถึงบรรณาธิการ (Editor)
* ถ้าไม่ต้องการส่งข้อความถึงบรรณาธิการ (Editor) ให้เว้นว่างไว้
Powered by TinyMCE
คำชี้แจงสิทธิ์ส่วนบุคคล
The names and email addresses entered in this journal site will be used exclusively for the stated purposes of this journal and will not be made available for any other purpose or to any other party.
บันทึกและดำเนินการต่อ
1.5 คลิกที่ปุ่ม บันทึกและดำเนินการต่อ
* หมายถึงข้อมูลที่จำเป็นต้องกรอก

Step 2 : อัปโหลดไฟล์บทความ

2.1 เลือกประเภทของไฟล์ โดยบทความฉบับเต็ม (Full Text) ให้เลือก “ไฟล์บทความ”

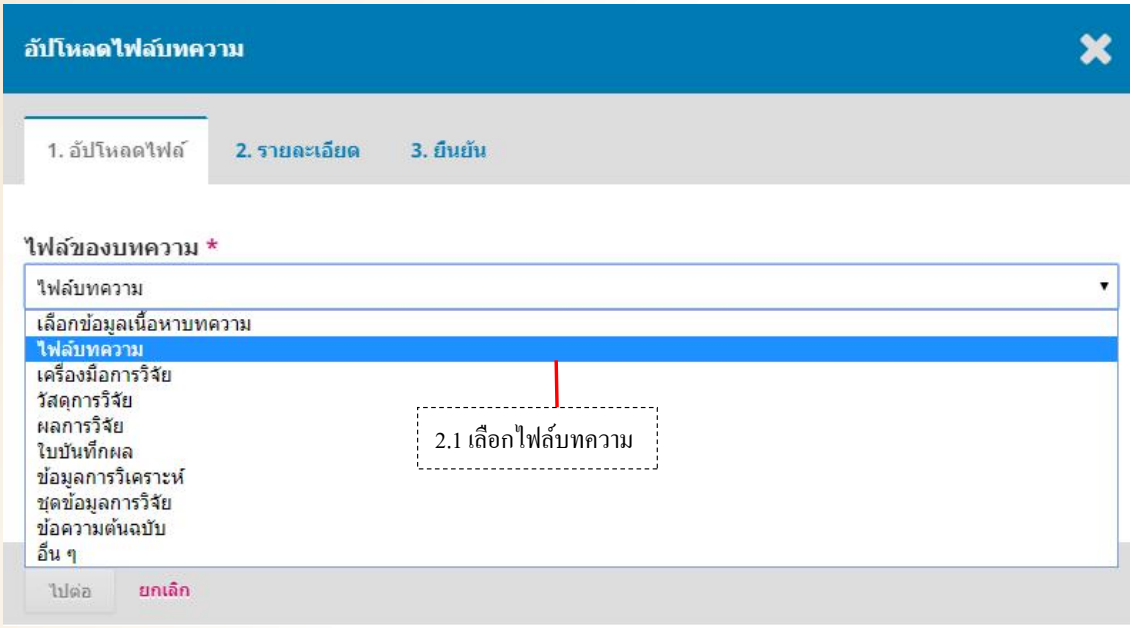

2.2 อัปโหลดบทความฉบับเต็ม (Full Text) โดยคลิกที่ปุ่ม Upload File

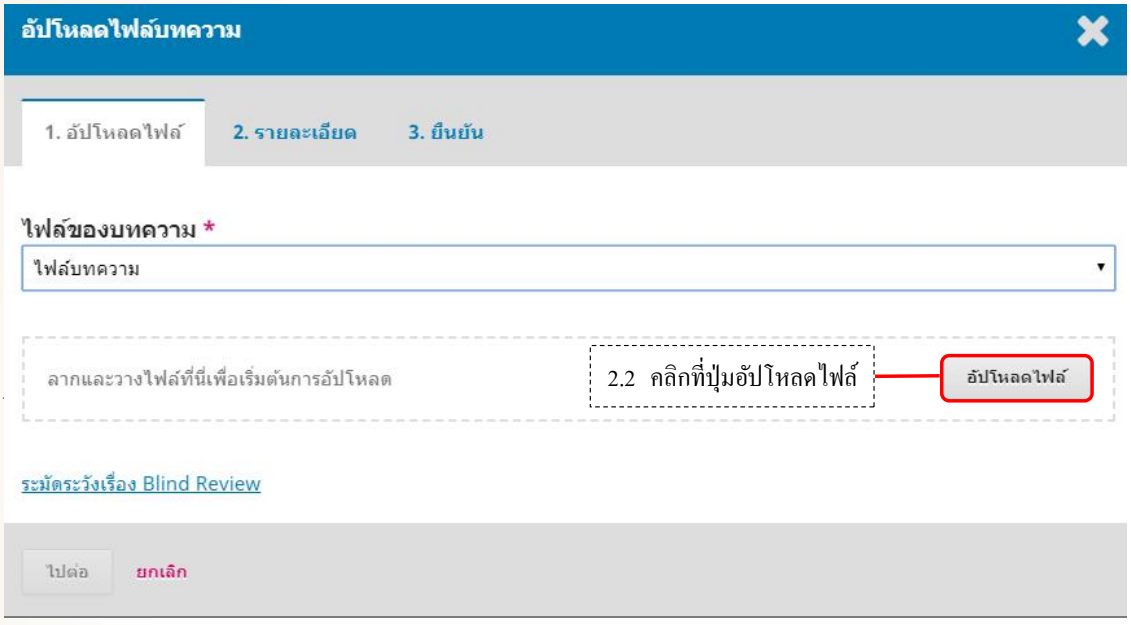

2.3 คลิกที่ปุ่ม ไปต่อ

* หากต้องการเปลี่ยนไฟล์ที่จะแนบให้คลิกที่ปุ่ม เปลี่ยนไฟล์

2.4 คลิกที่ปุ่ม ไปต่อ

* หากต้องการแก้ไขชื่อไฟล์ในระบบ ให้คลิกที่ แก้ไข

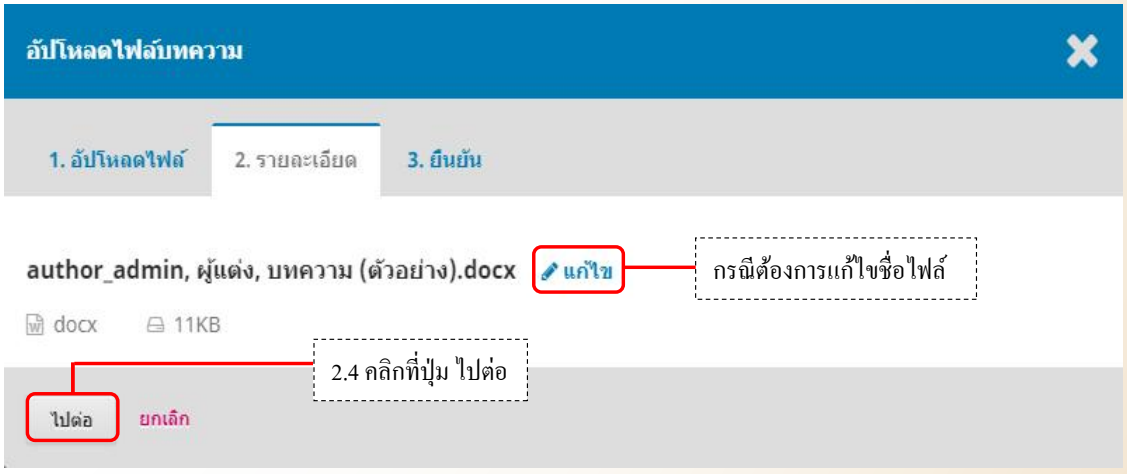

2.5 คลิกที่ปุ่ม เสร็จ

* หากต้องการอัปโหลดไฟล์แนบอื่น ๆ ให้คลิกที่ปุ่ม อัปโหลดไฟล์เพิ่มเติม โดยเลือกประเภทของไฟล์เป็น อื่น ๆ

2.6 คลิก บันทึกและดำเนินการต่อ

* กรณีต้องการแก้ไขไฟล์ ให้คลิกที่สัญลักษณ์ ▶ และกดที่ลิงก์ ลบ เพื่อลบไฟล์ จากนั้นคลิกอัปโหลดไฟล์เพื่อแนบไฟล์ใหม่ โดยทำตามขั้นตอนที่ 2.1 - 2.5

** หากต้องการอัปโหลดไฟล์อื่น ๆ เพิ่มเติม ให้คลิกที่ อัปโหลดไฟล์ โดยเลือกประเภทของไฟล์เป็น อื่น ๆ

Step 3 : การลงรายละเอียดบทความ

3.1 ชื่อบทความ (แสดงสัญลักษณ์ลูกโลก เนื่องจากวารสารตั้งค่าให้ใส่ข้อมูล 2 ภาษา)

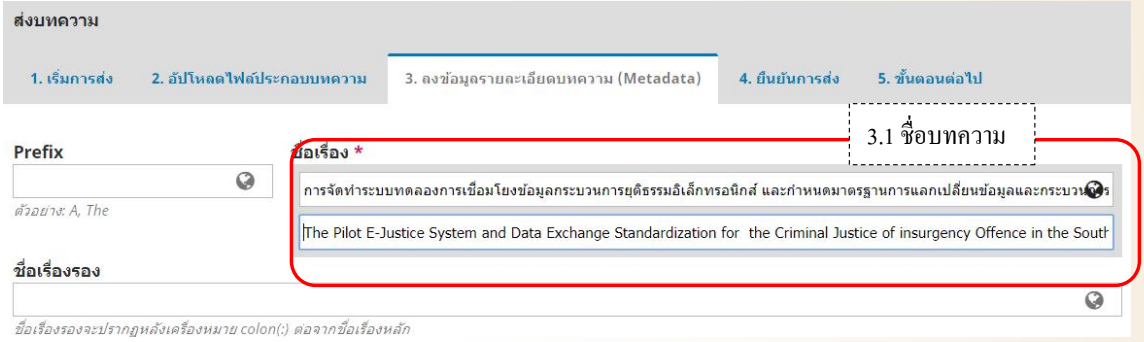

3.2 บทคัดย่อ (แสดงสัญลักษณ์ลูกโลก เนื่องจากวารสารตั้งค่าให้ใส่ข้อมูล 2 ภาษา)

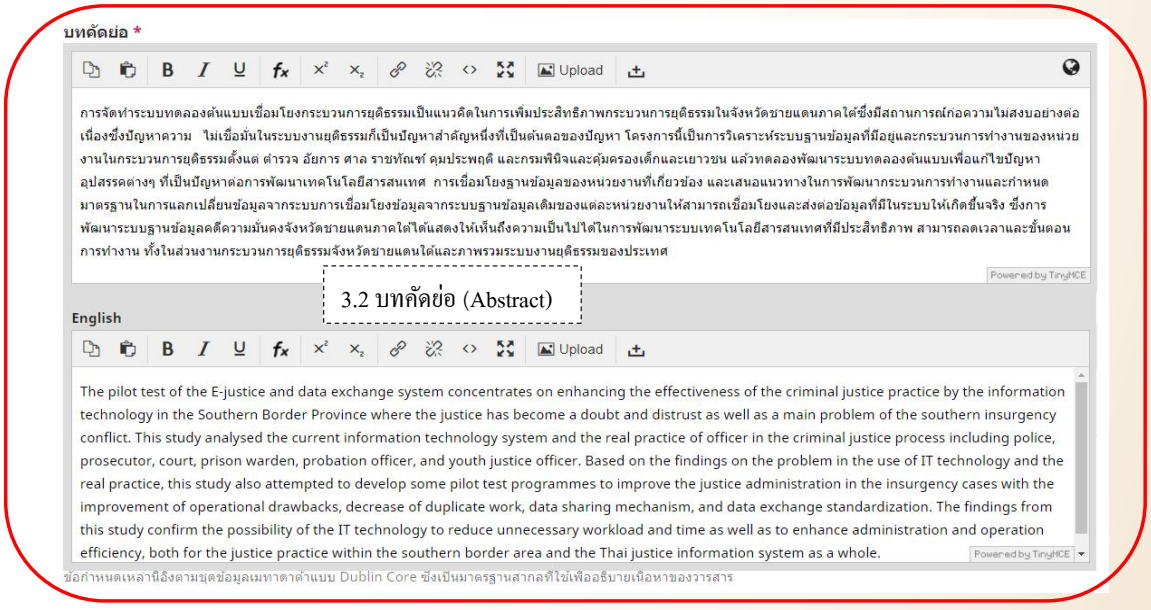

3.3 ข้อมูลผู้แต่ง

3.3.1 ค่าเริ่มต้น (default) ของระบบ ผู้แต่ง คือ ผู้ใช้ ที่เข้าสู่ระบบเพื่อส่งบทความ หากต้องการเพิ่มเติมข้อมูล หรือแก้ไขคลิกที่สัญลักษณ์ ▶ จากนั้นคลิกที่ แก้ไข

3.3.2 ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 1 คน ให้คลิกที่ เพิ่มผู้เกี่ยวข้องกับบทความ

3.4 ประเภทของบทความ เช่น บทความวิจัย (Research Articles) บทความวิชาการ (Academic Articles) เป็นต้น

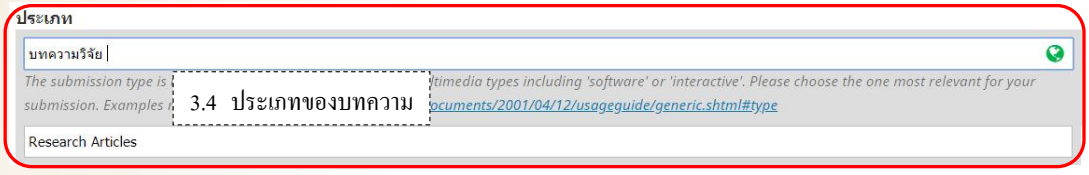

3.5 คำสำคัญ โดยการใส่ทีละคำ แล้วกด Enter เพื่อใส่คำถัดไป (แสดงสัญลักษณ์ลูกโลก เนื่องจากวารสารตั้งค่าให้ใส่ข้อมูล 2 ภาษา)

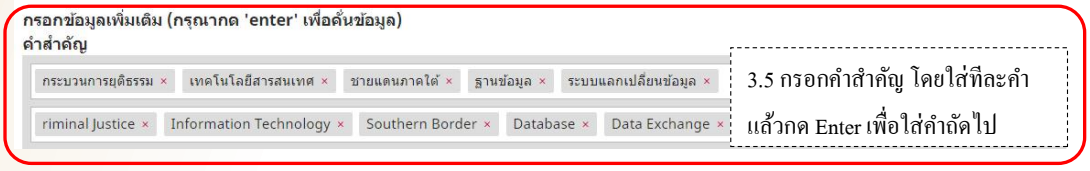

3.6 หน่วยงานที่สนับสนุน/ให้ทุน กรณีไม่มีหน่วยงานสนับสนุน/ให้ทุน ให้เว้นว่างไว้ (แสดงสัญลักษณ์ลูกโลก เนื่องจากวารสารตั้งค่าให้ใส่ข้อมูล 2 ภาษา)

3.7 เอกสารอ้างอิง (References) ใส่ข้อมูลเอกสารอ้างอิงของบทความ

3.8 คลิกปุ่ม บันทึกและดำเนินการต่อ

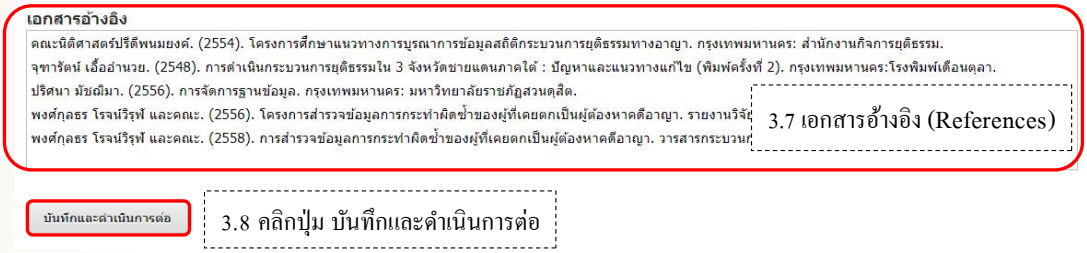

Step 4 : ยืนยันการส่ง

4.1 หลังจากตรวจสอบความถูกต้องของรายละเอียดบทความทั้งหมดเรียบร้อยแล้วให้คลิกที่ปุ่ม ยืนยันการส่งบทความ

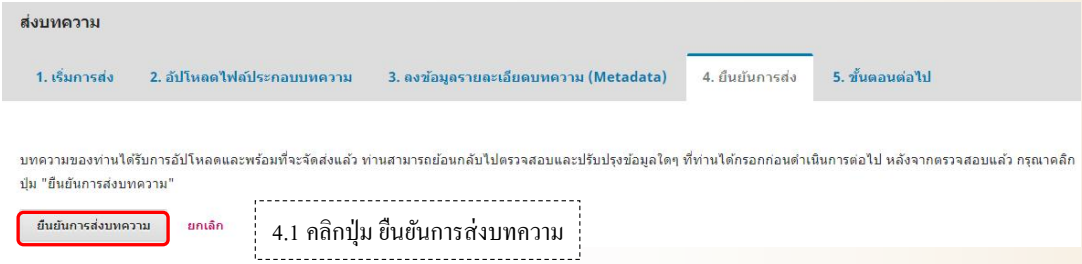

4.2 คลิกที่ปุ่ม ตกลง เพื่อเสร็จสิ้นกระบวนการส่งบทความ (Submission)

* หากคลิกที่ปุ่ม ตกลง แล้ว จะไม่สามารถย้อนกลับไปแก้ไขข้อมูลได้

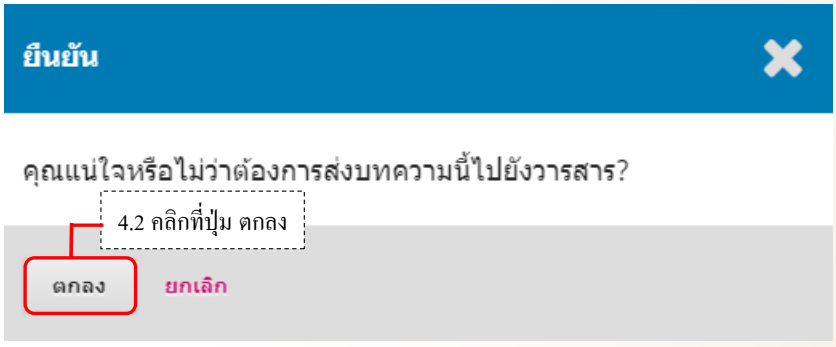

รายละเอียดในการส่งบทความวิจัย / บทความวิชาการ

เพื่อตีพิมพ์ลงวารสารกระบวนการยุติธรรม

ความเป็นมา

วารสารกระบวนการยุติธรรม จัดทำขึ้นตามพระราชบัญญัติพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2549 ที่กำหนดให้คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ มีอำนาจหน้าที่ประการหนึ่ง คือ การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานยุติธรรม จัดประชุม สัมมนา ฝึกอบรม หรือเสนอแนะหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานยุติธรรม ดังนั้น สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ในฐานะฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ซึ่งมีภารกิจหนึ่งคือการเผยแพร่ความรู้ทางด้านวิชาการในกระบวนการยุติธรรม จึงได้จัดทำวารสารกระบวนการยุติธรรมขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลการศึกษาวิจัย ตลอดจนองค์ความรู้ทางด้านกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไปสู่บุคลากรผู้ปฏิบัติงาน นิสิต นักศึกษา รวมถึงประชาชนผู้สนใจทั่วไป ทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ รวมทั้งเป็นเวทีหรือสื่อกลางสำหรับแนะนำและนำเสนอผลงานค้นคว้าวิจัยใหม่ ๆ หรือความเห็นทางวิชาการ องค์ความรู้ใหม่ด้านกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผ่านบทความทางวิชาการ ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพของนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ บุคลากรผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป พร้อมกระตุ้นให้เกิดการวิจัยการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงทฤษฎี และเชิงปฏิบัติที่จะสามารถนำไปอ้างอิง ประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

หลักเกณฑ์การส่งบทความ

1. เป็นบทความวิจัย หรือบทความวิชาการทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมีขอบเขตวารสาร อาทิ

- การบริหารงานยุติธรรม
- กฎหมายและการบังคับใช้
- อาชญาวิทยา และทัณฑวิทยา
- ยุติธรรมทางเลือก และยุติธรรมสมานฉันท์
- นิติวิทยาศาสตร์
- การพัฒนาพฤตินิสัย
- เทคโนโลยีสารสนเทศ และนวัตกรรมด้านกระบวนการยุติธรรม
- สิทธิมนุษยนชน และการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

2. เป็นบทความที่ไม่เคยได้รับการตีพิมพ์ที่ใดมาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างการเสนอขอลงพิมพ์ในวารสาร/สิ่งพิมพ์อื่น ไม่ใช่บทความแปล หรือบทความซ้ำ ไม่ได้ละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น และไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน หากเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ผู้เขียนบทความจะเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

3. วารสารกระบวนการยุติธรรมกำหนดให้มีรูปแบบการพิจารณาบทความแบบ Double - blinded ซึ่งผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่ง และผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา (Double - blind peer review)

4. เนื้อหาต้นฉบับเป็นผลงานที่สรุปแล้วมีความยาว 10-20 หน้า (A4) อักษรภาษาไทยพิมพ์ด้วย TH Saraban PSK ขนาด 16 อักษรภาษาอังกฤษพิมพ์ด้วย Times New Roman ขนาด 12 ในส่วนของการอ้างอิงใช้รูปแบบ APA (American Psychological Association) **โดยผู้เขียนจะต้องจัดรูปแบบบทความให้ถูกต้องตามที่วารสารกระบวนการยุติธรรมกำหนดก่อนการส่งต้นฉบับ**

5. การส่งต้นฉบับ ผู้เขียนต้องลงทะเบียนในระบบออนไลน์โดยผ่านเว็บไซต์ www.tci-thaijo.org/index.php/JTJS พร้อมแนบเอกสาร ดังนี้

5.1 บทความวิจัย หรือบทความวิชาการ โดยใช้โปรแกรม Microsoft Word เท่านั้น

5.2 แบบฟอร์มเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ลงในวารสารกระบวนการยุติธรรม

6. บทความที่ถูกต้องตามรูปแบบที่วารสารกำหนด จะส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความประเมินคุณภาพทางวิชาการของบทความ 3 ท่านต่อบทความ โดยพิจารณาบทความแบบ Double - blind peer review และจะติดต่อผู้เขียนในกรณีมีข้อแก้ไขจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ทางผู้เขียนนำไปดำเนินการแก้ไข เมื่อผู้เขียนแก้ไขบทความตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ให้จัดส่งบทความทางระบบออนไลน์ผ่านเว็บไซต์ www.tci-thaijo.org/index.php/JTJS ของวารสารกระบวนการยุติธรรมอีกครั้ง

การเสนอต้นฉบับบทความวิจัย

1. ชื่อเรื่อง (Title) ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

2. ชื่อผู้เขียนและสังกัด (Author & by-line) ชื่อ นามสกุล สังกัด/หน่วยงาน ทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ** โดยใช้เครื่องหมาย *, ** ทำเชิงอรรถท้ายหน้า (footnote) ระบุตำแหน่งทางวิชาการ ชื่อสถานที่ทำงานหน่วยงานหรือสถาบันของผู้เขียนที่เป็นปัจจุบัน

3. บทคัดย่อ (Abstract) ต้องมี**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ** เป็นเรียงความย่อหน้าเดียวที่มีใจความครบถ้วนสมบูรณ์ มีสาระโดยสังเขปประกอบด้วย วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย (Materials and Methods) การวิเคราะห์และสรุปผล (Results Conclusion)

4. คำสำคัญ (Keywords) ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

5. บทนำ (Introduction) ให้ข้อมูลและประเด็นสำคัญในงานวิจัย

6. วัตถุประสงค์ของเรื่องที่นำเสนอ

7. วิธีดำเนินการวิจัย (Materials and Methods) กล่าวถึงการออกแบบกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ โดยเรียบเรียงลำดับขั้นตอน

8. ผลการวิจัย (Result) รายงานและอธิบายผลที่สำคัญที่เป็นจริง มีตารางหรือภาพประกอบตามความจำเป็นและเหมาะสม ซึ่งคำอธิบายใต้ภาพและตาราง ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

9. สรุปและอภิปรายผล (Discussion) นำประเด็นที่สำคัญของผลการศึกษา อภิบาย วิเคราะห์ ตามลำดับการเสนอว่าเหมือนหรือแตกต่างจากการศึกษาของผู้อื่นอย่างไร โดยมีหลักฐานอ้างอิงที่น่าเชื่อถือการนำผลประยุกต์ใช้

10. ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

11. การอ้างอิงในเนื้อหา เชิงอรรถ และบรรณานุกรม (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA **โดยกำหนดเป็นภาษาอังกฤษ**

การเสนอต้นฉบับบทความวิชาการ

1. ชื่อเรื่อง (Title) ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

2. ชื่อผู้เขียนและสังกัด (Author & by-line) ชื่อ นามสกุล สังกัด/หน่วยงาน ทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ** โดยใช้เครื่องหมาย *, ** ทำเชิงอรรถท้ายหน้า (footnote) ระบุตำแหน่งทางวิชาการ ชื่อสถานที่ทำงานหน่วยงานหรือสถาบันของผู้เขียนที่เป็นปัจจุบัน

3. บทคัดย่อ (Abstract) ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ** เป็นเรียงความย่อหน้าเดียวที่มีใจความครบถ้วนสมบูรณ์ มีสาระโดยสังเขปประกอบด้วย วัตถุประสงค์ ความสำคัญของบทความ และบทสรุป

4. คำสำคัญ (Keywords) ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

5. บทนำ (Introduction) ให้ข้อมูลและประเด็นสำคัญทางวิชาการ

6. วัตถุประสงค์ของเรื่องที่นำเสนอ

7. แกนหลักของเรื่อง อธิบายโดยผสมผสานกับข้อวิจารณ์ซึ่งประกอบด้วยประเด็นย่อยหรือหัวข้อย่อยและข้อเสนอแนะที่ก่อให้เกิดแนวคิดใหม่ หากมีคำอธิบายใต้ภาพและตาราง ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

8. บทสรุป (Conclusion)

9. ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

10. การอ้างอิงในเนื้อหา เชิงอรรถ และบรรณานุกรม (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA **โดยกำหนดเป็นภาษาอังกฤษ**

รูปแบบการเขียนอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association) กำหนดเป็นรูปแบบภาษาอังกฤษ

1. การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

1.1 การอ้างอิง**ชื่อผู้แต่ง**ก่อนข้อความ

ผู้แต่ง 1 คน	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)** **p. = อ้างหน้าเดียว/pp. = อ้างมากกว่า 1 หน้า
	ตัวอย่าง : Maslow (1970, pp. 21-23)
ผู้แต่ง 2 คน	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname [1]/and/Name/Surname [2]/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname[1]/and/Surname[2]/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)**
	ตัวอย่าง : Hatch and Roegman (2017, pp. 20)
ผู้แต่ง 3 คนขึ้นไป	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname [1]/et/al./(Year,/p./xx or pp./xx-xx)** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname[1]/et/al./(Year,/p./xx or pp./xx-xx)**
	ตัวอย่าง : Reynolds et al. (2016, pp.1026-1027)
ผู้แต่งเป็นองค์กร หรือ นิติบุคคล สามารถใช้ชื่อย่อได้	**Organization/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)**
	ตัวอย่าง : - Ramkhamhaeng University (RU, 2016, pp. 15-16) (อ้างอิงครั้งแรก) - RU (2016, pp. 11-12) (อ้างอิงครั้งต่อไป) **RU = Ramkhamhaeng University
ชื่อผู้แต่งเป็น “นิรนาม” หรือ “Anonymous”	**Anonymous/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)**
	ตัวอย่าง : Anonymous, (2018)
ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง	**Title/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)**
	ตัวอย่าง : As indentified in 100 Years (2009, p. 55)

หมายเหตุ :

1. เครื่องหมาย “ / ” หมายถึงเว้นวรรค 1 ระยะ
2. ผู้แต่งเป็นคนไทยระบุเฉพาะชื่อ ชื่อสกุล ไม่ใส่คำนำหน้า ซึ่งรวมถึงผู้แต่งที่มียศทางทหาร ตำรวจ มีตำแหน่งวิชาการ ไม่ต้องใส่ยศ และตำแหน่งทางวิชาการด้วยเช่นกัน สำหรับผู้แต่งเป็นชาวต่างประเทศ ระบุเฉพาะชื่อสกุล
4. ผู้แต่งที่**มีฐานันดรศักดิ์ บรรดาศักดิ์** ให้ใส่ชื่อ, ตามด้วยฐานันดรศักดิ์ เช่น Sukhumphan Boriphat, (M.R.)
5. ผู้แต่งเป็น**พระภิกษุทั่วไป**ให้ใส่คำว่า PHRA (พระ) PHRAMAHA (พระมหา) นำหน้าชื่อ เช่น PharamahaWanchai สำหรับผู้แต่งเป็น**พระภิกษุที่มีสมณศักดิ์** ให้ใส่ชื่อสมณศักดิ์ตามด้วยชื่อตัวในเครื่องหมายวงเล็บ ถ้าไม่ทราบชื่อตัวให้ใส่เฉพาะชื่อสมณศักดิ์ เช่น Somdet Phra Nyanasamvara (Charoen Suwattano)
6. ผู้แต่งใช้นามแฝง ให้ใส่นามแฝงตามที่ปรากฏในงาน เช่น Thommayanti

1.2 การอ้างอิง**ชื่อผู้แต่ง**หลังข้อความ

ผู้แต่ง 1 คน	**ผู้แต่งคนไทย :** (Name/Surname,/ Year,/p./xx or pp./xx.-xx) **ผู้แต่งต่างประเทศ :** (Surname,/Year,/p./xx or pp./xx.-xx)
	ตัวอย่าง : (Maslow, 1970, pp. 21-23)
ผู้แต่ง 2 คน	**ผู้แต่งคนไทย :** (Name/Surname[1]/&/Name/Surname[2],/Year,/p./xx or pp./xx.-xx) **ผู้แต่งต่างประเทศ :** (Surname[1]/&/Surname[2],/Year,/p./xx or pp./xx.-xx)
	ตัวอย่าง : (Hatch & Roegman, 2017, pp. 20)
ผู้แต่ง 3 คนขึ้นไป	**ผู้แต่งคนไทย :** (Name/Surname[1]/et/al.,/Year,/p./xx or pp./xx.-xx) **ผู้แต่งต่างประเทศ :** (Last Name/et/al.,/Year,/p./xx or pp./xx.-xx)
	ตัวอย่าง : (Reynolds et al., 2016, pp.1026-1027)
ผู้แต่งเป็นองค์กร หรือ นิติบุคคล สามารถใช้ชื่อย่อได้	(Organization,/Year,/p./xx or pp./xx.-xx)
	ตัวอย่าง : (Ramkhamhaeng University [RU], 2016, pp. 11-12) (การอ้างอิงครั้งแรก) (RU, 2016, pp. 11-12) (การอ้างอิงครั้งต่อไป)
ชื่อผู้แต่งเป็น “นิรนาม” หรือ “Anonymous”	(Anonymous,/Year,/p./xx or pp./xx.-xx)
	ตัวอย่าง : (Anonymous, 2018, p.6)
ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง	(Title,/Year,/p./xx or pp./xx.-xx)
	ตัวอย่าง : (100 Years, 2009, p.55)
หมายเหตุ : การอ้างอิงมากกว่าสองแหล่งข้อมูลให้เขียนเรียงตามลำดับอักษร เช่น - การวัดที่มีตัวแปรแฝงหลายตัว (Embretson & Reise, 2000; Marvelde et al., 2006)	

1.3 การอ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์

ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname,/Year,/month/Date
ผู้แต่งต่างประเทศ : Last Name,/Year,/month/Date

ตัวอย่าง :

- ความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) คือแนวคิดแนวปฏิบัติที่ให้พลเมืองได้เรียนรู้และมีความสามารถในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างชาญฉลาด มีการบริหารจัดการ กำกับตนเองได้ รวมถึงรู้เท่าทันและสามารถปกป้องตนเองจากความเสี่ยงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล รวมทั้งเคารพสิทธิตนเองและผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย **(Sommut Namwong, 2021, November 18)**

ตัวอย่าง :

- Blockchain technology is a structure that stores transactional records, also known as the block, of the

public in several databases, known as the “chain,” in a network connected through peer-to-peer nodes. Typically, this storage is referred to as a ‘digital ledger.’ **(Simplilearn, 2022, Febuary 21)**

หมายเหตุ

- กรณีที่ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ใช้คำว่า **(n.d.)** คือ no date ตามด้วยเครื่องหมายมหัพภาค (.) ต่อจากชื่อผู้แต่ง
- กรณีไม่ระบุ วัน/เดือน ให้ใช้ปีพิมพ์ ค.ศ. ในเครื่องหมายวงเล็บ ตามด้วยเครื่องหมายมหัพภาพ (.) ต่อจากชื่อผู้แต่ง
- กรณีที่สิ่งพิมพ์ ได้รับการตอบรับเพื่อตีพิมพ์แล้ว แต่ยังอยู่ในระหว่างการจัดพิมพ์ให้ระบุคำว่า (in press) สำหรับเอกสารไว้ในวงเล็บแทนปีพิมพ์

2. การระบุที่มาของข้อมูลรูปภาพ และตาราง

การอ้างอิงข้อมูลรูปภาพและตาราง **:** ให้เขียนด้านบน ชิดซ้าย ดังนี้

Figure x หรือ *Table x*

ชื่อภาพ หรือ *ชื่อตาราง* (ตัวเอียง)

รูปภาพ/ตาราง

Note. From...

รูปแบบการอ้างอิงข้อมูลรูปภาพและตาราง

จากวารสาร หรือนิตยสาร	*Note.*/From/“Article,”/by/Author,/A./A.,/Year/*Journal*,/*Volume*(issue),/p./x or pp./xx-xx/(URL หรือ DOI)./Copyright/Permission.
จากหนังสือ	*Note.*/From หรือ Adapted from/*Book*/(p./x or pp./xx-xx),/by/Author,/A./A.,/Year,/Publisher./(URL)./Copyright/Permission.
จากเว็บไซต์	*Note.*/From/*Article*,/by/Author,/A./A.,/Year,/Site Name/(URL)./Copyright Permission.

3. การเขียนอ้างอิง/บรรณานุกรม (Reference)

3.1 รูปแบบการลงรายการชื่อผู้แต่ง

	ผู้แต่งคนไทย	ผู้แต่งชาวต่างประเทศ
ผู้แต่ง 1 คน	Name/Surname	สกุลผู้แต่ง,/อักษรย่อชื่อต้น./ตามด้วยอักษรย่อชื่อกลาง.(ถ้ามี)
ผู้แต่ง 2 คน	Name/Surname$^{คนที่1}$/&/Name/Surname$^{คนที่ 2}$	สกุล$^{คนที่ 1}$,/อักษรย่อชื่อต้น./&/สกุล$^{คนที่ 2}$,/อักษรย่อชื่อต้น.
ผู้แต่ง 3-20 คน	Name/Surname^{1},/Name/Surname^{2},/Name/Surname^{3},/Name/Surname^{4},Name/Surname^{5},/&/Name/Surname^{6}	Surname,/A.^{1},/Surname,/B.^{2},/Surname,/C.^{3},/Surname,/D.^{4},/Surname,/E.^{5},/&/Surname,/F.^{6}
ผู้แต่งตั้งแต่ 21 คนขึ้นไป	Name/Surname^{1},/Name/Surname^{2},/Name/Surname^{3},/Name/Surname^{4},/เขียนจนครบ19คน,/./././&/Name/Surname$^{คนสุดท้าย}$.	Surname,/A.^{1},/Surname,/B.^{2},/Surname,/C.^{3},/เขียนจนครบ 19 คน,/./././ Surname,/N.$^{คนสุดท้าย}$.
หมายเหตุ : เครื่องหมาย “ / ” หมายถึงเว้นวรรค 1 ระยะ		

3.2 รูปแบบการเขียนอ้างอิง/บรรณานุกรม

1. บทความในวารสารแบบรูปเล่ม

ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./Article./*Journal*,/*Volume number*(Issue number),/First page-Last page.

ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./Article./*Journal*,/*Volume number*(Issue number),/First page-Last page.

ตัวอย่าง :

- Woravith - Chansuvarn. (2014). The Design of Chemosensors for Naked-Eye Detection of Mercury(II) Ion. *KKU Science Journal, 42*(4), 748-760.
- Chansuvarn, W., Tuntulani, T. & Imyim, A. (2015). Colorimetric detection of mercury(II) based on gold nanoparticles, fluorescent gold nanoclusters and other gold-based nanomaterials. *TrAC Trends in Analytical Chemistry, 125*(65), 83-96.

***หมายเหตุ.* การขึ้นบรรทัดใหม่ บรรทัดที่สองให้เว้นวรรค 5-7 ระยะ

2. บทความในวารสารอิเล็กทรอนิกส์

2.1 มีเลข DOI

ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./Article./*Journal*./*Volume number*(Issue number),/First page-Last page./DOI

ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./Article./*Journal*./*Volume number*(Issue number),/First page-Last page./DOI

ตัวอย่าง :

Herbst-Damm, K. L., & Kulik, J. A. (2005). Volunteer support, marital status, and the survival times of terminally ill patients. Health Psychology, *24*(4), 225-229.

	https://doi.org/10.1037/0278- 613 3.24.2.225
2.2 ไม่มีเลข DOI (URL)	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./Article./*Journal*./*Volume number*(Issue number),/First page-Last page./URL** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./Article./*Journal*./*Volume number*(Issue number),/First page-Last page./URL**
	ตัวอย่าง : - Felder, R. M., & Brent, R. (1999). FAQs-2. Chem. ERgr. Education, 33(4), 276-277. http://www.ncsu. edu/felder-public/Columns/FAQs-2.html
3. หนังสือ (Book)	
3.1 หนังสือ	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Book*/(Edition ed.)./Publisher.** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Book*/(Edition ed.)./Publisher.**
	ตัวอย่าง : - Woravith Chansuvarn. (2022). *Analytical Chemistry: Principle and Quantitative Calculation* (2 nd ed.). The Chulalongkorn University Press. - Shotton, M. A. (1989). *Computer addiction? A study of computer dependency*. Taylor & Francis. กรณีที่ผู้แต่งเป็นนิติบุคคล เช่น หน่วยงาน องค์กร บริษัท และเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดพิมพ์ให้ใส่ชื่อย่อหรือใส่ข้อความสั้นๆ ในส่วนของสำนักพิมพ์หรือ ผู้รับผิดชอบในการจัดพิมพ์ได้ เนื่องจากได้เขียนชื่อเต็มไว้ในส่วนของผู้แต่ง เช่น WHO, The Association, The Institute, The Foundation, The Council, The Society, เป็นต้น - World Health Organization. (2013). The world health report 2013: Research for universal health coverage. WHO
3.2 บทความหรือบทในหนังสือ (Chapter in book)	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./Chapter or Article./In/Editor/(Eds.),/*Book*/(Edition ed.)./(pp.-xx-xx)./Publisher.** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./Chapter or Article./In/Editor/(Eds.),/*Book*/(Edition ed.)./(pp.-xx-xx)./Publisher.**
	ตัวอย่าง : - Wanlapat Suksawas. (2018). Gaetano Mosca's Concept of Political Elite: A Case Study of Thai Political Elite in Malanumthai Period. In Watcharapol Supajakwattana & Watcharabon Buddharaksa (Eds.), *On Theories of Political Science and Public Administration* (2nd Ed.). (pp. 47-68). Naresuan

	University Publishing House. - Sparks, D.L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In D.L. Sparks (Eds.), *Environmental Soil Chemistry* (2nd Ed.). (pp. 1-42). Academic Press.
4. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์	
4.1 หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มี DOI	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Book*./(Edition ed.)./DOI** ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Book*./(Edition ed.)./DOI
	ตัวอย่าง : - Aron, L., Botella, M., & Lubart, T. (2019). *Culinary arts: Talent and their development*. In R. F. Subotnik, P. Olszewski-Kubilius, & F. C. Worrell (Eds.), The psychology of high performance: Developing human potential into domain-specific talent (pp. 345–359). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/0000120-016
4.2 หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่ไม่มี DOI (URL)	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surmane./(Year)./*Book*./(Edition ed.)./URL** ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Book*./(Edition ed.)./URL
	ตัวอย่าง : **- Woravith Chansuvarn. (2022). *Analytical* *Chemistry: Principle and Quantitative Calculation*.** (2nd Ed.). https://www.chulabook.com/en/main-ebook - O' Keefe, E. (n.d.). *Egoism & the crisis in Western values*. http://www.onlineoriginals.com/showitem.asp.
4.3 บทความหรือบทในหนังสือเล็กทรอนิกส์ (Chapterin e-book rom database)	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./Title of the chapter./In Editor/(Eds.)./*Book*/(Edition ed./pp. xx-xx)./URL** ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./Title of the chapter./In Editor/(Eds.)./*Book*/(Edition ed./pp. xx-xx)./URL
	ตัวอย่าง : - Thamsumet, N., Ittibenjapong, C., Kanjanahitanon, P., Chaichamni, P. & Panich, S. (2021). 1 Green Synthesis of Silver Nanoparticles from Catunaregam Tomentosa Extract. In P. Ramasami (Eds.), *Volume 2 Green and Sustainable Processing* (pp. 1-12). De Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110726145-001

5. วิทยานิพนธ์ (Theses & Dissertations)	
5.1 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตและวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตที่ไม่ได้ตีพิมพ์	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Thesis title*/[Unpublished doctoral dissertation or Unpublished master's thesis]./University.** ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Thesis title*/[Unpublished doctoral dissertation or Unpublished master's thesis]./University.
	ตัวอย่าง : - Alisa Mithranon. (2022). *Influencing factors of electronic book's customer behavior :a case study of Thammasat University students* [Unpublished master's thesis]. Thammasat University. - Chansuvarn, W. (2012). *Spectrometric analysis of mercury(II) ion using gold nanoparticles stabilized by dithia-diaza ligands* [Unpublished doctoral dissertation]. Chulalongkorn University.
5.2 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต และวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตจากเว็บไซต์ (ไม่อยู่ในฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์)	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Thesis title*/[Doctoral dissertation or Master's thesis]./Website name./URL** ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Thesis title*/[Doctoral dissertation or Master's thesis]./Website name./URL
	ตัวอย่าง : - Miller, T. (2019). *Enhancing readiness: An Exploration of the New Zealand Qualified Firefighter Programme* [Master's thesis, Auckland University of Technology].Tuwhera.https://openrepository.aut.ac.nz/handle/10292/12338
5.3 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต และวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตจากฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Thesis title*/(UMI number or other number)/[Doctoral dissertation or Master's thesis, University name]./Database name.** ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Thesis title*/(UMI number or other number)/[Doctoral dissertation or Master's thesis, University name]./Database name.
	ตัวอย่าง : - Becker, J. C. (2013). *Landscape-level influences on community composition and ecosystem function in a large river ecosystem* (Publication No. 3577776) [Doctoral dissertation, Graduate Council of Texas State University – San Marcos]. ProQuest Dissertations and Theses Global.
6. รายงานการประชุมเชิงวิชาการ (Proceeding)	
6.1 รูปแบบหนังสือ	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Article*./In/Editor/(Ed. or Eds.),/Meeting topic./Meeting Title/(pp./xx-xx)./database.**

	ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Article*./In/Editor/(Ed. or Eds.),/Meeting topic./ Meeting Title/(pp./xx-xx)./database. หมายเหตุ กรณีมีเลข DOI หรือ URL ให้เติมต่อท้ายจากฐานข้อมูล
	ตัวอย่าง : - Katz, I., Gabayan, K., & Aghajan, H. (2007). *A multi-touch surface usingmultiple cameras*. In Blanc-Talon, W. Philips, D. Popescu, & P. Scheunders (Eds.), Lecture notes in computer science: Vol. 4678. Advanced conceptsfor intelligent vision systems (pp. 97-108). Springer-Verlag. https://doi.org/10.1007/978-3-540-74607-2_9
6.2 รูปแบบวารสาร	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./Title: Sub-title./*Journal*,/*Volume*(Issue number),/First page-Last page./URL** ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./Title: Sub-title./*Journal*,/*Volume*(Issue number),/First page-Last page./URL
	ตัวอย่าง : - Chaudhuri, S., & Biswas, A. (2017). External terms-of-trade and labor marketimperfections in developing countries: Theory and evidence. *Proceedings of the Academy of Economics and Economic Education, 20*(1), 11-16. https://search-proquest-com. elibrary.jcu.edu.au /docview/1928612180?accountid=16285
7. รายงาน/การสัมมนา/อภิปราย	
7.1 รายงานที่จัดทำโดยหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรอื่น	Organization./(Year)./*Title*./Publisher./URL (if any)
	ตัวอย่าง : - Office of the Civil Service Commission. (2018). 21 Century. *annual report 2561*. https://www.ocsc.go.th/sites/default/files/document/ocsc_annual_report_2561.pdf - National Cancer Institute. (2019). *Taking time: Support for people with cancer (NIH Publication No. 18-2059)*. U.S. Department of Health and Human Services, National Institutes of Health. https://www.cancer.gov/publications/patient-education/takingtime.pdf
7.2 รายงานที่จัดทำโดยผู้เขียนรายบุคคลสังกัดหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรอื่น	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Title*./Publisher./URL(if any)** ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Title*./Publisher./URL(if any)

7.3 รายงานการประชุม/การสัมมนา/อภิปราย	Organization./(Year)./*Title*./Meeting topic./*Meeting title*./Meeting venue. **ตัวอย่าง :** - Thai Dietetic Association. (2020). Dietitian in a Disruptive Innovation Era. *Integrating Holistic wellness into dietetic Practice 2020*. Bangkok.
8. หนังสือพิมพ์/แผ่นพับ/จุลสาร	
8.1 หนังสือพิมพ์และหนังสือพิมพ์ออนไลน์	**ผู้แต่งคนไทย :** Name/Surname./(Year,/month/date)./Column title./Newpaper,/*Volume number*,/Pages number. ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year,/month/date)./Column title./Newpaper,/*Volume number*,/Pages number.
8.2 นิตยสาร	**ผู้แต่งคนไทย :** Name/Surname./(Year,/month/date)./Article./Magazine,/*Volume number*,/Pages number. ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year,/month/date)./Article./Magazine,/*Volume number*,/Pages number.
9. ราชกิจจานุเบกษา	
Name of the law./(year, month date)./*Royal Thai Govermment gazette*./Rule number/Session number./pp./xx-xx.	
ตัวอย่าง : - The Equitable Education Fund Act B.E. 2561 (2018). (2018, May 10). *Royal Thai Govermment gazette*. No.135 Chapter33 Gor. pp. 1-18.	
10. เว็บไซต์ หรือเว็บเพจบนเว็บไซต์	
ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(year,/month/date)./*Article*./Website Name./URL ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(year,/month/date)./*Article*./Website Name./URL	
ตัวอย่าง : - Tomoyuki Ohe. (2019, August 29). *The chemical structure of drugs affects their toxicity*. Keio Research Highlights. https://research-highlights.keio.ac.jp/2019/08/b.html	

**กรณีชื่อผู้เขียนและชื่อเว็บไซต์เป็นชื่อเดียวกัน ไม่ต้องเขียนชื่อเว็บไซต์

- Association of Massage Therapists. (n.d.). *Benefits of massage*. http://www.amt.org.au/massage-and-you/benefits-of-massage.html

**กรณีไม่สามารถระบุผู้เขียนได้ ให้ใช้ชื่อเรื่อง (ตัวเอียง) แทน

- *Researchers replicate famous marshmallow test, make new observations*. (2018, May 25). Medical Xpress.https://medicalxpress.com/news/2018-05-replicate-famousmarshmallow.html? Utm_source=tabs&utm_medium=link&utm _campaign=story-tabs

**Wikipedia

- Global warming. (2019, December 9). In *Wikipedia*. http://en.wikipedia.org/wiki/Global_warming Psychometric assessment. (n.d.). In The psychology wiki. Retrieved January 28, 2009, from http://psychology.wikia.com/wiki/Psychometric_assessment

**Blog Post & Comment

- Stafford, T. (2018, January 3). The backfire effect is elusive. *Mind Hacks*. https://mindhacks.com/2018/01/03/the-backfire-effect-is-elusive/

หมายเหตุ

- *สีเหลืองเน้นข้อความ หมายถึง ตัวเอียง*
- *การขึ้นบรรทัดใหม่ บรรทัดที่สองให้เว้นวรรค 5-7 ระยะ*
- กรณีที่ไม่มีวันที่เผยแพร่ปรากฏ ให้ใส่ (n.d.)
- กรณีที่มีปรากฏเฉพาะ พ.ศ. หรือ ค.ศ. ให้ใส่แค่ (ปี ค.ศ.) เท่านั้น
- กรณีชื่อผู้เขียนและชื่อเว็บไซต์เป็นชื่อเดียวกัน ให้ตัดชื่อเว็บไซต์ออก
- กรณีไม่สามารถระบุผู้เขียนได้ ให้ใช้ชื่อเรื่อง (title) แทน (เป็นตัว*เอียง*)

ดำเนินคดีอาญากับคนบ้า ได้หรือไม่

ผู้กระทำความผิด ที่มีอาการทางจิต
ต้องตรวจพิสูจน์ทางนิติจิตเวช ว่า
“ บ้าจริง หรือ แกล้งบ้า ”

START

ตำรวจ
สอบสวน

ไม่มีเหตุเชื่อว่าบ้า

มีเหตุเชื่อว่าบ้า

อัยการส่งสำนวน
สั่งฟ้องต่อศาล

ตรวจพิสูจน์
ทางนิติจิตเวช

ศาลไต่สวนมูลฟ้อง
และพิจารณาคดี

บ้า

ไม่บ้า

ประเมินความสามารถ
การต่อสู้คดี

1

ต่อสู้คดี ไม่ได้

ต่อสู้คดี ได้

พิพากษาคดี

END

ความรับผิดอาญา
ของ คนบ้า

พิสูจน์แล้วว่า “บ้า”
ไม่ต้องรับโทษ แต่
ต้องรักษาอาการทางจิต

พิสูจน์แล้วว่า
“บ้าบางเวลา”
รับโทษแต่ศาลจะลดโทษ
ให้หรือไม่ก็ได้

รักษาอาการทางจิต

2

ประเมินความสามารถ
การต่อสู้คดี(ซ้ำ)

กฎหมายน่ารู้ : volume 47

ใยละเมอเพ้อพก โกหกหน้าตาย

ความผิดฐาน
แจ้งความ – ฟ้องคดี – เบิกความ
ที่ไม่เป็นความจริง

แจ้งความเท็จ

เจตนา **เขียน พูด ตอบคำถาม**
ที่ไม่เป็นความจริงแก่เจ้าพนักงาน
ทำให้ผู้อื่นเสียหาย

จำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือ
ปรับไม่เกิน 10,000 บาท
หรือทั้งจำทั้งปรับ

ผู้ฟ้อง หรือ โจทก์

ฟ้องคดีเท็จ

ฟ้องคดีที่รู้อยู่แล้วว่าไม่เป็นความจริง
ต่อศาล ว่าผู้อื่น**"ทำความผิดอาญา"** หรือ
"ทำความผิดที่ร้ายแรงกว่าความเป็นจริง"

พยานบุคคล

เบิกความเท็จ

"ให้ถ้อยคำ" หรือ **"ตอบคำถาม"** ที่รู้ว่า
"ไม่เป็นความจริง" ต่อศาลหรือทนายความ
ในการพิจารณาคดีอาญา ซึ่งเป็น**"ข้อสำคัญในคดี"**
ที่มีผลทำให้โจทก์หรือจำเลยแพ้ชนะคดีกันได้

บทลงโทษ

จำคุกไม่เกิน 5 ปี
ปรับไม่เกิน 1 แสนบาท

ถ้ารับสารภาพและขอถอนฟ้อง
หรือแก้ฟ้อง ก่อนมีคำพิพากษา
ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กำหนด
หรือไม่ลงโทษก็ได้

ผู้กระทำความผิด

1 พยานบุคคลที่เบิกความในฐานะพยาน

2 จำเลยที่เบิกความในคดีในฐานะพยาน

บทลงโทษ

จำคุกไม่เกิน 7 ปี
และ
ปรับไม่เกิน
140,000 บาท

*design by thanagorn ขอสงวนลิขสิทธิ์ห้ามดัดแปลงข้อมูลที่ปรากฏ
ในเอกสารนี้ (ข้อมูล ณ วันที่ 15 ธ.ค 60)

*Design by YANEE SAELOW *ขอสงวนสิทธิ์ห้ามดัดแปลงข้อมูล ที่ปรากฏในเอกสารนี้ *ข้อมูลเมื่อ 26/06/2020

มีกรรมสิทธิ์ อย่าคิดชะล่าใจ คนอื่นทำอย่างไร? ได้ครอบครองปรปักษ์

ครอบครอง/ยึดถือ/ทำประโยชน์ในทรัพย์สินของคนอื่น เช่น ปลูกพืช/เลี้ยงสัตว์/อยู่อาศัย

ครอบครองโดยสงบ เช่น เจ้าของที่ดินไม่โต้แย้ง/หวงห้าม/กีดกัน/แสดงความเป็นเจ้าของ/ฟ้องร้องขับไล่มีคดีความกัน

ครอบครองโดยเปิดเผย เช่น คนครอบครองไม่มีพฤติกรรมซ่อนเร้น/ปิดบัง/อำพรางทรัพย์สินของคนอื่น

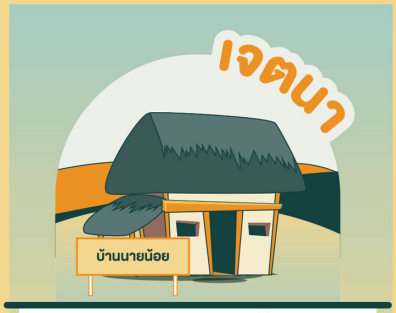

ครอบครองโดยมีเจตนาเป็นเจ้าของ (ต้องไม่ใช่การครอบครองแทนคนอื่น) เช่น ใช้ประโยชน์เสมือนเป็นที่ดินตนเอง/ติดป้ายประกาศว่าตัวเองเป็นเจ้าของ

ครอบครองโดยสุจริต เช่น เข้าไปใช้ประโยชน์โดยเปิดเผย ไม่ได้แอบบุกรุกเข้ามาในที่ดิน/ฉ้อโกงที่ดินคนอื่นมา

ครอบครอบทรัพย์สินที่คนอื่นมีกรรมสิทธิ์เท่านั้น เช่น โฉนดที่ดิน/ โฉนดแผนที่/ตราจองที่ตราว่า “ได้ทำประโยชน์แล้ว”

ครอบครองเป็นระยะเวลาติดต่อกัน

- อสังหาริมทรัพย์ : 10 ปี
- สังหาริมทรัพย์ : 5 ปี

ยื่นคำร้องขอต่อศาล และศาลมีคำสั่ง/คำพิพากษาให้ได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินโดยการครอบครองปรปักษ์

ยื่นคำร้องต่อเจ้าพนักงานที่ดิน และจดทะเบียนเปลี่ยนแปลงชื่อเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยการครอบครองปรปักษ์ (กรณีอสังหาริมทรัพย์)

กฎหมายน่ารู้ : 70

ทำอย่างไรดีเมื่อมีคนหาย และ การจัดการทรัพย์สินของบุคคลสาบสูญทำยังไง

“คนหาย” ทำอย่างไร

เมื่อมีคนหาย

คนหาย

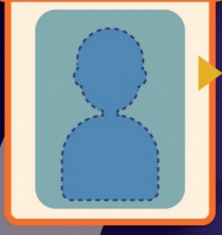

แจ้งความว่าคนหาย
(ไม่ต้องรอ 24 ชม.)

- พนักงานสอบสวนใช้ดุลพินิจไม่รับแจ้งความได้ เช่น กลับบ้านล่าช้า
- ลงบันทึกประจำวันให้ปากคำ/หลักฐาน/ข้อมูลของคนหาย
- ตำรวจดำเนินการสืบหาตามขั้นตอนทางกฎหมาย

หาไม่เจอ

เมื่อครบเวลาที่กำหนด

หายไปจนครบเวลาที่กำหนด

- **หายไปครบ 2 ปี** นับตั้งแต่
  1. สิ้นสุดสงคราม
  2. ยานพาหนะอัปปาง สูญหาย
  3. เกิดภัยธรรมชาติ
- **หายไปครบ 5 ปี** นับตั้งแต่วันที่หายหรือวันสุดท้ายที่รู้ข่าว

ขอให้เป็นคนสาบสูญ

ร้องขอให้ศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ

ผู้มีส่วนได้เสีย
(บุพการี ทายาท คู่สมรส ผู้แทนโดยชอบธรรม บริษัท ผู้ใช้เช่า ฯลฯ)
หรือ
พนักงานอัยการ

บุคคลสาบสูญ = คนตายตามกฎหมาย

ผู้มีส่วนได้เสีย
ต้องขอตั้งผู้จัดการทรัพย์สิน

จัดการแบ่งทรัพย์สิน
ทำบัญชีทรัพย์สินภายใน 3 เดือน

- ผู้สาบสูญจัดการมรดกไว้แล้ว
- ผู้สาบสูญไม่ได้จัดการทรัพย์สินไว้

ขอให้ศาลเพิกถอนเป็นคนสาบสูญได้
เมื่อพิสูจน์ได้ว่าคนสาบสูญ ยังมีชีวิตอยู่

รับแจ้งคนหาย : ศูนย์ประชาบดี โทร 1300
ศูนย์ข้อมูลคนหาย : มูลนิธิกระจกเงา 1900-190-199

*Design by YANEE SAELOW *ขอสงวนสิทธิห้ามดัดแปลงข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารนี้ *ข้อมูลเมื่อ 31/03/2020

สำนักงานกิจการยุติธรรม @WEAREOJA ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ม.48-64

ให้ความรู้กฎหมาย เป็นเรื่องง่ายสำหรับคุณ...

สมุดภาพ อินโฟกราฟิก กฎหมาย

หมวดหมู่ความรู้

- กระบวนการยุติธรรมและความผิดอาญา
- ครอบครัว มรดก เด็กและสตรี
- สัญญา หนี้ ซื้อ-ขาย บ้าน รถ ที่ดิน
- สิทธิและความคุ้มครองตามกฎหมายอื่น
- ขอความช่วยเหลือกระทรวงยุติธรรม

สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม

FREE COPY

ฉบับปรับปรุง ปี 2566

บทความประจำฉบับ

บทความวิจัย

สิทธิความเป็นคนไทยสองสัญชาติ กรณีเดินทางเข้าประเทศไทย
ด้วยหนังสือเดินทางต่างชาติ
ศตวรรษ ศรีรัตนพงศ์ และ กรกฎ ทองงะโชค

ทุนมนุษย์และค่าสินไหมทดแทนของการกระทำละเมิด
จนเป็นเหตุให้ผู้เสียหายถึงแก่ความตาย
ศรายุทธ เรืองสุวรรณ และ สุภาวินี จีวะสุวรรณ

เรือนจำต้นแบบที่เอื้อต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดีเกี่ยวกับเพศ
เพื่อลดการกระทำผิดซ้ำ
อรัญญา ตุ้ยคำภีร์ และคณะ

บทความวิชาการ

ความสำคัญของการดูแลรักษาสภาพวัตถุพยาน ประเภทโครงกระดูกมนุษย์
ศศิศิศ บุญสนธิ

การจำลองใบหน้าบุคคลจากกะโหลกศีรษะแบบ 2 มิติ ด้วยโปรแกรมตกแต่งภาพ
นันโท ศาสตร์ประสิทธิ์

การพบแอมฟิพอดในศพสามารถระบุสาเหตุเบื้องต้นแห่งพฤติการณ์การตาย
เพื่อประโยชน์ในงานนิติวิทยาศาสตร์และการสืบสวน
ประไพพิศ บัวดิลก

ความสมบูรณ์ของข้อตกลงเลือกกฎหมายในสัญญาระหว่างประเทศ
อานนท์ ศรีบุญโรจน์

สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม

อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 9 ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษาฯ
ถนนแจ้งวัฒนะ เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210 โทรศัพท์ 0 2141 3741 โทรสาร 0 2143 8930
ดาวน์โหลดวารสารได้ที่ www.oja.go.th/TH/jtjs/